

**ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ
(ਸਟੀਕ)**

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ

(ਸਟੀਕ)

ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ:

ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਲੇਖਕ:

ਡਾ. ਦਲਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ

ਸੱਚ ਖੋਜ ਅਕੈਡਮੀ, ਖੰਨਾ

Jaap Sahib

(Steek)

Contributor:

Baba Dharam Singh Nihang Singh Ji

Founder : Sach Khoj Academy,

Lalheri Road, Khanna, Ludhiana. (PB) INDIA.

Written by:

Dr. Dalbara Singh Pannu

Brampton, Ontario, CANADA

© Writer

Edition : 2015

Price : Rs. 500/-, \$ 10

ਸਮਰਪਣ

‘ਸੱਚ ਖੋਜ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ
ਜਿਹੜੇ ਸੱਚ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਬਣ ਕੇ
ਸੱਚ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ
ਆਤਮਕ ਖੋਜੀ **ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ** ਦੀ
ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੱਚ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ
ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ
ਆਪਣਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਜਾਣੋ ਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਕੁੱਜੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਆਮ ਜਗਿਆਸੂ ਲਈ ਸਮਝਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਜੋ ਅਰਥ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਜੜ੍ਹ-ਚੇਤਨ ਵਿਖਰੇਵੇਂ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ “ਤੱਤ ਗਿਆਨ” ਤੋਂ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਸੱਖਣੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਡਾ. ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ (ਜੋ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਖੋਜ ਰਹੇ ਹਨ) ਨਾਲ ਹੋਈ। ਜੌਹਲ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰਥ ਬੋਧ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ‘ਸੱਚ ਖੋਜ ਅਡੈਕਮੀ’ ਦੇ ਬਾਨੀ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਪਾਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲਿਖ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖ ਦੇਣ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਕਾਰਨ ਲਿਖਣਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਦਾਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ‘ਨਾਦ ਵੇਦ ਬੀਚਾਰ (ਜਪੁਜੀ ਵਿਆਖਿਆ)’ ਅਤੇ ‘ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਬਨਾਮ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ (ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਸਟੀਕ)’ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

ਧਾਰਮਕ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਰਤ, ਮੱਤ, ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹ

ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਭਗਤੀ ਅਭੇਦ ਭਗਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਣਾ। ਅਭੇਦ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੂਲ, ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਹੀ ਵਰਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਸਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਲਹੀਣ ਤੇ ਨਿਸੱਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਦੇਣੇ ਪਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ ਇਕ ਅਤਿੱਕਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਿਆ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਥਾਈ ਬਾਣੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝ ਗਈ।

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਭੇਦ-ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਭੇਦ-ਭਗਤੀ (ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਵਖਰੀ ਹੋਂਦ ਸਮਝਣੀ) ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਮਿਲਗੋਭਾ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸਮਝ ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਗਦਿਆਂ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦੇ ਅਰਥ ਸੁਤਿਆਂ ਨੇ ਸਮਝਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਵ ਕਿ ਕਾਸ਼ੀ ਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖ ਜਾਂ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਅਰਥ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਦਿੱਤੇ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨਮਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਾਤਰਾਨਾ ਚਾਲਾਂ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਚੱਲੀਆਂ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ, ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨੂੰ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਮਨਘੜਤ ਸਾਖੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਐਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚ ਤਾਂ ਨਾਂ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ, ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੇ ਸਫ਼ਾਇਆ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹੀ ਤਰੀਕਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਸਾਡੇ ਟੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋਤ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਛੇਤੀ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਡਾ ਪਿਛਾ ਛੱਡਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਐਨੀ ਵੱਡੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਨਾ ਲੱਭ ਸਕੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਜਾ ਗਰੰਥ ਜਾਂ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਵੇਖਣ ਲਈ, ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਲੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੰਸਾਰੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਲਗੱਡ ਹਨ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ:-

ਨਾਰਦ ਬਚਨ ਬਿਆਸ ਕਹਤ ਹੈ
ਸੁਕ ਕਉ ਪੂਛਹੁ ਜਾਈ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਰਾਮੈ ਰਮਿ ਛੁਟਹੁ
ਨਾਹਿ ਤ ਬੂਡੇ ਭਾਈ॥ (੧੧੦੩)

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਾਸ਼ੀ ਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਾਸ਼ੀ ਮੱਤ ਦਾ ਜਨਮ ਬੇਦ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੇਦ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੱਚ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਕਰ ਸਕਣਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਬਣ ਗਿਆ। ਬੇਦਬਾਣੀ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੱਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸੰਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਬੇਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਚ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਬਾਣੀ ਭਾਵ ਨਾ ਕੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮੱਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੱਚੀ

ਬਾਣੀ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਬੇਦਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆ ਬੁੱਧ ਦੀ ਹੀ ਉਪਜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੁਝਿਆ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਭੀ ਐਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵੱਡੇ ਵਿਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ। ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿਦਿਆ ਨਾਲ ਲਬ, ਲੋਭ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਸਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਲਾਭ ਘੱਟ ਅਤੇ ਹਾਨੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਐਸੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਬ, ਲੋਭ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੀ ਵਿਦਿਆ ਮਨ ਵਿਚਲੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਮਨ 'ਨਾਮੁ' ਦਾ, ਸੱਚ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮੁ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਇਕੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਸ਼ੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਨਾਰਦ, ਵਿਆਸ ਜਾਂ ਸੁਕਦੇਵ ਵਰਗੇ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਇਹ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਕੁਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰਮਤਿ, ਸੰਸਾਰੀ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਅਵਿਦਿਆ ਆਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਅਤੇ ਮਨ ਮਤੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ਾਸਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-

“ਅਵਿਦਿਆ ਸਿਉ ਹਿਤੁ ਲੀਨ॥ ਬਿਬੇਕ ਦੀਪ ਮਲੀਨ॥”

ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਮਲੀਨ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਸਾਰੀ ਬੋਲੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਝਿੱਕਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ

ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਭੈਣ-ਭਾਈ, ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼, ਪੁੰਨ-ਪਾਪ, ਸਵਰਗ-ਨਰਕ, ਤੇਰ-ਮੇਰ, ਸੱਚ-ਝੂਠ, ਜੰਮਣਾ-ਮਰਨਾ ਮਾੜਾ-ਚੰਗਾ, ਹਾਨੀ-ਲਾਭ, ਜਸ-ਅਪਜਸ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸਮਝ ਲਏ ਹਨ, ਉਹ ਪੱਕੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵੇਲੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋਣਗੇ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਤਾਂ ਤੀਰਥ, ਇਸਨਾਨ, ਦਾਨ, ਨਾਮ, ਪੂਜਾ, ਜਪ, ਸਿਮਰਨ, ਤਪ, ਸੇਵਾ, ਸਾਧਨਾ, ਵਰਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਰਹਿਤ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਮੱਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਆਤਮ ਅਤੇ ਅਨਾਤਮ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨੀਚਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਮਨਸਾ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਹੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਲੱਭਣ ਲਈ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਪਰ ਪਿਛਲੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਉਪਰ ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਇਸ ਰਵਾਇਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ। ਸੱਚ ਦਾ ਝੂਠ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉ ਜੁਗੋ ਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸਟਿ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਹੈ। ਸਿੱਧ ਗੋਸਟਿ ਵਿਚ 'ਸਾਚ ਸ਼ਬਦ' ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ "ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ" ਅਭੇਦ ਭਗਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾਸ਼੍ਰੋਤ ਹੈ। ਸਾਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ "ਸੱਚ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼"। ਸੱਚ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ "ਗੁਰ" ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸੱਚ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਸਤਿਗੁਰ' ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਧੁਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੱਚ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ 'ਸਤਿਗੁਰ' ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਹੈ:-

“ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਖਾਲੀ ਕੋ ਨਹੀ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲ ਮਿਲਾਏ॥”

ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਨਿਰਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋਗੀ ਸੁਣਦੇ ਸਨ, ਜੇ ਉਹ ਸਾਰਥਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆਨ ਦੱਸਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਗਿਆਨ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚਲਾ ਸਾਰਥਕ ਸਾਚ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਭਗਤਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਸੁਰਤੀ ਜੋੜਦੇ ਸਨ ਉਹ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ “ਝੂਠ ਸ਼ਬਦ” ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜੋਗੀਆਂ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਫਿਰ ਜਾਗ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਣ ਲੱਗ ਪਏ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਹੀ ਡੋਬ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਬਾਹਰਲੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜ ਲੈਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਸੂਝਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਗਈ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਸਟੀਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਪਰ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ-ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ ਦਾ ਪੂਰਨ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਭੇਦ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨਮੱਤ ਤੇ ਪਾਖੰਡਵਾਦ ਦਾ ਖੰਭਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਟੀਕ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਆਤਮਕ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਉੜੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੋੜ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸੂਝਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਧਾਰਤ ਆਤਮਕ ਖੋਜ ਦੇ ਸੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹੋ ਇਸ ਟੀਕੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਟੀਕੇ ਰਾਹੀਂ ਸਹੀ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਛੂਟਨ ਕੀ ਵਿਧੀ ਵਾਲੇ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ : ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ, ਮੁਕਤ ਪਦਾਰਥ, ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝ ਗੋਚਰੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ

ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਟੇਕ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਬਰਕਤਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਉਹੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਥ ਸਮਝਣੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਲਿਖਣੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਅਰਥਾਈ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਮਨਮਤ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਾ ਛੱਡ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਿਧਰੇ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਦਾਸ ਖਿਮਾ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਸ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਅ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਅੱਧ ਦਸੰਬਰ, 2014 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮਈ 2015 ਤੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਇਹ ਟੀਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੋਹਲ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਅੱਖਰ ਬੀੜਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਸੋ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਟੀਕੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਬੁੱਝ ਕੇ ਬਿਬੇਕੀ ਪੁਰਸ਼ ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਦਲਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੱਨੂੰ
ਬਰੈਂਪਟਨ, ਕੈਨੇਡਾ

ਜਾਣ ਪਛਾਣ

ਆਤਮਕ ਖੋਜੀ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਬੋਧ ਵਿਚ ਜੋ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਚੋਲੇ ਵਿਚ ਜਨਮ 15 ਫ਼ਰਵਰੀ, 1936 ਈ: ਨੂੰ ਸ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬੀਬੀ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਿੰਡ ਮਾਨੂਪੁਰ ਗੋਸਲਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਏ ਐਸ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖੰਨਾ ਤੋਂ 1954 ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਦਸਵੀਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇੰਟਰਮੀਡੀਏਟ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ 1956 ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਨੇੜਲਾ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਨੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੰਨ 1959 ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। 1970 ਤੋਂ 1992 ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੜ੍ਹ ਮੁਕਤੋਸ਼ਵਰ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਯੋਗੀਆਂ, ਬੈਰਾਗੀਆਂ, ਕਬੀਰਪੰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ। ਸੰਨ 1994 ਤੋਂ 'ਸੱਚ ਖੋਜ ਅਕੈਡਮੀ' ਦੇ ਬਾਨੀ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਖੋਜ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਲਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੋ ਹੁਣ ਤੀਕ ਜਾਰੀ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਕ ਨਿਪੁੰਨ ਅਤੇ ਨਿਧੜਕ ਜਰਨੈਲ ਵਾਂਗ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਹੈ। ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਹੈ:

1. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਆਤਮਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ।
2. ਸੱਚ ਖੋਜ ਅਕੈਡਮੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਸਮਝਾਉਣਾ।

3. ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣੇ।

4. ਆਪ ਜੀ ਨੇ 'ਨਾਦ ਵੇਦ ਬੀਚਾਰ' (ਜਪੁਜੀ ਵਿਆਖਿਆ) ਅਤੇ 'ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਬਨਾਮ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ (ਸਿੱਧ ਗੋਸਟਿ ਸਟੀਕ) ਦੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ।

5. ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਕਰਵਾਈ।

6. ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਯੂ ਟਿਊਬ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਪਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

7. ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ (ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਤੀਕ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੇ) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਅਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।

8. ਫਰਵਰੀ, 2015 ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਖਾਸ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਦਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਅ ਸਭਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਲਾਹੇ ਗਏ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਇਹ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਅਣਥਕ ਘਾਲਣਾ, ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਮੋੜੇਗਾ।

ਦਲਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੱਠੂ

ਬਰੈਂਪਟਨ, ਕੈਨੇਡਾ।

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ

(ਸਟੀਕ)

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਜਪਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 'ਜਪਿਆ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰੇ ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ ਇਵੇਂ ਹੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ। ਜਪੁ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਜਪਣਾ (ਸਮਝਣਾ) ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਕੀ ਜਪ (ਸਮਝ) ਲਿਆ। ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਪਣ ਦਾ ਇਕ ਪਰਚਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੱਲ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਵਿਚੋਂ ਪਾਇਆ ਪਰਚਾ ਪੂਰੇ ਨੰਬਰ ਲੈਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਿਲੇਬਸ (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਜਾਪੁ ॥

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥

ਇਹ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਲੋਂ ਵਣਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਹੀ ਜਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ :

ਗੁਣ ਵੀਚਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਸੋਇ ॥

ਗੁਣ ਮਹਿ ਗਿਆਨੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥

ਕਬੀਰਾ ਜਹਾ ਗਿਆਨੁ ਤਹ ਧਰਮੁ ਹੈ

ਜਹਾ ਝੂਠੁ ਤਹ ਪਾਪੁ ॥

ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ :- ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਇਹ ਛੰਦ ਛਪਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਅਰਥ :- ਚੱਕ੍ਰ: ਗੋਲਾਕਾਰੀ ਰੇਖਾ; ਚਿਹਨ: ਨੈਣ-ਨਕਸ਼; ਬਰਨ: ਰੰਗ; ਜਾਤਿ: ਸਰੀਰ; ਪਾਤਿ: ਕੁਲ, ਪਤਾ; ਨਹਿਨ: ਨਹੀਂ; ਜਿਹ: ਜਿਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ (ਚੱਕ੍ਰ, ਚਿਹਨ) ਸਰੀਰ, ਜਾਤਿ, ਅਤਾ-ਪਤਾ

(ਪਾਤਿ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥

ਅਰਥ:- ਆਦਿ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ “ਹੈ ਤਉ ਸਹੀ ਲਖੈ ਜਉ ਕੋਈ”।

ਆਦਿ ਪੋਥੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਦਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉੱਕਾ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪਾਠਕ, ਅਲੋਚਕ ਨਹੀਂ, ਲੋਚਕ ਬਣ ਕੇ ਬਾਣੀ “ਨੂੰ” ਨਹੀਂ “ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ”।

ਸੋ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਅੱਖਾਂ ਬਾਝੋਂ ਦੇਖਣਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਰੰਗ ਰੂਪ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ : ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥”

ਰੂਪ: ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਵਗੈਰਾ।

ਰੇਖ: ਰੇਖਾ ਚਿਤ੍ਰ।

ਭੇਖ: ਪਹਿਰਾਵਾ, ਲਿਬਾਸ।

ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਰੰਗ, ਰੇਖਾ ਚਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਲਿਬਾਸ ਐਸਾ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੀ ਕਥਨੀ-ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇਰੀ ਦਿੱਖ ਨੂੰ।

ਅਚਲ ਮੂਰਤਿ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਮਿਤੋਜ ਕਹਿੰਜੈ ॥

ਅਰਥ:- **ਅਚਲ:** ਇਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ, ਚਾਲ ਰਹਿਤ।

ਮੂਰਤਿ: ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੀ ਸੋਚ ਉਪਰ ਅਸਲ ਦੀ ਨਕਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨੂੰ ਮੂਰਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਨਭਉ: ਅਨੁਭਵ, ਸੁਗਿਆਨ, ਸੁਗੜ ਸਿਆਣਪ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲਕ ਗਿਆਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨਦਿਨ - ਹਰ ਦਿਨ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਅਨਭਉ - ਹਰ ਭਉ।

ਪ੍ਰਕਾਸ: ਭਰਮ (ਹਨੇਰੇ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਜਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ (ਹਨੇਰੇ) ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਅਮਿਤੋਜ: (ਅਮਿਤ+ਓਜ) ਅਸੀਮ ਤਾਕਤ ਜਿਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਕਹਿੰਜੈ)।

ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੀ ਇਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਚਾਲ-ਰਹਿਤ ਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ (ਸੁਗੜ ਗਿਆਨ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਤਾਕਤ) ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ, ਇਹੋ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿੰਜੈ ॥

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ

ਕਹਤ ॥

ਅਰਥ:

ਕੋਟਿ: ਕਰੋੜਾਂ

ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ: ਇੰਦਰਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਤੇ)

ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ: ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ; ਗਣਿੰਜੈ: ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰ ਵਰਗੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ, ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ (ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਦੇ ਰਾਜੇ, ਸੁਰ (ਸਤੋਗੁਣੀ) ਨਰ (ਰਜੋਗੁਣੀ) ਅਤੇ ਅਸੁਰ (ਤਮੋਗੁਣੀ) ਜੀਵ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਪੇੜ (ਬਨ) ਅਤੇ ਘਾਹ ਦੇ ਤਿਣਕੇ (ਤ੍ਰਿਣ) ਤੈਨੂੰ ਬੇਅੰਤ (ਨੇਤ) ਬੇਅੰਤ (ਨੇਤ) ਕਹਿੰਦੇ (ਕਹਤ) ਹਨ।

ਤ੍ਰੁ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ ॥੧ ॥

ਅਰਥ:- ਤ੍ਰੁ: ਤੇਰੇ, ਸਰਬ ਨਾਮ: ਸਾਰੇ ਨਾਮ; ਕਥੈ ਕਵਨ: ਕਿਹੜਾ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਕਰਮ ਨਾਮ: ਕਰਮ ਵਾਚਕ ਨਾਮ; ਬਰਨਤ: ਵਰਨਣ ਹੋਣਾ; ਸੁਮਤਿ: ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ।

ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਰਮ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਤੇਰੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਨਾਮ ਅਰਥਾਤ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾਮ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਨਮਸਤੁੰ ਅਕਾਲੇ ॥ ਨਮਸਤੁੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ ॥

ਨਮਸਤੁੰ ਅਰੂਪੇ ॥ ਨਮਸਤੁੰ ਅਨੂਪੇ ॥੨ ॥

ਅਰਥ:- ਭੁਜੰਗ : ਸੱਪ ਵਾਂਗੂੰ; ਪ੍ਰਯਾਤ : ਚਾਲ; ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ : ਸੱਪ ਦੀ ਚਾਲ ਵਾਂਗ ਵਲ ਪਾਉਂਦਾ, ਸੰਸਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਰੂਪ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਛੰਦ।

ਨਮਸਤੰ : ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਅਕਾਲੇ : ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ : ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ।

ਹੇ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਹੇ ਰੂਪ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ (ਅਰੂਪੇ) ਤੂੰ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ(ਅਨੂਪੇ) ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਖੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਲੇਖੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਕਾਏ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਏ ॥੩ ॥

ਅਰਥ:- ਅਭੇਖੇ: ਤੂੰ ਭੇਖ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਅਲੇਖੇ: ਤੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਭੇਖੇ ਅਤੇ ਅਲੇਖੇ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ।

ਅਕਾਏ : ਦੇਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈਂ।

ਅਜਾਏ : ਤੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈਂ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਕਾਏ ਅਤੇ ਅਜਾਏ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ।

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਿ ਤੇਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਦੇਹ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।

ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਹੀ ਭੇਖ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਹੀ ਦੇਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਹੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਜੇ ॥ ਅਮਸਤੰ ਅਭੰਜੇ ॥

ਅਮਸਤੰ ਅਨਾਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਠਾਮੇ ॥੪ ॥

ਅਰਥ:- ਅਗੰਜੇ : ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ, ਖਜ਼ਾਨੇ ਜਾਂ ਸੰਭਾਲ ਘਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਖੁਦ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤੇਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਖੁਦ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਕੋਈ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਭੰਜੇ : ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ (ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼)। ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਭੰਜ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਅਗੰਜੇ ਅਤੇ ਅਭੰਜੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਅਨਾਮੇ : ਤੂੰ ਨਾਮ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਠਾਮੇ : ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਠਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਹੇ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਹੈ,

ਕੋਈ ਕਹੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ, ਤੇਰੀਆਂ ਜਗਾਵਾਂ ਗਲਤ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਨਮਸਤੰ ਅਕਰਮੰ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਧਰਮੰ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਮੰ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਧਾਮੰ ॥੫ ॥

ਅਰਥ:- ਅਕਰਮੰ : ਉਹ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਰਮ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਅਧਰਮੰ : ਉਸਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚੀ ਮੱਤ ਉਸਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰੀ ਧਰਮ ਉਸੇ ਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਕਰਮੰ ਅਤੇ ਅਧਰਮੰ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ।

ਅਨਾਮੰ : ਉਹ ਨਾਮ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਅਧਾਮੰ : ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਧਾਮ ਨਹੀਂ। ਗੋਬਿੰਦ ਧਾਮ, ਗੰਗਾ ਵਗੈਰਾ ਕਿਸੇ ਧਾਮ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ, ਖ਼ਾਸ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਨਾਮੰ ਅਤੇ ਅਧਾਮੰ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ।

ਨਮਸਤੰ ਅਜੀਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੀਤੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਬਾਹੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਢਾਹੇ ॥੬ ॥

ਅਰਥ:- ਅਜੀਤੇ: ਤੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਅਭੀਤੇ: ਭੀਤ-ਕੰਧ। ਤੂੰ ਸਾਬਤ ਹੈਂ, ਇੱਕ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੂੜ ਦੀ ਕੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। “ਜਲ ਕੀ ਭੀਤ ਪਵਨ ਕਾ ਬੰਬਾ ਰਕਤ ਬੂੰਦ ਕਾ ਗਾਰਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਬੰਧਨ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਜੀਤੇ ਅਤੇ ਅਭੀਤੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।

ਅਰਥ: ਅਬਾਹੇ: ਤੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਬਾਹਾਂ।

ਫਿਰ ਵੀ ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਬਾਹ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਵੇ।

ਅਢਾਹੇ: ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਢਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਬਾਹੇ ਅਤੇ ਅਢਾਹੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।

ਨਮਸਤੰ ਅਨੀਲੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਦੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਛੇਦੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਗਾਧੇ ॥੭ ॥

ਅਰਥ:- ਅਨੀਲੇ : “ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਿਤ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਨੀਲ ਹੈ।

ਅਨਾਦੇ :- ਜਿਸ ਦਾ ਆਦਿ (ਅਰੰਭ) ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੇਰਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਅਨਾਦੇ ਇਸ ਲਈ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਗੋਂ ਤੈਥੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਨੀਲੇ ਅਤੇ ਅਨਾਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।

ਅਛੇਦੇ: ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੇਦਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਅਗਾਧੇ: ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ, ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਨੀਲ ਹੈਂ (ਬੇਹੱਦ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਤੇਰੀ), ਤੇਰੇ ਆਦਿ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਛੇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਇਸ ਅਛੇਦੇ ਅਤੇ ਅਗਾਧੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਜੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਜੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਉਦਾਰੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਪਾਰੇ ॥੮ ॥

ਅਰਥ:- ਅਗੰਜੇ : ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ, ਖਜ਼ਾਨੇ ਜਾਂ ਸੰਭਾਲ ਘਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਖੁਦ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤੇਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਖੁਦ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਕੋਈ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਭੰਜੇ : ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਭੰਨ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਤੂੰ ਸ਼ੈਭੰਗ ਹੈਂ।

ਉਦਾਰੇ : ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ (ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲਾ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸ਼ੂਮ ਨਹੀਂ।

ਅਪਾਰੇ : ਤੇਰੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਤੇਰੀ ਅਗੰਜੇ ਤੇ ਅਭੰਜੇ ਵਾਲੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਅਪਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਉਦਾਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਏਕੈ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਨੇਕੈ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਭੂਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਜੂਪੇ ॥੯ ॥

ਅਰਥ:- ਸੁ ਏਕੈ : ਤੇਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਅਨੇਕੈ : ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਜੋ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਹਨ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਇਕ ਰੂਪ(ਸੁਏਕੇ) ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।

ਅਭੂਤੇ: ਦੇਹੀ (ਆਕਾਸ਼) ਗੁਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਦੇਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। “ਦੇਹੀ ਗੁਪਤ ਬਦੇਹੀ ਦੀਸੇ। ਸਗਲੇ ਸਾਜਿ ਕਰਤ ਜਗਦੀਸੈ।” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਜੂਪੇ : ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬੰਧਨ(ਜੂਪ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਛਲ ਕਪਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ “ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ”(ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ: ਦਸਮ ਬਾਣੀ) ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਅਭੂਤੇ) ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਜੂਪੇ) ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਨਿਕਰਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਭਰਮੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਨਿਦੇਸੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਭੇਸੇ ॥੧੦ ॥

ਅਰਥ:- ਨਿਕਰਮੇ : ਹੇ ਪੂਰਨ ਕਰਮੀ, ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ “ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਹਕਰਮ”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ਉਸ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਸੁਆਰਥ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਹੈ।

ਨਿਭਰਮੇ: ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਅਸੀਂ ਅਗਿਆਨ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਨਿਭਰਮੇ ਹੈਂ।

ਨਿਦੇਸੇ: ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ (ਧਾਮ) ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਇਕ ਦੇਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਹੀ ਤੇਰੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈਂ। ਅਰਥਾਤ ਅਧਾਮੀ (ਪੌੜੀ ਪ) ਹੈਂ।

ਨਿਭੇਸੇ: ਕਿਸੇ ਇਕ ਭੇਸ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਭੇਸ ਹੀ ਤੇਰੇ ਹਨ।

ਨਮਸਤੰ ਨਿਨਾਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਕਾਮੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਨਿਧਾਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਘਾਤੇ ॥੧੧ ॥

ਅਰਥ:- ਨਿਨਾਮੇ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਆਤਮ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ।

ਨਿਕਾਮੇ : ਤੂੰ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਨਾਮ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।

ਨਿਧਾਤੇ : ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਨਿਘਾਤੇ : ਜਿਹੜਾ ਡੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਵਸ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕਾਲ ਦੀ ਚੋਟ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ (ਨਿਘਾਤੇ)
ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਨਿਘਾਤੇ) ਅਤੇ ਨਾਸ ਰਹਿਤ (ਨਿਘਾਤੇ) ਨੂੰ।

ਨਮਸਤੰ ਨਿਧੂਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੂਤੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਲੋਕੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਸੋਕੇ ॥੧੨ ॥

ਅਰਥ: ਨਿਧੂਤੇ : ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਧੂਹ ਨਾ ਸਕੇ, ਅਡੋਲ, ਅਚੱਲ।

ਅਭੂਤੇ: ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਤੂੰ ਅਡੋਲ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਲਈ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਲੋਕੇ : ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚਲੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ - ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ (ਗਰਭ ਲੋਕ) ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ*।

ਅਸੋਕੇ: ਸੋਕ ਰਹਿਤ, ਗਮ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥਾਤ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਅਡੋਲ (ਨਿਧੂਤੇ) ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਅਭੂਤੇ) ਨੂੰ ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਲੋਕੇ) ਹੈ ਅਤੇ ਗਮ-ਰਹਿਤ (ਅਸੋਕੇ) ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਨਿਤਾਪੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਥਾਪੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਮਾਨੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਧਾਨੇ ॥੧੩ ॥

ਅਰਥ:- ਨਿਤਾਪੇ : (ਨਿ+ਤਾਪੇ)- ਤਾਪਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਾਵ ਤਮੋ, ਸਤੋ ਰਜੋ - ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਅਥਾਪੇ : ਜੋ ਥਾਪਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ (ਅ+ਥਾਪੇ) (“ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਤ੍ਰਿਮਾਨੇ : (ਤ੍ਰਿ+ਮਾਨੇ) ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।

ਨਿਧਾਨੇ : ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। “ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਥਾਪਨਹਾਰਾ ਨਹੀਂ (ਅਥਾਪੇ) ਅਤੇ ਤੂੰ

*(ਨੋਟ: ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਤ੍ਰੇਤਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਨੂੰ ਦੁਆਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਨੂੰ ਰਾਮ ਗਰਭ ਜਾਂ ਕਲਜੁਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।)

ਤਿੰਨਾਂ ਤਾਪਾਂ ਭਾਵ ਚਿਤਾਵਾਂ (ਤਮੋ-ਰਜੋ-ਸਤੋ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਵਿਚ ਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਨਮਸਤੰ ਅਗਾਹੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਬਾਹੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਸਰਗੇ ॥੧੪ ॥

ਅਰਥ:- ਅਗਾਹੇ : ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਬਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਅਬਾਹੇ : ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚਲਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਹ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ। “ਜਿਉ ਤੂ ਚਲਾਇਹਿ ਤਿਵ ਚਲਹ ਸੁਆਮੀ ਹੋਰ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ : ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਅਸਰਗੇ : ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਅਸਰ ਹੈ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਬਾਹ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਅਗਾਹੇ) ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ (ਅਬਾਹੇ)। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ (ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ) ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ (ਅਸਰਗੇ) ਸਗੋਂ ਤੇਰਾ ਅਸਰ ਸਭ ਤੇ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਪ੍ਰਭੋਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਜੋਗੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਰੰਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਗੇ ॥੧੫ ॥

ਅਰਥ :- ਪ੍ਰਭੋਗੇ : ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਦੇ “ਗਿਆਨ ਭੋਜਨ” ਦਾ ਤੂੰ ਭੰਡਾਰ ਹੈਂ। “ਉਚੇ ਤੇ ਉਚਾ ਭਗਵੰਤ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 268)

ਸੁਜੋਗੇ : ਤੇਰਾ ਮਿਲਾਪ ਸਰੇਸ਼ਟ ਮਿਲਾਪ ਹੈ।

ਅਰੰਗੇ : ਤੇਰੇ ਰੰਗ ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। “ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ ਆਪੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 725)

ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ (ਗਿਆਨਾਂ) ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਗਿਆਨ (ਰਿਧੀ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਗਿਆਨ) ਸੱਚ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਅਭੰਗੇ : ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਝੁਠਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਕੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਕਾਸ਼ ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ

ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਸ਼ੈਭੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੰਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।*
 ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਉਸ ਗਿਆਨ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੁਜੋਗ (ਸਰੋਸ਼ਟ ਮਿਲਾਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ (ਸੰਸਾਰੀ) ਗਿਆਨ ਝੁਠਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਮੇ ॥ ਨਮਸਤੱਸਤੁ ਰੰਮੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਜਲਾਸਰੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਰਾਸਰੇ ॥੧੬ ॥

ਅਰਥ:- ਅਗੰਮੇ: ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ, ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਤੂੰ।

ਨਮਸਤੱਸਤੁ ਰੰਮੇ : ਤੇਰਾ ਸਤਿ ਸਰੂਪ (ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ-ਹੁਕਮ) ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ (ਰੰਮੇ) ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।**

ਜਲਾਸਰੇ: (ਜਲ+ਆਸਰੇ) ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ, ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਜੋਤਿ ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੈ।

“ਬਾਬੀਹਾ ਜਲ ਮਹਿ ਤੇਰਾ ਵਾਸੁ ਹੈ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1282)

“ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੇ ਤੇ ਜਲ ਹੋਇ ॥ (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਨਿਰਾਸਰੇ : ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਵਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਾਣੀ (ਸਰੀਰ) ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਭਾਵ ਏਥੇ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ, ਸਚਖੰਡ ਵਾਲਾ, ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਾਇਆ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਦੁਆਪਰ: ਸ਼ਬਦ+ਸਰੀਰ ਦਾ ਆਸਰਾ (ਗਰਭ ਲੋਕ)

ਕਲਜੁਗ: ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਜੁਗ। ਇਸ ਜੁਗ ਵਿਚ ਜੇ ਸਰਨ ਵਿਚ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ, ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ (ਅਗੰਮੀ ਹੈਂ) ਪ੍ਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਰਾਹੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ

* (ਨੋਟ: ਆਕਾਸ਼ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਦਾ ਸਾਚਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ।)

** (ਨੋਟ: ਸੱਚ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸਤਿ (ਚਿੱਤ) ਰਾਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਮਨ ਨਾਲ ਸਤਿ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਝੂਠਾ ਹੈ)

ਹੋਇਆ ਹੈਂ। ਸੱਚ, ਤੂੰ ਹੈਂ; ਸਤਿ, ਚਿੱਤ (ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ) ਹੈ। ਸੱਚ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ (ਹੁਕਮ) ਸਤਿ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਨਮਸਤੱਸਤੁ ਰੰਮੇ)।

(ਨੋਟ: ਮਨ ਨਾਲ ਸਤਿ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਝੂਠਾ ਹੈ, ਅਗਿਆਨੀ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਨ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਜੋਤਿ ਨਹੀਂ ਹੈ)

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਜੋਤਿ ਪਾਣੀ (ਜਲ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਵਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਜੋਤਿ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) ਇਹੋ ਹੈ ਜਲਾਸਰੇ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਨੇ ਮਾਇਆ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਸਥਾਨ (ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਇਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਨਿਰਾਸਰੇ) ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਪਾਤੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਮਜਬੇ ॥ ਨਮਸਤੱਸਤੁ ਅਜਬੇ ॥੧੭ ॥

ਅਰਥ:- ਅਜਾਤੇ: ਸਰੀਰ ਰਹਿਤ। “ਜਾਣਹੁ ਜੋਤਿ ਨ ਪੂਛੋ ਜਾਤੀ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 349) ਜਾਤਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਤਕਰੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਜਾਤ ਰਹਿਤ, ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਅਪਾਤੇ: ਪਤਿ ਰਹਿਤ। “ਬੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ ਬਾਹਰ ਵਾਰਿ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 143) ਕਿਉਂ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਪਤਿ ਰਹਿਤ ਨੂੰ- ਇੱਥੇ ਸੰਸਾਰੀ ਪਤਿ ਦੀ ਨਹੀਂ ਦਰਗਾਹੀ ਪਤਿ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਭਾਵ ਦਰਗਾਹੀ ਪਤਿ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਈ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਅਮਜਬੇ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।*

ਨਮਸਤੱਸਤੁ: ਸਤਿ ਸਰੂਪ (ਚਿੱਤ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸੱਚੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਇਹ।

* (ਨੋਟ: ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ: ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ। “ਬੋਲੀਐ ਸਚ ਧਰਮ ਝੂਠ ਨ ਬੋਲੀਐ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਇੱਛਾ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਾਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਕਾਲਪੁਰਖ ਮਨ ਹੈ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਚਿੱਤ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਿਗਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਵਿਨਾਸ ਹੈ। ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਰਹਿਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਰਯਾਦਾ ਮਨਮੱਤ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਮਰਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਰਿਆਦਾ ਮਨ ਦੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਹਨ।)

ਅਜਬੇ: ਅਜੀਬ ਹੈਂ ਤੂੰ। ਤੂੰ ਸਦਜੀਵਤ ਹੈਂ ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਹੈਂ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰੇ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ (ਅਜਾਤੇ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਉਸ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚੋਂ ਪਤਿ ਰਹਿਤ (ਅਪਾਤੇ) ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੱਢ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਮਜ਼ਬ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ (ਅਮਜ਼ਬੇ) ਨੂੰ। ਸਤਿ ਸਰੂਪ (ਚਿੱਤ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ (ਨਮਸਤੱਸਤੁ) ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਜੀਬ ਸਰੂਪ (ਅਜਬੇ) ਨੂੰ ਜੋ ਸਦਜੀਵਤ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਹੈ।

ਅਦੇਸੰ ਅਦੇਸੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਸੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਧਾਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਬਾਮੇ ॥੧੮ ॥

ਅਰਥ:- ਅੰਦੇਸੰ ਅਦੇਸੇ: ਹੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ।

ਅਭੇਸੇ : ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਭੇਸ ਨਹੀਂ (ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਅਭੇਸੇ ਨੂੰ।

ਨ੍ਰਿਧਾਮੇ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਧਾਮ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਅੰਬਰ ਹੀ ਪੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪੀਤੰਬਰ ਹੈਂ। ਜੇਕਰਕੋਈ ਖਾਸ ਧਾਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਫਿਰ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਨ੍ਰਿਧਾਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।

ਨ੍ਰਿਬਾਮੇ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ। ਲਿੰਗ ਜਾਤਿ (ਸਰੀਰ) ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋਤਿ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਨ੍ਰਿਬਾਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੂਪੇ ॥੧੯ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ ॥

ਅਰਥ:- ਤੈਨੂੰ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਮਨ ਦਾ ਕਾਲ-ਕਰਤਾ ਸੱਚਖੰਡ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੇ ਬਹੁੜ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ॥

ਅਰਥ :- ਤੂੰ ਬੁਰਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਨੂੰ

ਮੁਕਤੀ ਦਵਾਉਣ ਲਈ ਸਰਬ ਕਾਲਾ ਹੈਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਰਬ ਦਿਆਲਾ ਹੈਂ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ :- ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। “ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ।” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਤੂੰ ਸਭ ਦਰਖਤਾਂ ਵਗ਼ੈਰਾ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੂਪੇ ॥

ਅਰਥ :- ਸਾਰੇ ਗਿਆਨਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਰਾਜਾ (ਤੱਤ ਗਿਆਨ) ਹੈਂ।

“ਸਹਸ ਅਠਾਰਹ ਕਹਨਿ ਕਤੇਬਾ ਅਸੁਲੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਨਮੋ ਸਰਬ ਖਾਪੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਥਾਪੇ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥੨੦ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਖਾਪੇ ॥

ਅਰਥ:- ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਪਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਖਾਪੇ) ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਥਾਪੇ ॥

ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪਦਾ (ਥਾਪੇ) ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। “ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 499)*

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ ॥

ਅਰਥ :- ਆਤਮਾ ਦਾ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥

ਅਰਥ:- ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। “ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਠਾਕੁਰ ਅਪਨੇ ਤੇ ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੇਵੈ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 681)

ਨਮਸੱਤਸਤੁ ਦੇਵੈ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਵੈ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਜਨਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਸੁਬਨਮੇ ॥ ੨੧ ॥

ਨਮਸਤੱਸਤੁ ਦੇਵੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਤੁਦੇਵ ਹੈਂ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੂੰ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

* (ਨੋਟ: ਸੂਤਕ:(ਅਗਿਆਨਤਾ) ਜਿਵੇਂ ਅੱਖ ਨੂੰ ਜਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਖੁੱਧੀ ਨੂੰ ਭਰਮ ਦਾ ਸੂਤਕ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਭਰਮ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ)

ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਵੈ ॥

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਬਿਨਾਂ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਨਮਸਤੰ ਅਜਨਮੇ ॥

ਅਰਥ : (ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ ਆਤਮਾ ਨੂੰ) ਤੂੰ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। “ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ, ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 281) ਭਰਮ ਵਿਚ ਲਿਪਟਿਆ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੀਵ। ਇਹੋ ਰਾਮ ਗਰਭ ਹੈ। ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਜਾਗਣਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ।

ਨਮਸਤੰ ਸੁਬਨਮੇ ॥

ਅਰਥ: (ਸੁਬਨਮੇ = ਸੁਹਣਾ + ਬਣਨ ਵਾਲਾ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੂਪ ਬਣਨ ਵਾਲੇ (ਸੁਬਨਮੇ) ਨੂੰ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਨੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਨੇ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੰਗੇ ॥ ੨੨

ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਨੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਧਿਆਨ ਸਭ ਪਾਸੇ ਫਿਰਦਾ (ਗਉਨੇ) ਹੈ। “ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ..”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 464) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਇਸ ਸਰਬ ਗਉਨੇ ਰੂਪ ਨੂੰ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਨੇ ॥

ਅਰਥ:- ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਘੁਮਾਉਂਦਾ(ਭਉਨੇ) ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਚੱਕਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਇਸ ਸਰਬ ਭਉਨੇ ਰੂਪ ਨੂੰ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ (ਗਿਆਨ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। “ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ ਆਪੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 725)

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੰਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਇਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ (ਗਿਆਨ ਮੱਤਾਂ) ਨੂੰ ਖੰਡਨ (ਭੰਗ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਬਿਬੇਕ ਸਰੂਪ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨਮਤਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਮੱਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਪਾਖੰਡ (ਭਰਮ) ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਰਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਭੰਗ ਕਰ

ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। “ਸਗਲ ਮਤਾਂਤ ਕੇਵਲ ਹਰਿ ਨਾਮ”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ ॥ ਨਮਸਤੰਸਤੁ ਦਿਆਲੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਬਰਨੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਮਰਨੇ ॥੨੩ ॥

ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ ॥

ਅਰਥ: “ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਾ ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਇ ॥ ਓਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 558) ਕਲਪਨਾ ਆਦਮੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। “ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ...(ਆਦਿ ਬਾਣੀ) “ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ..”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਾਲ ਕਲਪਨਾ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।

ਨਮਸਤੰਸਤੁ ਦਿਆਲੇ ॥

ਅਰਥ : ਅਕਾਲ ਹੀ ਦਿਆਲ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਅਕਾਲ ਹੈ। “ਗੁਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ॥”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 394)

ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਇਹ ਅਕਾਲ ਹੈ। ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਭ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈ। ਜਦ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਘਰ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਭ ਤੇ ਦਿਆਲ ਹੈ ਜੋ ਸੁਆਰਥ (ਮਨ) ਦੇ ਘਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਦਿਆਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਅਬਰਨੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਦੇਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ। (ਨੋਟ: ਕੀ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀ ਨੀਚ ਹੈ-ਹਾਂ) “ਨਾਨਕ ਨਾਵੈ ਬਾਝੁ ਸਨਾਤਿ ॥”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 9)

ਨਮਸਤੰ ਅਮਰਨੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਮਰਨ ਰਹਿਤ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਜਰਾਰੰ ॥ ਨਮਸਤੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਧੰਧੇ ॥ ਨਮੋ ਸਤ ਅਬੰਧੇ ॥੨੪ ॥

ਨਮਸਤੰ ਜਰਾਰੰ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੇਰੇ ਤੇ ਸਮੇਂ (ਕਾਲ) ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ। (ਜਰਾਰੰ -ਜਰਾ+ਆਰ)

ਨਮਸਤੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ ॥

ਅਰਥ : ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈਂ। ਤਾਰਨ

ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਧੰਧੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧੰਧੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਨਮੋ ਸਤ ਅਬੰਧੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਸਤ ਸਰੂਪ! ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਧੰਧੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਨਮਸੰਤ ਨ੍ਰਿਸਾਕੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਬਾਕੇ ॥

ਨਮਸਤੰ ਰਹੀਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਕਰੀਮੇ ॥੨੫ ॥

ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਸਾਕੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਨ੍ਰਿਸਾਕੇ) ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਖਾਸ ਜੀਅ ਤੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ।

ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਬਾਕੇ ॥

ਅਰਥ : ਬਾਕੇ - ਬੋਲਣਾ। ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਕੁਝ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ।

ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਨਮਸਤੰ ਰਹੀਮੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰਹਿਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਕਰੀਮੇ ॥

ਅਰਥ : ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।

“ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣ ਦੇ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਤੂੰ ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਨਮਸਤੰ ਅਨੰਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਮਹੰਤੇ ॥

ਨਮਸਤਸੱਤ ਰਾਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਸੁਹਾਗੇ ॥੨੬ ॥

ਨਮਸਤੰ ਅਨੰਤੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਅੰਤ-ਬਿਹੀਨ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੈਂ ਭੀ ਅਤੇ ਰਹੇਂਗਾ ਵੀ। ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। “ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) “ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ॥”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਨਮਸਤੰ ਮਹੰਤੇ ॥

ਅਰਥ: ਮਹਾਂ ਅੰਤ- ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ

ਵਾਲੇ(ਮਹੰਤੇ) ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤਸੱਤ ਰਾਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਰਾਗ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਰਾਗ (ਭਾਣੇ ਨੂੰ) ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਰਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇੱਛਾ। ਰਾਗ ਨਾਦਿ - ਇੱਛਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ (ਇੱਛਾ ਗੁਪਤ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਕੁਦਰਤੀ ਫੁਰਨਾ -ਨਾਦਿ (ਫੁਰਨਾ)।

ਨਮਸਤੰ ਸੁਹਾਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ। ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਹੈਂ।

ਹੁਕਮ (ਸੱਚ) ਅੱਗੇ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਦੇ ਹਾਂ। “ਇਹੁ ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਕਾ ਖਸਮੁ ਹੈ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਸੋਖੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਪੋਖੰ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਰਤਾ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਹਰਤਾ ॥੨੭ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਸੋਖੰ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਗਿਆਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।

ਗਿਆਨ - ਜਲ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨ ਭਿਜਦਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਪੋਖੰ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। (ਨੋਟ: ਭਰਮ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਪਜਦੀ ਨਹੀਂ। “ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਭਇਆ - ਵੱਖ ਹੋਇਆ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਰਤਾ ॥

ਅਰਥ : ਹੁਕਮ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ (ਜੜ+ਚੇਤਨ) ਵਗੈਰਾ ਬਣਾਇਆ, ਜਨਮ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੰਮ ਸਾਡਾ ਮਰਜ਼ੀ ਉਸਦੀ। ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਜੂਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਕਿਰਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਹੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਹਰਤਾ ॥

ਅਰਥ: ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ, ਫਿਰ ਇਸਲਾਮ, ਹੋਰ ਮੱਤਾਂ, ਫਿਰ ਗੁਰਮਤਿ -ਫਿਰ ਚੱਕਰ ਦੋਬਾਰਾ ਹਿੰਦੂ...ਇਸਲਾਮ...। “ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾ ਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੋਰੁ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਜਾਣੈ ਹੋਰੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 283)

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ ॥ ਨਮੋ ਭੋਗ ਭੋਗੇ ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥੨੮॥

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ। ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ। “ਈਹਾ ਉਹਾ ਸਚੁ ਹੋਵੈ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 681)

ਨਮੋ ਭੋਗ ਭੋਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਭੋਗ - ਆਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਭੋਜਨ।

ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਨੇ ਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਜਿੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਭੋਗੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਹ ਬਿਖਿਆ (ਮਾਇਆ) ਦੇ ਭੋਗ ਹਨ। ਆਦਿ ਬਾਣੀ: “ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਉੜੇ ਹੋਇ ਗਏ ਜਿਤੜੇ ਮਾਇਆ ਭੋਗ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 135) “ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਭੋਜਨੁ ਗਿਆਨ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 272)

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਭਾਵ ਤੂੰ ਬੁਰੇ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਚਾਚਰੀ -ਚਾਰ ਸ਼ਬਦੀ ਛੰਦ

ਅਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥ ਅਜੂ ਹੈਂ ॥ ਅਭੂ ਹੈਂ ॥੨੯॥

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ / 35

ਅਰੂਪ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰੂਪ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। “ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਅਨੂਪੁ ਤੇਰਾ ਦਰਸਾਰਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 746)

ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ।

ਅਜੂ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਅਚੱਲ ਹੈਂ, ਅਡੋਲ ਹੈਂ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਜਨਮਦਾ ਨਹੀਂ।

ਅਭੂ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ (ਅਭੂ)।

ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥ ਅਨਾਮ ਹੈਂ ॥ ਅਕਾਮ ਹੈਂ ॥੩੦॥

ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ। ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਿਖ ਕੇ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਭੇਖ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਅੱਡ-ਅੱਡ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਭੇਖ ਤੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦੀ। ਅਭੇਖ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਭੇਖ ਤਿਆਗਣੇ ਪੈਣਗੇ।

ਅਨਾਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਮ ਉਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੰਮਿਆ ਹੋਵੇ। ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਅਕਾਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਕੋਈ ਕਾਮਨਾ (ਸੁਆਰਥ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇਰੀ।

ਅਧੇ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇ ਹੈਂ ॥ ਅਜੀਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭੀਤ ਹੈਂ ॥੩੧॥

ਅਧੇ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਮਨੁੱਖੀ ਧਿਆਨ (ਸਮਝ) ਰਾਹੀਂ ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਅਭੇ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਭੇਦ ਕੋਈ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ।

ਅਜੀਤ ਹੈਂ ॥

ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਬੋਲਦੇ / 36

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਅਭੀਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਰਮ ਦੀ ਕੋਈ ਲਕੀਰ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਭੀਤਰ (ਅੰਦਰ) ਦੂਜੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਨਹੀਂ। “ਕਿਵ ਕੂੜੇ ਤੁਣੈ ਪਾਲਿ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) “ਜਲ ਕੀ ਭੀਤਿ ਪਵਨ ਕਾ ਬੰਭਾ ਰਕਤ ਬੁੰਦ ਕਾ ਗਾਰਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਤੋਂ ਸੋਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰ ਕੂੜ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਹੈਂ ॥ ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ ॥

ਤ੍ਰਿਬਰਗ ਹੈਂ ॥ ਅਸਰਗ ਹੈਂ ॥੩੨ ॥

ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤਿੰਨੋਂ ਲੋਕ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ, ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਤੈਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੌਥਾ ਜੁਗ (ਸਤਿਜੁਗ) ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਸੱਚਖੰਡ (ਸਤਿਜੁਗ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਮਾਇਆਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ। ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। “ਗੁਣ ਮਹਿ ਗਿਆਨੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 929)

ਤ੍ਰਿਬਰਗ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਬਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼) ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। “ਸਭਿ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਅਸਰਗ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਬਰਗ ਤੂੰ ਹੈਂ ਪਰ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਅਨੀਲ ਹੈਂ ॥ ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ ॥ ਅਜੇ ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਦਿ ਹੈਂ ॥੩੩ ॥

ਅਨੀਲ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਸੰਸਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੂੰ ਅਨੇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਇੱਕ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੰਗ ਰਹਿਤ (ਅਨੀਲ) ਇਕੋ ਰੂਪ ਹਨ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰੀਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਹਿਵਾ ਘਰ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਤੱਤ ਇਕੋ ਹੈ।

ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਭਾਵ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੈਂ।

ਅਜੇ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਅਜੇ (ਅੱਜ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ) ਭਾਵ ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਸੋ ਅਜੇ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਦੇ ਤੱਤ “ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ” (ਜਪੁਜੀ) ਦੀ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ।

ਅਜਾਦਿ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਬਾਉ ਨਹੀਂ ਹੈ।*

ਅਜਨਮ ਹੈਂ ॥ ਅਬਰਨ ਹੈਂ ॥ ਅਭੂਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭਰਨ ਹੈਂ ॥੩੪ ॥

ਅਜਨਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਜਦ ਤੂੰ ਇੱਕ ਹੈਂ ਤਾਂ ਅਜਨਮ ਹੈਂ ਅਤੇ ਅਬਰਨ ਹੈਂ, ਪਰ ਦਾਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ। ਦਾਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਭਰਮ ਕਾਰਨ ਤ੍ਰੇੜ (ਵੱਖਰੀ ਸੋਚ) ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਤ੍ਰੇੜ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਅਬਰਨ ਵੀ ਹੈਂ।

ਅਬਰਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਰਨ ਦੇਵਤਾ ਜਲ ਦੇਵਤਾ ਹੈ। “ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਰਨ ਬਣੇ ਹਨ।

ਜਨਮ, ਆਤਮਾ ਦਾ ਰਕਤ ਲੋਭ ਹੈ। ਰਕਤਬੀਜ ਦੀ ਮੜੀ ਹੋਈ ਜੋਤਿ ਮੜੀ ਪੂਜਾ (ਦੇਹ ਪੂਜਾ) ਹੈ।

ਅਭੂਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਅਭਰਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ (ਬ੍ਰਹਮ) ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਘਾਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ

*(ਨੋਟ: ਪਾਰਸ ਨਾਥ (ਅਵਤਾਰ) ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਫੜ ਲਏ (ਜਿੱਤ ਲਏ) ਉਹ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਏਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਰਾਜੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਸੋ ਅਸਲੀ ਅਜਾਦੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਮਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਛੱਡੀਏ।)

ਸਕਦਾ। ਤੈਨੂੰ 'ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਜ ਸੰਵਾਰਨਾ' ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋ ਗਿਆ (ਗਿਆਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇਰਾ) ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਭਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਗੰਜ ਹੈਂ ॥ ਅਭੰਜ ਹੈ ॥ ਅਝੁਝ ਹੈਂ ॥ ਅਝੰਜ ਹੈਂ ॥੩੫ ॥

ਅਗੰਜ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਅਗੰਜ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਉਹ ਧੰਨ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ (ਗੰਜ) ਵਿਚ ਸੀਮਿਤ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੀਮਾ-ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਹੱਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਅਭੰਜ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਲੁਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੁੱਧ ਬਲ ਨਾਲ। “ਜਿਸਹਿ ਜਗਾਇ ਪੀਆਵੈ ਇਹੁ ਰਸੁ ਅਕਥ ਕਥਾ ਤਿਨਿ ਜਾਨੀ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 205) ਤੋਂ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਅਝੁਝ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਝੂਝ ਕੇ (ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ) ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਅਝੰਜ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਝੰਝਟ (ਝਗੜੇ) ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ। ਵਿਕਾਰ ਹੀ ਝੰਝਟ ਹਨ। ਤੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਝੁਝ ਹੈਂ ਅਤੇ ਅਝੰਜ ਹੈਂ।

ਅਮੀਕ ਹੈਂ ॥ ਰਫੀਕ ਹੈਂ ॥

ਅਮੀਕ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਤੇਰੀ ਗਹਿਰਾਈ (ਅਮੀਕ) ਹੈ ਉੱਥੇ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਹੀ ਹੈ। “ਜਿਨ੍ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)

ਰਫੀਕ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰਫੀਕ (ਮਿੱਤਰ) ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਮੀਕ ਹੈਂ। ਹੋਰ ਐਸਾ ਮਿੱਤਰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧੰਧ ਹੈਂ ॥ ਅਬੰਧ ਹੈਂ ॥੩੬ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸੁਆਰਥ (ਧੰਧਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ

ਕਰਨਾ ਤੇਰਾ ਧੰਧਾ ਨਹੀਂ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ। ਧੰਧਾ ਸੁਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਖਚੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਰਥ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧੰਧਾ ਨਾ ਬਣਾਉ ਕਿਉਂਕਿ ਧੰਧੇ ਵਾਲੇ ਧੰਧ ਪਿਟਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਧੰਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਧੰਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅਬੰਧ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: “ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ” (ਅਬੰਧ) ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਧੰਧ ਹੈਂ। ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ” (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ)। ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਧੰਧਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ।

ਨਿਬੁਝ ਹੈਂ ॥ ਅਸੂਝ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਐਸੀ ਬੁਝਾਰਤ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁੱਝਿਆ ਨਹੀਂ (ਨਿਬੁਝ) ਜਾ ਸਕਦਾ। ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। “ਜਿਸਨੋ ਤੂੰ ਜਾਣਾਇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਜਾਣੈ...।” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੁੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ (ਅਸੂਝ) ਆ ਸਕਦੀ। “ਝੱਝਾ ਉਰਝਿ ਸੁਰਝਿ ਨਹੀ ਜਾਨਾ... (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 340)*

ਅਕਾਲ ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਲ ਹੈਂ ॥੩੭ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ (ਅਕਾਲ)। ਤੇਰੇ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ (ਅਜਾਲ) ਭਾਵ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

*ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ। ਸੋਝੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਫੁਰਨੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਲੈਣੀ ਨਹੀਂ) ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲਈਦਾ ਹੈ (ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ)।

ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਲਈ ਸੋਝੀ ਦੂਸਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ।

ਸੰਸਾਰੀ ਖੁੱਧ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸੁਆਰਥ (ਮਾਇਆ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਰਿਧਿ

ਅਲਾਹ ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਹ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ (ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਅੰਕਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਹੈ। “ਰਾਗ ਨ, ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗ ਨ ਸਾਕ ਨ ਸੋਗ ਨ ਸੰਗਿ ਤਿਹਾਰੇ” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)

ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਜਗ੍ਹਾ (ਜਾਹ) ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ (ਅਜਾਹ) ਹੈਂ।

ਅਨੰਤ ਹੈਂ ॥ ਮਹੰਤ ਹੈਂ ॥੩੮॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਨੰਤ) ਪਰ ਤੇਰਾ ਮਹਾਂ ਅੰਤ (ਮਹੰਤ) ਹੈ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। “ਪ੍ਰਗਟੇ ਗੋਪਾਲ ਮਹਾਂਤ ਕੇ ਮਾਥੇ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 295)

“ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1364)

ਅਨੰਤ ਹੈਂ ਮਹੰਤ ਹੈਂ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਮਾਇਆ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਅੰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਲੀਕ ਹੈਂ ॥ ਨਿਸ਼੍ਰੀਕ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਰਮ ਦੀ ਲਕੀਰ ਜਾਂ ਦੁਬਿਧਾ ਨਹੀਂ (ਅਲੀਕ) ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੱਡਾ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਸ਼੍ਰੀਕ (ਹੰਕਾਰੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਅਨੇਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਕੋ ਹਨ। (ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਦੋਇਮ ਸੋਇਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)

ਨਿਲੰਭ ਹੈਂ ॥ ਅਸੰਭ ਹੈਂ ॥੩੯॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਸਰੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਖੜਾ (ਨਿਲੰਭ ਹੈਂ) ਭਾਵ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਝੂਠ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਖੜਦਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਤੂੰ ਅਸੰਭ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਸੰਭਲਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ (ਅਸੰਭ), ਤੂੰ ਅਡੋਲ ਹੈਂ, ਹਮੇਸ਼ਾ

ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਿਧਿ ਹੈ, ਸੋਝੀ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰੀ ਹੈ ਕਿ “ਸਮਝ” ਜਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ “ਸੁੰਗੜਦੀ” ਹੈ “ਸੋਝੀ” ਜਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, “ਉਤਰਦੀ” ਹੈ। ਗਿਆਨ ਜਦੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, “ਫੈਲਦਾ” ਹੈ। ਸਮਝ, ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਰਥਕ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ “ਅਕਲ” ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ “ਉਪਜਦੀ” ਹੈ। ਉਪਜਣ (ਗੁਪਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ) ਅਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ (ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਉਸਦਾ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਉਣਾ) ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਜਾਨਣਾ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ। ਅਕਲ ਜਦੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੁੱਧੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਭਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਅਗੰਮ ਹੈਂ ॥ ਅਜੰਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਚਿਤਵ ਲਵੇ ਇਹ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਗੰਮ) ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਜੰਮ) ਹੈਂ। ਜੋ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਸੋ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਅਭੂਤ ਹੈਂ ॥ ਅਛੂਤ ਹੈਂ ॥੪੦॥

ਅਰਥ: ਮਾਇਆ ਭੂਤ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਭੂਤ) ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਨਹੀਂ (ਅਛੂਤ) ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਧਿਆਨ ਦੀ ਛੂਹ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਜੋਤਿ ਵੀ ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।*

ਅਲੋਕ ਹੈਂ ॥ ਅਸੋਕ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ (ਤਮੋ, ਰਜੋ, ਸਤੋ) ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਲੋਕ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸੋਕ-ਰਹਿਤ (ਅਸੋਕ) ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਗਮ-ਰਹਿਤ ਹੈਂ। “ਬੇਗਮ ਪੁਰਾ ਸਗ ਕੋ ਨਾਉ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 345)। ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਗਮਗੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚਖੰਡ ਬੇ-ਗਮ ਪੁਰਾ ਹੈ।

ਅਕਰਮ ਹੈਂ ॥ ਅਭਰਮ ਹੈਂ ॥੪੧॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹੱਥਾਂ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕਰਾਇਆਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਹ ਅਕਰਮ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ (ਅਭਰਮ) ਹੈ ਭਾਵ ਅਕਰਮ ਹੋਣ ਦਾ ਗੁਣ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਅਜੀਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭੀਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਜਿੱਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਜੀਤ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ (ਭੀਤਰ) ਕੇਵਲ ਸੱਚ ਹੈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ

* (ਨੋਟ: ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਘੇਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਘੇਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ।)

ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ। “ਤੂੰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ” ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਭੈਭੀਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। (ਅਭੀਤ)

ਅਥਾਹ ਹੈਂ ॥ ਅਗਾਹ ਹੈਂ ॥੪੨॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ। ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਥਾਹ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ (ਅਗਾਹ) ਹੈ।*

ਅਮਾਨ ਹੈਂ ॥ ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਮਾਨ) ਹੈਂ। “ਤੈਸਾ ਮਾਨ ਤੈਸਾ ਅਭਿਮਾਨੁ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 275) ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ (ਨਿਧਾਨ) ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੋ ਆਪਣੇ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਨੇਕ ਹੈਂ ॥ ਫਿਰਿ ਏਕ ਹੈਂ ॥੪੩॥

ਅਰਥ: ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੱਤ, ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਚੇਤਨ ਰੂਪੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ (ਫਿਰਿ ਏਕ ਹੈਂ) ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਅਨੇਕ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਇੱਕ ਹੈਂ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਸੱਪ (ਭੁਜੰਗ) ਦੀ ਚਾਲ (ਪ੍ਰਯਾਤ) ਵਾਂਗ ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਰੰਗ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ ॥ ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਮੰਨਦੀਆਂ (ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ) ਹਨ। ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (ਧਰਮੀ, ਅਧਰਮੀ, ਸਾਕਤ ਵਗੈਰਾ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

*(ਨੋਟ: ਇੱਥੇ ਅਥਾਹ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਦਾ ਪਾਠ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਥਾਹ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।)

ਸਾਰੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ (ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ) ਤੇਰੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ ॥ ਅਭੇਖੀ ਅਭੇਵੇ ॥੪੪॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ (ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ) ਹੈਂ। “ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣੁ ਦੇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਤੇਰਾ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਦੇਹੀ ਰੂਪੀ ਕੋਈ ਭੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਭੇਖੀ) ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ (ਅਭੇਵੇ)।

ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਕਾਲ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਗੁਪਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। “ਕਾਲੁ ਅਕਾਲੁ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਨਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1104)। ਮਨੁੱਖੀ ਕਲਪਨਾ ਜੋ ਹੁਕਮ (ਭਾਣੇ) ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਸੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਣੇ ਦਾ ਕਾਲ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ (ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ) ਹੈਂ।

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ (ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ) ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈਂ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਣੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਣੇ ॥੪੫॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਯੋਗ (ਗਉਣੇ) ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵ ਭੌਂਦਾ (ਭਉਣਾ) ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਜੜ੍ਹ ਕੀ ਚੇਤਨ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹਨ। “ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣ ਵਹੈ ਸਦ ਵਾਉ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 464)

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਥੇ ॥ ਨਿਸੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਵਾਲਾ ਅੰਗ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਨੰਗੀ) ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਥ ਹੈ (ਅਨਾਥੇ) ਭਾਵ ਨਾ ਹੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਲਕ (ਨਾਥ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ (ਨਿਸੰਗੀ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦਾ (ਪ੍ਰਮਾਥੇ) ਹੈਂ।*

*ਮਿਲਾਪ, ਜੋੜ ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਭੇਦ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੁੜਨਾ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਮਿਲਣਾ ਆਤਮਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਜੁੜਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਜੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਵਾ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੁੜਦੀ ਨਹੀਂ।

ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ ॥ ਨਮੋ ਮਾਨ ਮਾਨੇ ॥੪੬॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਵਰਗੇ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਪਰਗਾਸਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚਮਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਰ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ (ਗਿਆਨੀਆਂ) ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹਨਾਂ ਭਗਤਾਂ (ਗਿਆਨੀਆਂ) ਨੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਕਸਰ ਇਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਭਗਤਾਂ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਨੂੰ ਮਾਨ ਦੇਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਮਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਜੋ ਹਮ ਕੋ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਉਚਰਿਹੈ ॥ ਤੇ ਸਭ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਮਹਿ ਪਰਿ ਹੈ” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ) ਅਤੇ “ਮੈ ਹੋ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੋ ਦਾਸਾ ॥”(ਦਸਮ ਬਾਣੀ)*

ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ ॥ ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਗਿਆਨੀਆਂ (ਚੰਦ੍ਰ) ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ) ਨੂੰ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਕੋਲ ਚੰਦ੍ਰ ਜਿੰਨਾ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਸਿੱਖ ‘ਚੰਦ੍ਰ’ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ‘ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ’ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਭਾਨ ਭਾਨੇ ਹੈ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਹੈ (ਭਾਨ ਹੈ) ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਉਹ ਭਾਨ ਭਾਨੇ ਹੈ ਭਾਵ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਸੂਰਜ ਹੈ।

ਨਮੋ ਗੀਤ ਗੀਤੇ ॥ ਨਮੋ ਤਾਨ ਤਾਨੇ ॥ ੪੭ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਝੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈਂ। ਇਹੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਗੀਤ ਹੈ। “ਗਿਆਨੁ ਗੀਤ ਗੁਣ ਗਾਹ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 4)

ਤੇਰੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਸੁਰ ਵੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ (ਤਾਨ ਤਾਨੇ) ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੁਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ (ਗੀਤ), ਨਾਦ (ਸੁਰ) ਸਭ “ਸੱਚ” ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਨਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ

* (ਨੋਟ: ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕਿ ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਗਤ/ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ।

ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਨ੍ਰਿਤ ਨ੍ਰਿਤੇ ॥ ਨਮੋ ਨਾਦ ਨਾਦੇ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਨਾਦ (ਹੁਕਮ) ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨੱਚਦਾ (ਨ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ) ਹੈ ਉਸਦੀ ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਮਨ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। “ਨਾਚਨੁ ਸੋਇ ਜੁ ਮਨ ਸਿਉ ਨਾਚੇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, ੪72)

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਦ (ਨਮੋ ਨਾਦ ਨਾਦੇ) ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਬਾਕੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗਿਆਨ (ਜੜ੍ਹ ਅਤੇ ਚੇਤਨ) ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਤਮ ਸੋਝੀ ਦਾ ਨਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਨਾਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਸੋ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਨ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਨਾਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ ॥ ਨਮੋ ਬਾਦ ਬਾਦੇ ॥੪੮॥

ਅਰਥ: ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤੂੰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈਂ ਭਾਵ ਆਤਮ ਗਿਆਨ (ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਪੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਜੋ ਗਿਆਨ ਤੈਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਥੇ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਥੱਲੇ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਉਪਰਲੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦਾ।

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ ॥ ਸਮਸਤੀ ਸਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਦੇਹੀ-ਮੁਕਤ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਅਨੰਗੀ) ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ (ਅਨਾਮੇ) ਹੈ। ਸੋ ਨਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਦੀਵਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਉਹ ਦੀਵਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੱਤੀ ਅਤੇ ਤੇਲ ਜਲਦਾ ਹੈ, ਦੀਵਾ “ਗਿਆਨ” ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ‘ਤੇਰੇ ਲੰਬੜੇ ਵਾਲ’ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਧਿਆਨ” ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੈਨੂੰ “ਸਰੋਵਰ” ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਹਿਰਦਾ” ਹੈ ਜਿੱਥੇ “ਨਾਮ” ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜਲ ਪਾ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਚਿਤਵਣਾ ਹੈ। “ਗੁਰ ਸਾਗਰੁ ਰਤਨੀ ਨਹੀ ਤੋਟਿ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, ੭੩੩)

ਸਾਰੇ (ਸਮਸਤੀ) ਸਰੂਪ, ਕੀ ਜੜ੍ਹ ਕੀ ਚੇਤਨ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਅੰਦਰਲੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਘੜਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਣੀ ਘੜਦਾ ਹੈ।*

* (ਨੋਟ: ਸੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰਥਾਉਣ ਵੇਲੇ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਚਿਤਵਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ।

ਪ੍ਰਭੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ਸਮਸਤੀ ਬਿਭੂਤੇ ॥੪੯॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰਭੰਗੀ)। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਪ੍ਰਮਾਥੇ) ਹੋ ਕੇ ਚਿਤ ਮਨ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਥੇ (ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ) ਦੀ ਗਤੀ ਪਾ ਗਿਆ ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਗਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਲਈ 'ਪ੍ਰਮਾਥੇ' ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਥੇ (ਬੀਜ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਹਮ) ਨੇ ਉੱਗਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਛੁੜ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ। ਬੀਜ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਟਣਾ ਹੀ ਬਿਛੁੜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ (ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ) ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ਹੀ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜਾਂ ਹਿਰਦਾ (ਅੰਦਰਲਾ ਮਨ), ਉਪਰਲਾ ਮਨ, ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਮਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਤਾਣੀ ਉਲਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮੁੱਦਾ ਅਣਗੌਲਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੱਚਖੰਡ ਵਸਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਜਦ ਕੋਈ ਭਰਮ ਦੀ ਤ੍ਰੇਫ਼ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ (ਬ੍ਰਹਮ) ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਮਨ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਜਾਂ ਹਿਰਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਪਰਗਾਸ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹੋ ਸੱਚ ਹੈ, ਇਹੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਇਹੋ “ਜਾਗਤਾ ਹੈ ਦੇਉ” ਹੈ। ਇਹੋ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਇਸ ਭਵ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਮਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ (ਮਨ) ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ, ਇੱਛਾ, ਅਗਿਆਨਤਾ, ਝੂਠ, ਮਾਇਆ ਜਾਲ, ਹਨੇਰਾ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਮਨ ਦਾ ਇਹੋ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ(ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ) ਦੇ ਅੰਗੁਣਾ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਮਨ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਸੱਚ (ਚਿੱਤ, ਹਿਰਦੇ) ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮਨ ਦਾਲ ਰੂਪ (ਚਿਤ ਅਤੇ ਮਨ) ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਧਰ ਦਰਗਾਹੋ (ਸੱਚਖੰਡ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (ਇੱਥੇ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਕੱਲੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ

ਸਾਰੀ ਰਿਧ ਸਿਧ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਮਸਤੀ ਬਿਭੂਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਲੰਕੰ ਬਿਨਾ ਨੇਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ ॥

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇਸ਼੍ਵਰੰ ਪਰਮ ਰੂਪੇ ॥ ੫੦ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਹੇ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨੇਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਤੇਰਾ ਸਵੈਮ ਦਾ ਰੂਪ ਸਰੂਪ (ਪਰਮ ਰੂਪੇ) ਹੈ। ਤੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈਂ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੀ। “ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ।

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸ਼੍ਵਰੰ ਪਰਮ ਸਿੱਧੇ ॥

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇਸ਼੍ਵਰੰ ਪਰਮ ਬ੍ਰਿੱਧੇ ॥੫੧॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਜੋਗਾਂ (ਮਨ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਵੀ ਜੋਗ (ਜੋਗੇਸ਼੍ਵਰੰ) ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਰਮ ਸੋਝੀ (ਪਰਮ ਸਿਧ) ਹੈ। ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਜੋਗ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਗੇਸ਼੍ਵਰੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋਗਾਂ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਭਾਵ ਰਾਜ ਜੋਗ। ਆਤਮਾ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਤਮ ਜੋਗ (ਰਾਜ ਜੋਗ) ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ। ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਪਰਮ ਬ੍ਰਿਧੇ (ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ) ਰੂਪੀ ਆਦਿ ਰਾਜਾ ਹੈ। “ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀਂ ਰਾਜਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 856)।

ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰੁ ਪਾਣੇ ॥ ਨਮੋ ਅਸਤ੍ਰੁ ਮਾਣੇ ॥

ਨਮੋ ਪਰਮ ਗਯਾਤਾ ॥ ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ ॥੫੨॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਾਣ

ਝਲਕਾਰੇ ਅਗੰਮੀ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਨੰਦ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। “ਆਨੰਦੁ ਆਨੰਦੁ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਆਨੰਦੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਜਾਣਿਆ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 917)। ਇਹ ਹੈ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪਦ ਹੈ “ਤੁਰੀਆ ਪਦ” ਭਾਵ “ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿ ਜਨੁ ਜਨ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 287) ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਬੀਜ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਖ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋ ਕੇ ਉਗਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੇ ਜੀਵ ਇਥੇ ਤੇਰੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਦੇਣ (ਪਾਣੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆਨ, ਝੂਠ ਕੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਸਸਤ੍ਰ” ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ “ਨੇਜਾ।” ਹੱਥ ’ਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਅਸਤ੍ਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੀਰ, ਚੱਕਰ ਵਗੈਰਾ। ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਉਪਰ ਭਰੋਸੇ (ਮਾਣੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਤਰਕ ਰੂਪੀ ਤੀਰ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ।

ਜਿਹੜਾ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਿੱਧਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ) ਉਹ ਅਸਤ੍ਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਮਰਨਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬੋਲਾਇਆ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤੇਰਾ ਸਸਤ੍ਰ ਹੈ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਬੁਧੀਆਂ ਤੇਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਸਤ੍ਰ ਹਨ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਬਿਬੇਕ (ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗਿਆਨਵਾਨ) ਨੂੰ। ਇਹ ਬਿਬੇਕ ਹੀ ਪਰਮ ਗਿਆਤਾ ਹੈ। “ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਮੈ ਸੋ ਗੁਰ ਪਾਇਓ ਜਾ ਕਾ ਨਾਉ ਬਿਬੇਕੋ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 793)।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੀ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ (ਲੋਕ ਮਾਤਾ) ਨੂੰ। ਪਰਮ ਗਿਆਨ (ਪੁਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਾਤਾ (ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝ ਕੇ ਬੁਝਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੂਲ ਦਾ ਗਿਆਨ। “ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ (ਪਰਮ ਗਿਆਤਾ) ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ (ਲੋਕ ਮਾਤਾ)” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 103)।

ਅਭੇਖੀ ਅਭਰਮ ਅਭੋਗੀ ਅਭੁਗਤੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਨਹੀਂ (ਅਭੇਖੀ) ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਭੇਖ ਤੇਰੇ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਭਰਮ ਨਹੀਂ (ਅਭਰਮੀ) ਹੈ। ਇਥੇ ਅਭੇਖੀ ਦਾ ਅਰਥ ਭੇਖ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਭਰਮੀ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿੱਧਾ ਭਰਮ-ਰਹਿਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਹੀ ਅਰਥ “ਭੇਖ ਦਾ ਭਰਮ ਰਹਿਤ” ਹੋਣਾ ਹੈ।

“ਮਾਇਆ ਤੇਰੀ ਖੁਰਾਕ ਨਹੀਂ (ਅਭੋਗੀ) ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸੰਤੋਖੀ (ਅਭੋਗੀ-ਅਭੁਗਤੇ) ਹੈਂ। ਭੁਗਤੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਭੁਗਤੇ ਹੈ ਜੋ ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਪੱਕ ਸੰਤੋਖੀ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਭੋਗੀ ਅਭੁਗਤਾ ਹੈਂ। “ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਸੰਤੋਖੁ ਰੁਖੁ ਧਰਮੁ ਫੁਲੁ ਫਲੁ ਗਿਆਨੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 147)

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸ਼ੁਰੰ ਪਰਮ ਜੁਗਤੇ ॥੫੩ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ “ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੁਗਤੀ ਵਾਲੇ” (ਪਰਮ ਜੁਗਤੇ) “ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰ ਜੋਗੀ” (ਜੋਗੇਸ਼ੁਰੰ) ਨੂੰ। ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਜੋਗ ਆਤਮਾ ਦਾ ਜੋਗ ਹੈ। “ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ” ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਰੀਰ (ਮਾਇਆ) ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਮੁਕਤੀ ਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੁਗਤੀ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਜੋਗ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੋਗ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਜੋਗੇਸ਼ੁਰੰ ਹੈ।

“ਪਰਮ ਜੁਗਤੇ” ਬਣਨ ਲਈ ਅੰਗੁਣ (ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ) ਤਿਆਗਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਛੂਟਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੀ “ਪਰਮ ਜੁਗਤ” ਹੈ।

ਨਮੋ ਨਿਤ ਨਾਰਾਇਣੇ ਕੂਰ ਕਰਮੇ ॥

ਨਮੋ ਪ੍ਰੇਤ ਅਪ੍ਰੇਤ ਦੇਵੇ ਸੁਧਰਮੇ ॥੫੪ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਨਿੱਤ) ਅੰਧਕਾਰ (ਭਰਮ, ਹਨੇਰਾ) ਭਾਵ ਅੰਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ (ਨਾਰਾਇਣੇ= ਨਾ+ਰਾਇਣ= ਹਨੇਰਾ) ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਸਖਤੀ (ਕੂਰ) ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ (ਕਰਮੇ) ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈਂ।

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਤ ਨਾਰਾਇਣੇ ਕੂਰ ਕਰਮ ਰਾਹੀਂ ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ (ਅਪ੍ਰੇਤ) ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੁਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗੁਣਹਾਰਿਆਂ (ਪ੍ਰੇਤਾਂ) ਵਿਚ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ (ਪ੍ਰੇਤ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੇਤ) ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ (ਸੁਧਰਮੇ) ਹੈਂ।

ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੂਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ (ਅਪ੍ਰੇਤ) ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੁਣ ਦੇ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ (‘ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣੁ ਦੇ...’ ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹੰਕਾਰੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸੱਚ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਹੰਕਾਰ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ਹੈ।

ਨਮੋ ਰੋਗ ਹਰਤਾ ਨਮੋ ਰਾਗ ਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅੰਗੁਣ (ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਮਿਟੇ ਕਿਰਪਾ...ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 671) ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। “ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ ॥ ਬਿਨਸਿ ਜਾਏ ਹਉਮੈ ਬਿਖੁ ਫੈਲੁ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 289) “ਆਪਣ ਹਥੀ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਜੁ ਸਵਾਰੀਐ...।” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 474)

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਰਾਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਰੂਪ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਨਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ। ਇਹੋ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਇਹੋ ਰੂਪ ਹਨ। “ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਆ ਸੁ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1349)। ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਰਾਗ ਰੂਪੀ ਮਸ਼ਵਰਾ ਹੀ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਮੰਨ ਲਵੇ।

ਨਮੋ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਿ ਨਮੋ ਭੂਪ ਭੂਪੇ ॥੫੫॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਭਾਵ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ (ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿ) ਨੂੰ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ (ਭੂਪ ਭੂਪੇ) ਨੂੰ।

ਨਮੋ ਦਾਨ ਦਾਨੇ ਨਮੋ ਮਾਨ ਮਾਨੰ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਨਮੋ ਦਾਨ ਦਾਨੇ)। ਜੋ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ (ਮਾਨ ਮਾਨੇ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਰੋਗ ਰੋਗੇ ਨਮਸਤੰ ਇਸਨਾਨੰ ॥੫੬॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰੋਗ (ਰੋਗ ਰੋਗੇ) ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਇਸਨਾਨ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ (ਨਮਸਤੰ ਇਸਨਾਨੰ) ਹੈ ਜੋ ਭਰਮ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਰਮ ਤੋਂ ਹੀ ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਮੋ ਜੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰੰ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮੰਤ੍ਰ (ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੰ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੰਤ੍ਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਉਹ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੰਤ੍ਰ (ਮਨੁਖੀ ਸਰੀਰ) ਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਇਸ਼ਟ ਇਸਟੇ ਨਮੋ ਤੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰੰ ॥੫੭॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਪੂਜਣਯੋਗਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪੂਜਣਯੋਗ ਹੈਂ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਇਸ਼ਟਾਂ (ਧਰਮਾਂ) ਦਾ ਤੂੰ ਇਸ਼ਟ ਹੈਂ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀ (ਤੰਤ੍ਰ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਹੈਂ। ਉਹ ਸਦਜੀਵਨ ਦਾਨ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਮੰਤ੍ਰ (ਸ਼ਬਦ), ਜੰਤ੍ਰ (ਸਰੀਰ), ਇਸਟ (ਮੱਤ) ਅਤੇ ਤੰਤ੍ਰ

(ਪ੍ਰਾਪਤੀ), ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

ਸਦਾ ਸੱਚਦਾਨੰਦ ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥

ਅਨੂਪੇ ਅਰੂਪੇ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ ॥੫੮॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖੀ ਭਾਵ ਸਤਿ ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ (ਸੱਚਦਾਨੰਦ), ਸਾਰੇ ਪਾਖੰਡਵਾਦ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਨੂਪੇ) ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਇਹ ਅਨੂਪੀ ਰੂਪ (ਅਰੂਪੇ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਸਮਸਤੁਲ) ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਦਾ ਸਿੱਧਿਦਾ ਬੁੱਧਿਦਾ ਬਿੱਧ ਕਰਤਾ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸੋਝੀ ਦਾ (ਸਿੱਧਦਾ) ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ (ਬੁੱਧੀ ਦਾ) ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਧਾ (ਬਿੱਧੀ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਅਧੋ ਉਰਧ ਅਰਧੰ ਅਘੰ ਓਘ ਹਰਤਾ ॥੫੯॥

ਅਰਥ: ਅੱਧਾ ਮਨ (ਅਧੋ) ਜੋ ਪੁੱਠਾ ਚੱਲਦਾ (ਉਰਧ) ਹੈ, ਚਿੱਤ (ਅਰਧੰ-ਅੱਧਾ ਮਨ ਜੋ ਸਿੱਧਾ ਚਲਦਾ ਹੈ) ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਪਾਪ (ਅਘੰ) ਅਤੇ ਕਲੰਕ (ਓਘ) ਕਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਪਾਪ ਆਤਮਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਸਰੀਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ।

“ਅਧੋ ਉਰਧ ਅਰਧੰ ਅਘੰ ਓਘ ਕਰਤਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇ ਮਨ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸਾ ਕਾਲਾ (ਜੋ ਭਰਮ ਵਿਚ ਹੈ) ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਪਾਸਾ ਮਨ ਦਾ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਭਰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਜੀਵ ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਕਲੰਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਸ ਜੀਵ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਅਤੇ ਕਲੰਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਕਾਲਾ ਹੋਆ ਸਿਆਹੁ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 651)

ਪਰੰ ਪਰਮ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰੰ ਪ੍ਰੋਛ ਪਾਲੰ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਪਰੰ) ਪਰਮ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ (ਪਰਮ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰੰ) ਤੂੰ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਪ੍ਰੋਛ) ਵੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ (ਪਾਲੰ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਧਰਤੀਆਂ (ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ) ਉੱਪਰ ਵੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਸਿੱਧ ਦਾਤਾ ਦਿਆਲੰ ॥੬੦॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਰਬਦਾ) ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਝੀ (ਸਿੱਧਿ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ

ਦਾਤਾ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ (ਦਿਆਲ) ਹੈ। “ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਜੀ ਤੂ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾਰਾ”
(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 10)

ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ ਅਨਾਮੰ ਅਕਾਮੰ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ (ਸੱਚ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੇਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਛੇਦੀ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ (ਅਭੇਦੀ)। “ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਉਸਤਤਿ ਤੁਮ ਤੇ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਨਸਿ ਕੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 266)। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਨਾਮੰ) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਘਿਉ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਘਿਉ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਘਿਉ “ਤੱਤ ਨਾਮ” ਹੈ। ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਨਾਮ ਡੱਬਾ, ਬੋਤਲ, ਗੜਵੀ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਉਸਦੇ (ਸੱਚ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ।

ਤੂੰ ਕਲਪਨਾ ਰਹਿਤ ਜਾਂ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ (ਅਕਾਮੰ) ਹੈਂ।

ਸਮਸਤੋ ਪਰਾਜੀ ਸਮਸਤੱਸਤੁ ਧਾਮੰ ॥੬੧॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤ-ਮਤਾਂਤਰਾਂ (ਸਮਸਤੋ) ਉੱਪਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪਰਾਜੀ) ਹੈਂ। ਜਿੱਥੇ ਤੇਰਾ ਨਿਵਾਸ (ਧਾਮੰ) ਹੈ ਉਥੇ “ਸੱਚ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।” (ਸਮਸਤੱਸਤੁ) ਇਸੇ ਲਈ ਸੱਚ ਖੰਡ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। “ਸੱਚਖੰਡ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 8)।

ਤੇਰਾ ਜੋਰੁ ॥ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥

ਜੋ ਮੈਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਬੁੱਧ ਬਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇਰਾ ਜੋਰੁ।

ਜਲੇ ਹੈਂ ॥ ਥਲੇ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਜਲ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ (ਜਲੇ) ਅਤੇ ਥਲ ਦੇ ਜੀਵਾਂ (ਥਲੇ) ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਅਭੀਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭੈ ਹੈਂ ॥੬੨॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਵਿਚ (ਭੀਤਰ) ਕੋਈ ਭਰਮ ਦੀ ਲਕੀਰ ਜਾਂ ਦੀਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੇਰੇ ਭੀਤਰ ਸੱਚ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ

ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਏਕਤਾ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਤੂੰ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਪ੍ਰਭੂ ਹੈਂ ॥ ਅਜੂ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਹੈਂ। ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। (ਪ੍ਰਭ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪੈਦ ਬੁੱਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।) ਪ੍ਰਭੂ ਖੁਦ ਗੁਰੂ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਦੀ ਸੋਝੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਕ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ। “ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਸੰਤੋਖੁ ਰੁਖੁ ਧਰਮੁ ਫਲੁ ਫਲੁ ਗਿਆਨੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 147)

ਸੋ ਜੋ ਸੰਤੋਖੀ, ਧਰਮੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ (ਗੁਰੂ) ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ (ਗੁਰੂ) “ਜੇਹਾ” ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਹੀਂ। “ਹਰਿ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਸੋ ਹਰਿ ਜੇਹਾ ॥ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, ਅੰਗ 1076)

ਜੋ ਹਮ ਕਉ ਪਰਮੇਸਰ ਉਚਰਿਹੈ ॥

ਤੇ ਸਭ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਮਹਿ ਪਰਿਹੈ ॥ (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)

ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈਂ। (ਅਜੂ ਹੈਂ)

ਅਦੇਸ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇਸ ਹੈਂ ॥੬੩॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਦੇਸ) ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੈਂ। “ਨਮੋ ਸਰਬ ਦੇਸੇ” (ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਪਉੜੀ ੬੬)। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਇਕ ਭੇਸ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਭੇਸ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹਨ। (ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੇਸੇ (ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਪਉੜੀ ੬੬))

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਅਗਾਧੇ ਅਬਾਧੇ ॥ ਅਨੰਦੀ ਸਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ (ਅਗਾਧੇ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਮਾਇਆ (ਜੜ੍ਹ) ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ (ਅਬਾਧੇ) ਹੈਂ। ਭਾਵ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁਧੀ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਗਿਆਨ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਤੇਰਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਤੂੰ ਅਨੰਦੀ ਸਰੂਪੇ ਹੈਂ। ਅਨੰਦ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨੰਦ (ਬਾਧ) ਨਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ। ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। “ਅਨੰਦ ਅਨੰਦ ਸਭ ਕੋ ਕਹੈ ਅਨੰਦ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

“ਤੁਮ ਜੁ ਕਹਤ ਹਉ ਨੰਦ ਕੋ ਨੰਦਨੁ ਨੰਦ ਸੁ ਨੰਦਨੁ ਕਾ ਕੋ ਰੇ ॥ (ਆਦਿ

ਬਾਣੀ,338)

ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ ॥ ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ ॥ ੬੪ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਸਰਬ ਮਾਨੇ) ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ (ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ) ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੂੰ ਹੈਂ। “ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 495)।

ਨਮਸਤੂੰ ਨਿਨਾਥੇ ॥ ਨਮਸਤੂੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਲਕ (ਨਾਥ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਮਾਥੇ) ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੂੰ ਅਗੰਜੇ ॥ ਨਮਸਤੂੰ ਅਭੰਜੇ ॥੬੫ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਭਾਲ ਘਰ ਜਾਂ ਖਜ਼ਾਨੇ(ਗੰਜ) ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਖੁਦ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਭੰਨ ਨਹੀਂ (ਅਭੰਜੇ) ਸਕਦਾ। ਪਰੰਤੂ ਤੂੰ ਸੁੰਭੰਗ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਨਮਸਤੂੰ ਅਕਾਲੇ ॥ ਨਮਸਤੂੰ ਅਪਾਲੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਕਾਲ) ਹੈਂ। ਜੋਤਿ ਉਪਰ ਕਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ (ਅਪਾਲੇ) ਕਰਦਾ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦੇਸੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੇਸੇ ॥੬੬ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਭੇਸ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਅਤੇ ਭੇਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਦੀ ਉਪਜ ਹਨ। ? “ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਬੁੱਧ ਅਰ ਗਿਆਨ” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)। “ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜਨ ਭਏ ਖਾਲਸੇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 654)।

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ ॥ ਨਮੋ ਸਾਜ ਸਾਜੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਰਾਜਾ (ਰਾਜ ਰਾਜੇ) ਹੈਂ। “ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 856)। ਬ੍ਰਹਮ (ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ) ਦਾ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ

ਦਾ ਰਾਜ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ “ਰਾਜ ਰਾਜੇ” ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਜ ਸਾਜੇ (ਸਿਰਜਣਹਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ) ਵੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

“ਸਾਜ ਸਾਜੇ” ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਕਾਸ਼, ਕਾਸ਼, ਮਾਇਆ, ਚੇਤਨ, ਜੜ੍ਹ ਆਦਿ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਿਖਰਦੀ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਇਹ ਅਡੋਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਚਾ (ਸੱਚ ਨਹੀਂ) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਔਗੁਣ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਚਿੱਟਾ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ‘ਪੀਤੰਬਰ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਬਰ ਨੂੰ ਪੀ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਇਛਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਵਨ ਰੂਪੀ ਮਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਗਨ (ਆਕਾਸ਼) ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ (ਹੁਕਮ) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। “ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੇ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥ ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 19)।

ਸੋ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ (ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ) ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਡੋਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਆਪਣਾ ਮੂਲ (ਚੇਤਨ) ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਸੋ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬੜੀ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਤ੍ਰੇੜ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ “ਚਿਤ(ਹਿਰਦਾ)+ਮਨ (ਕਲਪਨਾ) ਹੈ। ਜਦੋਂ “ਚਿਤ+ਮਨ” ‘ਇਕ ਹੋ ਗਏ’ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਗਾਸ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ) ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਬ੍ਰਹਮ (ਚਿੱਤ) ਦਾ “ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ” ਬਣਨਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਆਤਮਾ ਦਾ “ਪ੍ਰਾਤਮਾ” ਬਣਨਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ “ਪ੍ਰਾਤਮਾ”, ਗਲੇ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦਿਮਾਗ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਆਤਮਾ ਦਿਲ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਕਾਸ਼, ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। “ਬੰਦੇ ਖੋਜ ਦਿਲ ਰੋਜ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਨਵੇਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਅਤੇ ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਯਤਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਹਿਮਤ “ਬ੍ਰਹਮ” ਅੰਸ਼ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ “ਅੰਸ਼ਾ ਅਵਤਾਰ”

ਹੈ। ਜੋ ਦੇਹਧਾਰੀ ਹੈ ਉਹ ਅੰਸ਼ਾ ਅਵਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਦੇ ਵੀ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਧੂਰਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੋ ਹੰਸ (ਚਿਤ) ਹੈ ਉਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਚਦਾ। ਪਹਿਲੀ ਜੂਨੀ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਲਿਆ। ਜੇ ਸਾਰਾ ਹੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢੂ ਕੌਣ? “ਆਪਣ ਹਥੀ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਜੁ ਸਵਾਰੀਐ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 474)। ਹੰਸ ਅਕੇਲਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੰਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬੱਗਲਾ (ਮਨ) ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਨ, ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਚਦਾ ਹੈ। ਆਗੇ ਹੰਸ ਅਕੇਲਾ ਜਾਏ। ਮਾਇਆ (ਮਨ) ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਆਤਮਾ ਕਾਸ਼ ਰੂਪ (ਚਾਨਣ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਜੂਦ ਕਾਸ਼ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ (ਹਨੇਰਾ) ਘੇਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਆਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਦੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਹਨੇਰੇ (ਆਕਾਸ਼) ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਾਸ਼ (ਰੌਸ਼ਨੀ) ਹੈ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਡਿਗਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਪਤ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਾਸ਼ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਇਹ ਖੇਡ ਅਲੌਕਿਕ (ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ) ਹੈ।

ਤਿੰਨ ਲੋਕ (ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ, ਕਲਜੁਗ)। ਹੰਸ ਅਕੇਲਾ ਦੇ ਕੋਲ ਅਕਾਸ਼ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਨੂੰ ਦੇਵਲੋਕ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋਤਿ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਕਾਸ਼ (ਹਨੇਰਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋਤਿ ਅਕਾਸ਼ (ਹਨੇਰਾ) ਨਾਲ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਲੋਕ ਦੁਆਪਰ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਹੈ। ਦੁਆਪਰ (ਗਰਭ ਲੋਕ ਜਾਂ ਮਾਤ ਲੋਕ) ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਰੀਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਲੋਕ ਕਲਜੁਗ ਹੈ। ਕਲਜੁਗ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦਾ ਜੁਗ ਹੈ। ਕਲਜੁਗ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ) ਨੂੰ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਅਲੌਕਿਕ ਹਨ। (ਅਲੌਕਿਕ-ਤੋਂ ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਿਹਨਾਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ)

ਨਮੋ ਸਾਹ ਸਾਹੇ ॥ ਨਮੋ ਮਾਹ ਮਾਹੇ ॥੬੭॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਹ (ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹੇ) ਹੈਂ। ਜੋ ਗਿਆਨ ਧਨ (ਸੰਸਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ) ਤੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਹੈਂ।

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮਾਲਕ (ਮਾਹ ਮਾਹੇ)

ਹੈਂ। ਭਾਵ ਸਭ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤੇਰੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਰ ਧਨਵਾਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹਨ। “ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਦੇਵਣਹਾਰ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਨਮੋ ਗੀਤ ਗੀਤੇ ॥ ਨਮੋ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰੀਤੇ ॥

ਅਰਥ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਗਿਆਨ ਗੀਤ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੀਤਾਂ ਉਪਰ ਗੀਤ (ਗੀਤ ਗੀਤੇ) ਹੈ। ਇਹੀ ਗੀਤ ਹਨ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਇਸ ਗੀਤ ਗੀਤੇ ਗੁਣ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰੀਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਸੱਚ (ਪ੍ਰਮਾਰਥ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਧਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਇਹ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਤੋਂ ਸਰੋਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਤ (ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰੀਤੇ) ਹੈ, ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਰੋਖ ਰੋਖੇ ॥ ਨਮੋ ਸੋਖ ਸੋਖੇ ॥੬੮॥

ਅਰਥ: ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਗੀਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਤੱਤ ਤੋਂ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੀ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਸੁਆਰਥੀ ਮੱਤ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਅਤੇ ਰੋਖ (ਗੁੱਸਾ) ਰੋਖੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਵੀ ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਇਸ ਰੋਖ ਰੋਖੇ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸੋਖ (ਸੁਕਾ) ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੋਗੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੋਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਰੋਗਾਂ ਅਤੇ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ “ਦੁਖ ਦਾਰੂ ਸੁਖ ਰੋਗ ਭਇਆ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੁਖ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸੋਝੀ ਨਿਖਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈ, ਦੋਨੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਾਈ॥”

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਅਤੇ ਮਾਨਣ ਵਾਸਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੀਤੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੀਤੰ ॥੬੯॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ (ਸਰਬ ਜੀਤੰ) ਹੈ। ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਤਮਾਮ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭੀਤਰ (ਸਰਬ ਭੀਤੰ) ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਿਆਨੰ ॥ ਨਮੋ ਪਰਮ ਤਾਨੰ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨੀਯਤ ਹਨ। ਜੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜੀ ਹੈ ਇਸੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਿਰਜੀ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ (ਪਰਮ ਤਾਨੰ) ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੀ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੰਤ੍ਰੰ ॥੭੦ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੇਰੇ ਮੰਤ੍ਰ (ਹੁਕਮ) ਨੇ ਸਾਰੇ ਵਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਲ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜੜ੍ਹ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸੋਝੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਜੰਤ੍ਰਾਂ (ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਜੰਤ੍ਰਾਂ) ਨੂੰ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਕ੍ਰਿਸ਼ੰ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਰਚਨਾ (ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ੰ) ਨੂੰ। “ਜੋ ਦੀਸ਼ੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 723)

ਤੇਰੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਕ੍ਰਿਸ਼ੰ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ ॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਅਨੰਗੇ ॥੭੧ ॥

ਅਰਥ: ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ ਦੇ ਤੇਰੇ ਸਮੂਹ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ (ਅਵਸਥਾ) ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ ਦੇ ਰੰਗ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਰੰਗ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। (“ਜੀਅ ਜਾਤਿ ਰੰਗਾ ਕੇ ਨਾਵ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 3) ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਰਜੋ ਤਮੋ ਸਤੋ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ (ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ) ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਲੀਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ (ਔਗੁਣ) ਛੱਡਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ ਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਔਗੁਣ ਹੀ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਕ ਖੋਜ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਵੱਲੋਂ।

ਨਮੋ ਜੀਵ ਜੀਵੰ ॥ ਨਮੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ॥

ਅਰਥ: ਜੋਤਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ, ਜੀਵ ਆਤਮਾ (ਜੀਵ) ਦੇ ਮੂਲ ਜੀਵ (ਜੀਵੰ) ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਮੂਲ ਜੀਵ ਇਕੋ ਹੈ। “ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 2)। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਮੇਰੀ, ਤੇਰੇ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਬੀਜੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਾਇਆ (ਜੜ੍ਹ) ਵਾਲੇ ਬੀਜ ਹਨ ਜਾਂ ਨਾਮ ਬੀਜ ਹਨ, ਮੇਰੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਅਖਿਜੇ ਅਭਿਜੇ ॥ ਸਮਸਤੰ ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ ॥੭੨ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਕਦੀ ਖਿਜਦਾ ਨਹੀਂ (ਅਖਿਜੇ) ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ (ਅਭਿਜੇ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਨਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਸਰ ਅਧੀਨ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ) ਸਾਰਿਆਂ (ਸਮਸਤੰ) ਉਪਰ ਹੈ।

ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥

ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ, ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧਿ ਨਿਵਾਸੀ ॥੭੩ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ (ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਸਰੂਪੇ) ਹੈ ਜੋ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ (ਕੁਕਰਮੰ) ਨੂੰ ਨਾਸ਼ (ਪ੍ਰਣਾਸ) ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਹੈ।

ਤੇਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਸਦਾ) ਅਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ (ਸਰਬਦਾ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਿਆਨ (ਰਿੱਧਿ) ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ (ਸਿੱਧਿ) ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ਭਾਵ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਚਰਪਟ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਮੇ ॥ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਧਰਮੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਿਸ ਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਸਕਦਾ। “ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 9)।

ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਧਰਮੇ) ਹੈ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਬੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨਿਆ ਹੋਇਆ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਜਾਂ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। (ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਭਾਵ ਅ+ਬ੍ਰਿਤ-ਹੱਦਬੰਦੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ)

ਅਖੱਲ ਜੋਗੇ ॥ ਅਚੱਲ ਭੋਗੇ ॥੭੪ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਜੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਤੂੰ ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਲਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ(ਅਖੱਲ)।

ਤੇਰਾ ਭੋਗ (ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਅਡੋਲ (ਅਚੱਲ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। “ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਭੋਜਨੁ ਗਿਆਨ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 272)।

ਅਚੱਲ ਰਾਜੇ ॥ ਅਟੱਲ ਸਾਜੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਮਨ ਅਡੋਲ ਹੈ। ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ (ਅਚੱਲ) ਸਕਦਾ। ਜੋ ਤੂੰ ਸਾਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਅਟੱਲ ਸਾਜੇ)।

ਅਖੱਲ ਧਰਮੰ ॥ ਅਲੱਖ ਕਰਮੰ ॥੭੫ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਧਰਮ (ਤੇਰੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ) ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। “ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੇ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ॥”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1)।

ਤੇਰੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ (ਕਰਮ) ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ (ਅਲੱਖ)।

ਸਰਬੰ ਦਾਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਗਿਆਤਾ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਦਾਤੇ ਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਦਾਨ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲ ਦਾਤਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ (ਸਰਬੰ ਦਾਤਾ)।

ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ‘ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ’ ਹੈਂ(ਦਸਮ ਬਾਣੀ)। ਭਾਵ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ।

ਸਰਬੰ ਭਾਨੇ ॥ ਸਰਬੰ ਮਾਨੇ ॥੭੬ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਭ ਲਈ ਭਾਨ (ਸੂਰਜ) ਹੈਂ। ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਚੇਤਨ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਸਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਸਰਬੰ ਮਾਨੇ)।

ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ ॥ ਸਰਬੰ ਤ੍ਰਾਣੰ ॥

ਅਰਥ: ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਜਗਜੀਵਨ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ ਹੈ।

ਤ੍ਰਾਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਦਿਲ ਨਾਲ ਹੈ। ਦਿਲ ਤ੍ਰਾਣ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਤ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ (ਤ੍ਰਾਣ) ਦੇਣ

ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰਾਣ ਤੇਰੀਆਂ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਨ।

ਸਰਬੰ ਭੁਗਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ ॥੭੭ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਭ ਜੜ੍ਹ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਦਾ ਭੋਜਨਦਾਤਾ ਹੈ (ਭੁਗਤਾ)। ਤੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਹੈ (ਜੁਗਤਾ) ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਦੇਣਾ ਹੈ। “ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਸਰਬ ਕੇ ਗਿਆਨੁ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 274)।

ਸਰਬੰ ਦੇਵੰ ॥ ਸਰਬੰ ਭੇਵੰ ॥

ਅਰਥ: ਦੇਵੰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਦਾਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬੋਲਾਇਆ ਬੋਲਣਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਤਮ ਦੇਵ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਤਮ ਦੇਵ ਹੈ ਜੋ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਦਾਤਾ ਮਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬਦਲ ਕੁਝ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁੱਢਲਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਆਤਮਕ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰਬੰ ਦੇਵੰ ਹੈ।

ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭੇਦ (ਭੇਵੰ) ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ।

ਸਰਬੰ ਕਾਲੇ ॥ ਸਰਬੰ ਪਾਲੇ ॥੭੮ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਸਰਬੰ ਕਾਲੇ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ (ਸਰਬੰ ਪਾਲੇ) ਹੈਂ।

ਰੂਆਲ ਫੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ ਅਜੋਨਿ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈਂ ਭਾਵ ਆਦਿ ਤੋਂ ਉਗੀ ਹੈਂ, ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ (ਜੋ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਜਰਾ ਰੋਗ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਦਾ ਤਾਂ ਆਦਿ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਮੂਰਤਿ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ (ਅਨਾਦਿ) ਹੈ। “ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦ ਕਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਤੂੰ ਅਜੋਨਿ (ਜੂਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਪੁਰਖ (ਚਿਤ ਅਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਪੂਰਾ ਹੈਂ) ਹੈਂ

ਭਾਵ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਜੂਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਪਾਰ) ਹੈਂ।

ਸਰਬ ਮਾਨ ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਦੇਵ ਅਭੇਵ ਆਦਿ ਉਦਾਰ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ (ਸਰਬ ਮਾਨ) ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਹੇਸ਼ ਤੈਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਦੇਵ)। ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਹੀਂ (ਅਭੇਵ) ਹੈ। ਤੂੰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਹੈਂ (ਆਦਿ ਉਦਾਰ)।

ਸਰਬ ਪਾਲਕ ਸਰਬ ਘਾਲਕ ਸਰਬ ਕੋ ਪੁਨਿ ਕਾਲ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ (ਸਰਬ ਪਾਲਕ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਸਰਬ ਘਾਲਕ) ਹੈਂ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਦੋਬਾਰਾ (ਪੁਨਿ) ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਬਿਰਾਜਹੀ ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਰਸਾਲ ॥੭੯

ਅਰਥ: ਜਿੱਥੇ (ਜੱਤ੍ਰ) ਕਿਤੇ (ਤੱਤ੍ਰ) ਵੀ ਤੂੰ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ (ਬਿਰਾਜਹੀ) ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ (ਅਵਧੂਤ) ਹੈ। ਤੇਰੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਰਸਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ (ਰਸਾਲ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਕੰਨ ਰਸ, ਰੰਗ ਰਸ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਰਸਾਲ ਹੈਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਵੇਂ।

ਨਾਮ ਠਾਮ ਨ ਜਾਤ ਜਾ ਕਰ ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਠਿਕਾਣਾ (ਠਾਮ) ਹੈ, ਨਾ ਸਰੀਰ (ਜਾਤਿ) “ਜਿਸ ਨੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਵੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ” (ਜਾ ਕਰ) ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਰੰਗ ਜਾਂ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ (ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ) ਹੋਵੇ। ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਮੂਰਤੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਚਿਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। “ਜਾਣਹੁ ਜੋਤਿ ਨ ਪੂਛਹੁ ਜਾਤਿ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 349)।

ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਉਦਾਰ ਮੂਰਤਿ ਅਜੋਨਿ ਆਦਿ ਅਸੇਖ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਆਦਿ (ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਤੋਂ ਪੂਰਨ (ਪੁਰਖ) ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ (ਉਦਾਰ) ਮੂਰਤਿ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈ ਜੋ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ (ਅਜੋਨਿ) ਆਉਂਦਾ। ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ (ਆਦਿ) ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਬੁੱਧ ਸਰੂਪ (ਅਸੇਖ) ਹੈਂ।

ਦੇਸ ਅਉਰ ਨ ਭੇਸ ਜਾ ਕਰ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਰਾਗ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਐਸਾ ਦੇਸ ਨਹੀਂ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ

ਐਸਾ ਭੇਸ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ (ਜਾ ਕਰ) ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਚਿੱਤਰ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮਝਣੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਪਰੰਤੂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ ਹੁਇ ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗ ॥੮੦ ॥

ਅਰਥ: ਜਿੱਥੇ (ਜੱਤ੍ਰ) ਕਿਤੇ (ਤੱਤ੍ਰ) ਤੱਕ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ (ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ) ਹਾਸਲ ਹੈ ਉਥੇ ਤੱਕ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੀ ਰਾਗ ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਰਾਗ (ਅਨੁ+ਰਾਗ) ਭਾਵ ਅਨੁਰਾਗ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈ। “ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਰਾਗੀ, ਵੈਰਾਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਰਾਗੀ ਦੇ ਭਾਵ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਰਾਗੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੈਰਾਗੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਟੇਕ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਰਾਗੀ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਕਾਮ ਬਿਹੀਨ ਪੇਖਤ ਧਾਮ ਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਹਿ ॥

ਅਰਥ: ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਇੱਛਾ (ਕਾਮ) ਅਤੇ ਨਾਮ-ਰਹਿਤ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਧਾਮ (ਜਗਾਹ) ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਸਾਡੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਬਮਾਨ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨ ਸਦੈਵ ਮਾਨਤ ਤਾਹਿ ॥

ਅਰਥ: ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਭਗਤ ਜੋ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਾਨ (ਸਰਬ ਮਾਨ) ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ “ਨਾਮ ਕਾਮ ਬਿਹੀਨ ਪੇਖਤ ਧਾਮ ਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਹਿ” ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਸਾਰੇ (ਸਰਬਤ੍ਰ) ਇਸੇ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਸਦਾ ਹੀ (ਸਦੈਵ) ਉਹ ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਆਏ ਹਨ (ਮਾਨਤ ਤਾਹਿ)।

ਏਕ ਮੂਰਤਿ ਅਨੇਕ ਦਰਸਨ ਕੀਨ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ॥

ਅਰਥ: ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਇਕ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਅਨੇਕਾਂ (ਅਨੇਕ ਦਰਸਨ) ਹਨ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਏਕ ਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ (ਰੂਪ ਅਨੇਕ) ਕੀਤੇ (ਕੀਨ) ਹੋਏ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ

ਮੂਲ ਰੂਪ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਕੀਤੇ ਹੋਣ।

ਖੇਲ ਖੇਲ ਅਖੇਲ ਖੇਲਨ ਅੰਤ ਕੋ ਫਿਰ ਏਕ ॥੮੧॥

ਅਰਥ: ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਜੀਵਨ ਦੀ ਖੇਲ ਖੇਲਦੇ ਹਨ(ਖੇਲ ਖੇਲ)। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਖੇਲ ਸਮਝਕੇ ਨਹੀਂ (ਅਖੇਲ) ਖੇਡਦੇ। ਭਾਵ ਉਹ ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਖੇਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਖੇਲ ਜਦੋਂ ਸਮਾਪਤ (ਅੰਤ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਖੇਲ (ਜੋ ਇਕ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ) ਦੋਬਾਰਾ ਇਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਸਮੇਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਵ ਭੇਵ ਨ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ ਬੇਦ ਅਉਰ ਕਤੇਬ ॥

ਅਰਥ: ਦੇਵਤਿਆਂ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ ਵਗੈਰਾ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਇਸ ਭੇਦ (ਖੇਲ ਖੇਲ ਅਖੇਲ ਖੇਲਨ ਅੰਤ ਕੋ ਫਿਰ ਏਕ) ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਬੇਦ (ਗਰੰਥ) ਅਤੇ ਕਤੇਬ ਵਿਚ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਗੁੱਝਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਸੁ ਜਾਨਈ ਕਿਹ ਜੇਬ ॥

ਅਰਥ: ਸੋ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਤੇ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਸਬੰਧੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ (ਸੁ ਜਾਨਹੀ) ਦੀ ਕਿਸੇ (ਕਿਹ) ਵੀ ਵਿਧੀ (ਜੇਬ) ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।*

ਤਾਤ ਮਾਤ ਨ ਜਾਤ ਜਾ ਕਰਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ ॥

ਅਰਥ: ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਪਿਤਾ (ਤਾਤ), ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਤਾ (ਮਾਤ), ਨਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰ (ਜਾਤ) ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ (ਜਾਕਰ) ਸਦਕਾ ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਚੱਕ੍ਰ ਬੱਕ੍ਰ ਫਿਰੈ ਚਤੁਰ ਚੱਕ ਮਾਨਹੀ ਪੁਰ ਤੀਨ ॥੮੨॥

ਅਰਥ: ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੁਕਮ (ਚੱਕ੍ਰ) ਹੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ, ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ

*ਅਰਥਾਤ ਅਜੋਕੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਐਟਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੋੜ ਕੇ ਜਾਂ ਡੀ ਐਨ ਏ. ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੀਨ, ਜੀਨੋਮ ਦੀ ਖੋਜ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਚਤੁਰਚਕ) ਬੋਲਦਾ (ਬੱਕ੍ਰ) ਫਿਰਦਾ(ਫਿਰੈ) ਹੈ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ, ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤਿੰਨ (ਤੀਨ) ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।*

ਲੋਕ ਚਉਦਹ ਕੇ ਬਿਖੈ ਜਗ ਜਾਪਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ ॥

ਅਰਥ: ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ (ਲੋਕ ਚਉਦਹ ਕੇ “ਬਿਖੈ” - ਵਿਚ) ਜਿਸਦੇ ਜਾਪ (ਮਿਲਾਪ) ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਇਹ ਆਤਮ ਖੋਜ ਹੈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ)।

ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ ਥਾਪਿਓ ਸਬੈ ਜਿਹ ਥਾਪ ॥

ਅਰਥ: ਉਹ ਦੇਵ ਜੋ ਆਦਿ (ਮੁੱਢ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੂਰਤਿ ਆਪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਣਾਈ ਜਦੋਂ ਨਾਦ (ਹੁਕਮ) ਵੀ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ (ਅਨਾਦਿ)। ਇਸੇ ਮੂਰਤਿ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ (ਥਾਪਿਓ), ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਨ ਥਾਪੇ (ਸਬੈ ਜਿਹ ਥਾਪਿ)। “ਜਾਤਿ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜਾਤਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 469)।

ਪਰਮ ਰੂਪ ਪੁਨੀਤ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਪਰਮ ਰੂਪ (ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਹੋਇਆ ਰੂਪ) ਹੀ ਪੂਰਨ ਬੁੱਧ ਹੈ ਜੋ ਪੁਨੀਤ (ਮਲੀਨਤਾ ਰਹਿਤ) ਮੂਰਤਿ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗਿਆਨ (ਬੁੱਧ) ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਪਾਰ)।

ਸਰਬ ਬਿਸਵ ਰਚਿਓ ਸੁਯੰਭਵ ਗੜਨ ਭੰਜਨਹਾਰ ॥੮੩॥

ਅਰਥ: ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਸਰਬ ਬਿਸਵ ਰਚਿਓ)। ਉਹ “ਆਪਣੇ ਆਪ” (ਸੁਯੰਭਵ) ਹੀ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਆਪ ਹੀ ਘੜ (ਗੜਨ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ

*(ਨੋਟ: ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ ੧. ਦੇਵ ਲੋਕ: ਇਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰੇਤਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਕਾਲ ਹੈ ਜੋ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਆਤਮਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੨. ਗਰਭ ਲੋਕ: ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਤ ਲੋਕ ਜਾਂ ਦੁਆਪਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ(ਚਿੱਤ) ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਅੱਧ (ਮਨ) ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਰੀਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੩. ਮਿਰਤ ਲੋਕ: ਇਸ ਲੋਕ ਨੂੰ ਕਲਿਜੁਗ ਜਾਂ ਰਾਮ ਗਰਭ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਾ ਜੀਵ ਦੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਤੱਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।)

ਭੰਨ (ਭੰਜਨਹਾਰ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਮਲੀਨਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਲ ਹੀਨ ਕਲਾ ਸੰਜੁਗਤਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਦੇਸ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਕਾਲ (ਸਮੇਂ) ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਪਰ ਕਲਾ (ਸ਼ਕਤੀ, ਬੁੱਧਬਲ) ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਥੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਕਾਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਤੇਰਾ ਵਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਬੁੱਧ ਬਲ ਪੂਰਾ ਹੈ “ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ...(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 7)। ਐਸੀ ਕਲਾ ਹੈ ਤੇਰੀ ਕਿ “ਤੇਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸ” (ਸੰਜੁਗਤ) ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੂੰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ (ਅਦੇਸ) ਹੈ- ਇਹ ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਧਰਮ ਧਾਮ ਸੁ ਭਰਮ ਰਹਿਤ ਅਭੂਤ ਅਲਖ ਅਭੇਸ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਮ (ਸਥਾਨ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਧਰਮ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਮ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਭੂਤ) ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ (ਅਲਖ) ਅਤੇ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਭੇਸ (ਪਹਿਰਾਵੇ) ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਅੰਗ ਰਾਗ ਨ ਰੰਗ ਜਾ ਕਹਿ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨ ਨਾਮ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਨਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਤੂੰ ਰਾਗ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੈ (ਰੰਗ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ (ਜਾ ਕਹਿ)। ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਜਾਤਿ (ਜਾਤ) ਜਾਂ ਪਾਤਿ (ਕੁਲ ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਕੁਲ ਦੀਆਂ ‘ਪੱਤੀਆਂ’ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਦੁਸਟ ਭੰਜਨ ਮੁਕਤਿ ਦਾਇਕ ਕਾਮ ॥੮੪॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਗਰਬਗੰਜਨ) ਅਤੇ ਦੁਸਟਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ (ਦੁਸਟ ਭੰਜਨ) ਹੈਂ “ਸਾਕਤ ਨਿੰਦਕ ਦੁਸਟ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਬਿਦਾਰੀਅਨ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 517)। ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ (ਕਾਮ) ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣ (ਮੁਕਤਿ ਦਾਇਕ ਕਾਮ)।

ਆਪ ਰੂਪ ਅਮੀਕ ਅਨ ਉਸਤਤਿ ਏਕ ਪੁਰਖ ਅਵਧੂਤ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਐਨਾ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਾ “ਕੋਈ ਇਸ ਦੇ ਵਰਗਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ” (ਅਮੀਕ)। ਕੋਈ ਐਸੀ ਬੁੱਧੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜੋ ਤੇਰੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰ ਸਕੇ (ਅਨ-ਉਸਤਤਿ) “ਤੁਮਰੀ ਉਸਤਤਿ ਤੁਮ ਤੇ ਹੋਇ”(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 265)।

ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਰੂਪ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਹੀ ਇਕੋ ਇੱਕ ਪੁਰਖ (ਪੂਰਨ) ਹੈਂ, ਜੋ “ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਵਿਚ” (ਅਵਧੂਤ) ਹੈਂ।*

ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਸੂਤ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸਕ (ਗਰਬ ਗੰਜਨ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਜੋ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ (ਸਰਬ ਭੰਜਨ) ਹੈਂ।

ਭਰਮ ਗਿਆਨੀ ਰੂਪ ਦੇਖਦੇ ਹਨ “ਰੂਪ ਦੇ ਆਦਿ” ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਆਦਿ ਰੂਪ (ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਸੂਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ (ਅਸੂਤ) ਹੈਂ। ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੂਤਕ (ਭਰਮ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।**

ਅੰਗ ਹੀਨ ਅਭੰਗ ਅਨਾਤਮ ਏਕ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ (ਅੰਗਹੀਨ) ਇਸੇ ਲਈ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਭੰਗ)। ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਕੋਈ ਦੇਹੀ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਆਤਮ ਵੀ ਨਹੀਂ (ਅਨਾਤਮ) ਹੈਂ ਸਗੋਂ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ “ਇਕ” ਹੀ ਹੈਂ ਜੋ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈਂ ਭਾਵ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਭਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਭਰਮ ਦੀ ਤ੍ਰੇੜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਤਮਾ ਵਿਚ “ਤਮਾ” ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁਖ ਹੈ (ਆ+ਤਮਾ=ਆਤਮਾ)। ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਨਾਤਮ (ਅਨ+ਆਤਮ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਆਤਮਾ

*(ਨੋਟ: ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਥਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਵੇਲੇ ਆਮ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਹਿ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਦਿ ਬਾਣੀ “ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ” ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ “ਸਹਿਜ ਧਿਆਨ” ਹੈ “ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ”।)

** (ਨੋਟ: ਭਰਮ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭਰਮ ਦੀ ਗਿਰਫਤ ਵਿਚ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਤਿੰਨੇ ਭਵਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਸੱਚ ਖੰਡ ਹੀ ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਚੌਥਾ ਲੋਕ (ਸੱਚ ਖੰਡ) ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੱਚਖੰਡ ਬਾਰੇ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਅਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਭਵਨ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?

ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਏਕ ਪੁਰਖ (ਪੂਰਨ) ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।*

ਸਰਬ ਲਾਇਕ ਸਰਬ ਘਾਇਕ ਸਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ ॥੮੫॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਇਕ (ਸਰਬ ਲਾਇਕ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੁਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਔਗੁਣਗਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਾਲਾਇਕ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਤੂੰ ਘਾਇਕ (ਨਾਸਕ) ਵੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਦੁਖ ਦਾਰੂ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਨ। ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋਤਿ ਇਸ ਭਵਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜੇਕਰ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ (ਸੱਚਖੰਡ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਦੇਹੀ ਗੁਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਪਤ ਦੇਹੀ ਦੇ ਅੰਗ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਇਸ ਲਈ ਅਨੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਲੋਕ ਜਾਂ ਭਵਨ: ਇਹ ਗਰਭ ਲੋਕ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਆਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਆ ਪੁਰ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਭਵਨ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਵਨ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਹੈ ਪਰ ਸਰੀਰ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਿਹਾ, ਦਿਮਾਗ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਭੁਖ ਪਿਆਸ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ ਹੈ (ਮਨ ਨੇ) ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ (ਚਿੱਤ) ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਲੋਕ ਜਾਂ ਭਵਨ: ਇਹ ਹੈ ਕਲਜੁਗ ਭਾਵ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਜੁਗ। ਇਹੋ ਤੀਜਾ ਭਵਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ “ਖਸਮ ਵਿਸਾਰ ਦੁਨੀ ਚਿਤ ਲਾਇਆ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਇਸ ਜੁਗ ਵਿਚ ਜੀਵ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੁਗ ਖਤਰਨਾਕ ਵੀ ਹੈ, ਲਾਹੇਵੰਦ ਵੀ ਹੈ।

*(ਨੋਟ: ਭਵਸਾਗਰ (ਮਾਇਆ) ਸੁਖਸਾਗਰ (ਸੱਚਖੰਡ) ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਵਸਾਗਰ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸੱਚਖੰਡ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਹੈ ਸੰਸਾਰ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਰੀਕ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਸਦਾ ਹੀ ਹਾਂ; ਪਰ ਆਪਣੇ ਭਰਮ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹਾਂ ? “ਭਵ ਸਾਗਰ ਸੁਖਸਾਗਰ ਮਾਹੀ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 323)

ਸਰਬ ਗੰਤਾ ਸਰਬ ਹੰਤਾ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੇਖ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ “ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਰਦਾ” (ਗੰਤਾ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈਂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੁਰਮੱਤਾਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੰਤਾ (ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਵੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਹ ਦੇ ਭੇਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦਾ (ਅਨਭੇਖ)। ਕਿਉਂਕਿ ਭੇਖ ਪਾਖੰਡ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਾਲੇ ਭੇਖਾਂ ਦਾ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮਹਾਤਮ ਨਹੀਂ।

ਸਰਬ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨਾ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਾਰਮਕ ਗਰੰਥ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਤੇ ਰੇਖਾ ਚਿਤਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗਰੰਥਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਤੇ ਰੇਖਾ ਚਿਤਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਪਰਮ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਾ ਕਹਿ ਨੇਤ ਭਾਖਤ ਨਿੱਤ ॥

ਅਰਥ: ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ (ਪਰਮ ਬੇਦ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਹੋ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ (ਭਾਖਤ) ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ (ਨੇਤ) ਹੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ (ਨਿੱਤ)

ਕੋਟਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰਾਨ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨ ਆਵਹੀ ਵਹੁ ਚਿਤਿ ॥੮੬॥

ਅਰਥ: ਕਰੋੜਾਂ ਸਿਮਰਤੀਆਂ, ਪੁਰਾਨ ਅਤੇ ਸਾਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਉਸਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਪੁਰਾਨ ਅਤੇ ਸਾਸਤਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮਧੁਭਾਰ - ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚ, ਮਧੁ-ਸ਼ਹਿਦ।

ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ ॥ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਅਤੇ ਤੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਸੂਮ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। “ਦੇਂਦਾ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਥਕਿ ਪਾਹਿ” (ਆਦਿ

ਬਾਣੀ, 1) ਇਸੇ ਲਈ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ)।

ਆਸਨ ਅਭੰਗ ॥ ਉਪਮਾ ਅਨੰਗ ॥੮੭॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ (ਆਸਨ) ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਅਭੰਗ)। ਸੁਰਤੀ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਤੀ ਦੇ ਘੁੰਮਣ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਬਿਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੁਰਤਿ ਜੇਕਰ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਸਨ ਅਭੰਗ (ਨਾ ਟੁਟਣਾ) ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ (ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵੀ ਹੋਵੇ) ਦਾ ਆਸਨ ਅਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰਕੇ (ਬਿਰਤੀ) ਉਸ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਣਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਲਾਉਣਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਆਸਨ ਅਭੰਗ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਅਨੰਦ ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। “ਜੈਸਾ ਤੂ ਤੈਸਾ ਤੂਹੀ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 858)। ਅੰਦਰਲੇ ਸਰੀਰ (ਆਤਮਾ) ਦੇ ਅੰਗ ਪੈਰ ਨਹੀਂ (ਅਨੰਗੀ) ਹੁੰਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਨੰਗੀ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਵੀ ਅਨੰਗੀ ਹੈ।

ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ॥ ਨਿਸ ਦਿਨ ਅਨਾਸ ॥

ਅਰਥ: ਅੰਦਰ ਵਧ ਰਹੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। “ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਭੋਜਨੁ ਗਿਆਨ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਇਹੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਦਿਮਾਗ ਵਾਲਾ ਚਾਨਣ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਭਵ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਚਾਹੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ (ਨਿਸ-ਰਾਤ) ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੱਚਖੰਡ (ਦਿਨ) ਭਾਵ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਮਰ (ਅਨਾਸ) ਹੈ। ਸੋ ਆਤਮਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਦੀ ਹੋਵੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਮਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦਾ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਖੋਜਣਾ ਹੈ। “ਆਤਮ ਚੀਨ ਪ੍ਰਾਤਮ ਚੀਨੋ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1030)।*

*ਆਤਮਾ ਸਾਡੇ ਮੂਲ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾਤਮਕ ਉਡਾਰੀ ਸੰਕੋਚ ਕੇ ਚਿੱਤ (ਮਨ ਦਾ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਸ) ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਹੀ ਇਕ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਣਾ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਜਾਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਇਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਮਨ ਦਾ ਭੇਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ

ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ॥ ਸ਼ਾਹਾਨ ਸ਼ਾਹੁ ॥੮੮॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ (ਆਜਾਨ) ਰੂਪੀ ਹੱਥ (ਬਾਹੁ) ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਹੈਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ॥ ਭਾਨਾਨ ਭਾਨ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸੂਰਜ ਹੈਂ।

ਦੇਵਾਨ ਦੇਵ ॥ ਉਪਮਾ ਮਹਾਨ ॥੮੯॥

ਅਰਥ: ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਹੈਂ ਤੂੰ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਉਪਮਾ ਮਹਾਨ ਹੈਂ।

ਇੰਦ੍ਰਾਨ ਇੰਦ੍ਰ ॥ ਬਾਲਾਨ ਬਾਲ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਇੰਦਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇੰਦਰ ਹੈਂ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜੋ ਇੰਦਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਤੇਰੀ ਬਾਲ ਬੁੱਧ ਹੈ। ਨਾਮ

ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਮਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਸਨ, ਇਕ ਹੋ ਕੇ ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ (ਇਕ ਹੋ ਗਏ) ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਚਿਤ ਵੀ। ਦਾਲ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ “ਕਹਿਣ ਸੁਨਣ ਕੋ ਦੂਆ” ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਰਮ (ਹਨੇਰਾ) ਤਿਆਗਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂਲ (ਸੱਚ) ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਸ ਇੱਕ ਹੋਏ ਬੀਜ ਨੇ ਉੱਗ ਕੇ ਬਿਰਖ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਗਿੱਲ (ਨਮੀ) ਬੀਜ ਦਾ ਪੌਦਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਇਕ ਹੋਏ (ਚਿਤ+ਮਨ) ਨੂੰ ਬਿਛੁੜ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੀਜ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਿਰਖ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਖ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਹੋਣ ਤੱਕ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਉੱਗ ਕੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉੱਗਦੇ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਪਰੰਤੂ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਇਆ ਦੋਬਾਰਾ ਦਾਲ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਜੇਕਰ ਉੱਗ ਕੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਹੀ ਐਸਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਧ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦ, ਦੇਵ ਲੋਕ, ਗਿਸ਼ੀ, ਸਿੱਧ ਆਦਿ ਜੋ ਇੱਕ ਹੋਏ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਇੱਕ ਹੋਈਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਹਨ।

ਦਾ ਰੰਗ ਬਾਲ ਖੁੱਧ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਲ ਖੁੱਧ ਚੰਚਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਰੰਕਾਨ ਰੰਕ ॥ ਕਾਲਾਨ ਕਾਲ ॥੯੦ ॥

ਅਰਥ: ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੱਕ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। “ਹਉ ਆਇਆ ਦੂਰਹੁ ਚਲਿ ਕੈ...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 763)। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅਗਿਆਨੀ ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਹੁਕਮਾਂ (ਕਾਲਾਨ) ਉਪਰ ਵੀ ਹੁਕਮ (ਕਾਲ) ਹੈਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਰਦਾ ਮਰਦਾ ਤੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਾਲ ਦਾ ਕਾਲ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਇਆ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਕਾਲ-ਰਹਿਤ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜੜ੍ਹ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਨਭੂਤ ਅੰਗ ॥ ਆਭਾ ਅਭੰਗ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਅੰਗ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਅਨਭੂਤ) ਹਨ। ਬਿੰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨਭੂਤਕ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਬਿੰਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ ਸਕਣ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਅੰਦਰਲੀਆਂ (ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਪੇਖਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਲੰਬੜੇ ਵਾਲਾਂ” ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਦੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੰਬੜੇ ਧਿਆਨ” ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਕੇ “ਚਰਨ” ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਦੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ। ਜਿੱਥੇ “ਰੋਸ਼ਨੀ” “ਪ੍ਰਕਾਸ਼” ਜਾਂ “ਚਾਨਣ” ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਗਿਆਨ, ਸੋਝੀ ਜਾਂ ਮੱਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਨਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ। ਜਿਵੇਂ “ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਹਿ ਹਜਾਰ ॥ ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਦਿਆਂ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 463) ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਮੱਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਮੱਤਾਂ (ਚੰਦਾ) ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਉਹ ਗਿਆਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸੂਰਜਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਗੁਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਬਿਨਾਂ ਭਰਮ (ਹਨੇਰਾ, ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ) ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੁਭੂਤਕ ਅੰਗਾਂ (ਗੁਣਾਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪੇਖਣਾ ਹੈ, ਸਰੀਰਕ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਲਭਦੇ ਫਿਰਨਾ।

ਤੇਰੀ “ਆਭਾ ਅਭੰਗ” ਹੈ। ਤੇਰੀ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਆਭਾ (ਰੋਸ਼ਨੀ) ਨੂੰ ਭੰਗ

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਸੋਝੀ ਦੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਅਪਾਰ ॥ ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ ॥੯੧ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਗਤੀ (ਗਤਿ) ਨਾਪੀ (ਮਿਤਿ) ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਪਾਰ) ਹੈਂ।

ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ (ਗਨ), ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰਾਹ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਰਾਹ ਦਾ ਰੋੜਾ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਮੁਨਿ ਗਨਿ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਨਿਰਭੈ ਨਿਕਾਮ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਮੁਨੀ (ਮੁਨਿ ਗਨ) ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਿਰਭੈ (ਭੈ ਰਹਿਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ (ਨਿਕਾਮ) ਹੈਂ।

ਅਤਿ ਦੁਤਿ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ਮਿਤਿ ਗਤਿ ਅਖੰਡ ॥੯੨ ॥

ਅਰਥ: ਅਤਿ ਦੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ (ਦੁਤਿ-ਦੂਈ) ਅਗਿਆਨਤਾ “ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਜਾਵੇ” (ਪ੍ਰਚੰਡ) ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਤੇਰੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਗਤੀ (ਗਤਿ) ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ (ਮਿਤਿ) ਨੂੰ “ਖੰਡਤ ਨਹੀਂ” ਕਰ ਸਕਦੀ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਤੇਰੇ ਅਗੇ ਮਾਇਆ ਵਾਸਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ, ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ।

ਆਲਿਸਯ ਕਰਮ ॥ ਆਦ੍ਰਿਸਯ ਧਰਮ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕਰਮ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਸੋਚ (ਇੱਛਾ) ਨਾਲ ਹੀ ਤੂੰ ਜੋ ਚਾਹੇਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਤੇਰਾ ਕਰਮ ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਆਲਸੀ ਕਰਮ ਵਾਲਾ (ਆਲਿਸਯ ਕਰਮ) ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਹੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈਂ ਪਰ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ। ਧਰਮ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈ ਕੇ ਕਰਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਲੈਣੀ ਹੈ। “ਕਰਮ ਦੀ ਸੋਝੀ” (ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੋਜ ਜਾਂ ਮਨਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ) ਲੈ ਕੇ ਧਰਮ (ਸੱਚ) ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ। ਭਾਣਾ (ਹੁਕਮ) ਮੰਨਾਂਗੇ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਰਬਾ ਭਰਣਾਢਯ ॥ ਅਨਡੰਡ ਬਾਢਯ ॥੯੩ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦਾ (ਭਰਣਾਢਯ) ਹੈਂ ਅਤੇ 'ਜਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਂ (ਬਾਢਯ) ਉਸ ਦੀ ਬਢੋਤ (ਵੱਡੇ ਪਣ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਡੰਡ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ (ਅਨਡੰਡ)। ਇਸੇ ਲਈ ਤੂੰ ਸਰਬਾ ਭਰਣਾਢਯ ਅਤੇ ਅਨਡੰਡ ਬਾਢਯ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਬੁੱਧ ਤੇ ਕੋਈ ਚੋਟ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ।

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਬਿੰਦੇ ॥ ਮੁਕੰਦੇ ॥ ਉਦਾਰੇ ॥ ਅਪਾਰੇ ॥੯੪ ॥

ਅਰਥ: ਗੁ+ਬਿੰਦੇ (ਗੁ-ਗੁਰਮੁਖ, ਬਿੰਦੇ-ਧਿਆਨ ਬਿੰਦੂ)। ਤੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਿੰਦੂ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮੁਕੰਦੇ (ਮੁ+ਕੰਦ-ਮਿੱਠਾ) ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਮਿੱਠਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈਂ। ਤੇਰੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਉਦਾਰੇ (ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ) ਹੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਪਾਰੇ) ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਹਰੀਅੰ ॥ ਕਰੀਅੰ ॥ ਨਿਨਾਮੇ ॥ ਅਕਾਮੇ ॥੯੫ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀਆਂ ਕਰਕੇ (ਹਰੀਅੰ) ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੂੰ “ਕਰੀਅੰ” ਹੈਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੂੰ ਗੁੰਮਨਾਮ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ (ਨਿਨਾਮੇ)। ਹੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹਰੇ ਭਰੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਕਾਮੇ ਹੈਂ। ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਲੈਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭੂਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਕਰਤਾ ॥ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਹਰਤਾ ॥

ਅਰਥ: ਅਕਲ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਤੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਬੇਦਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਰੰਗੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਵਿਚ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹੈ। “ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ

ਆਪੇ ਬਹੁਰੰਗੀ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।*

ਸੰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨਾਂ ਦਾ ਹਰਤਾ ਵੀ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਸਾਕਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨੇ ॥ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਜਾਨੇ ॥੯੬ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ (ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨੇ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਹੈਂ (ਚੱਕ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਜਾਨੇ)।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ ॥ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭਰਤੀ ॥

ਅਰਥ: ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ (ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ) ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਭਰਿਆ (ਭਰਤੀ) ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਲੇ ॥ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਕਾਲੇ ॥੯੭ ॥

ਅਰਥ: ਚਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਪਾਲ ਰਿਹਾ (ਪਾਲੇ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸੋਝੀ ਦਾ ਤੂੰ ਨਾਸ (ਕਾਲੇ) ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਸੇ ॥ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਾਸੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ (ਪਾਸੇ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਵਸਦਾ (ਵਾਸੇ) ਹੈਂ।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਮਾਨਯੈ ॥ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨਯੈ ॥੯੮ ॥

ਅਰਥ: ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਤੈਨੂੰ ਮੰਨਦੇ (ਮਾਨਯੈ) ਹਨ ਕਿ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ (ਦਾਨਯੈ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥

ਨ ਸੱਤ੍ਰੈ ॥ ਨ ਮਿੱਤ੍ਰੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਨ (ਸੱਤ੍ਰੈ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿਤ੍ਰ

*(ਨੋਟ: ਤਿੰਨ ਬੇਦਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜੋ ਗਿਆਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ; ਪਹਿਲਾ : ਰਾਹ ਦੇ ਰੋੜੇ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ। ਇਸ ਵਿਚ “ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੱਤ” ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਦੂਜਾ: “ਪੂੜ” ਜਿਵੇਂ ਸਾਧ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਪੂੜੀ ਮਲਦੇ ਹਨ। ਤੀਜਾ: ‘ਪਾਣੀ’ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਜਿਵੇਂ ਧੋਤੀ, ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ। ਚੌਥਾ ਬੇਦ: “ਆਤਮ ਗਿਆਨ” ਦਾ ਹੈ।)

(ਮਿਤ੍ਰੈ) ਹੈਂ।

ਨ ਭਰਮੰ ॥ ਨ ਭਿੱਤ੍ਰੈ ॥੯੯॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਭਰਮ (ਭਰਮੰ) ਨਹੀਂ ਹੈ। “ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)। ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ (ਭਿੱਤ੍ਰੈ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਨ ਕਰਮੰ ॥ ਨ ਕਾਏ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕੋਈ ਕਰਮ (ਕਰਮੰ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਦੇਹੀ (ਕਾਏ) ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੀ ਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕਰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਨਾਲ।

ਅਜਨਮੰ ॥ ਅਜਾਏ ॥੧੦੦॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ (ਅਜਨਮੰ) ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਣਿਆ ਨਹੀਂ (ਅਜਾਏ)।

ਨ ਚਿੱਤ੍ਰੈ ॥ ਨ ਮਿੱਤ੍ਰੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਚਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਤੇ ਨਾ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੈਂ।

ਪਰੇ ਹੈ ॥ ਪਵਿਤ੍ਰੈ ॥੧੦੧॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਪਵਿਤਰ ਹੈਂ।

ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ ॥ ਅਦੀਸੈ ॥

ਅਰਥ: ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ (ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ) ਭਾਵ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਅਤੇ ਤੂੰ “ਦ੍ਰਿਸਟਮਾਨ ਨਹੀਂ” (ਅਦੀਸੈ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।

ਅਦ੍ਰਿਸੈ ॥ ਅਕ੍ਰਿਸੈ ॥੧੦੨॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਦ੍ਰਿਸੈ) ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਨਾਸਵੰਤ ਨਹੀਂ (ਅਕ੍ਰਿਸੈ) ਹੈਂ।

ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਥਤੇ ॥

ਕਿ ਆਛਿਜ ਦੇਸੈ ॥ ਕਿ ਆਭਿਜ ਭੇਸੈ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਤੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਉਥੇ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਇਸ ਲਈ ਉਥੇ ਜਗ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।*

ਤੇਰੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਛਿਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਛੇਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਤੇਰਾ ਭੇਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਜਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭਿਜਦਾ। ਜਲ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦਾ, ਹਵਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਆਗੰਜ ਕਰਮੈ ॥ ਕਿ ਆਭੰਜ ਭਰਮੈ ॥੧੦੩॥

ਅਰਥ: ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਆਗੰਜ ਕਰਮੈ)। ਜੋ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਹਨ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਆਭੰਜ ਭਰਮੈ)। ਗੁਰਮੁਖ ਜੋ ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਗਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਆਭਿਜ ਲੋਕੈ ॥ ਕਿ ਆਦਿਤ ਸੋਕੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਤੂੰ ਦੁਰਮਤ (ਆਦਿਤ) ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ (ਸੋਕੈ-ਸੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)।

ਕਿ ਅਵਪੂਤ ਬਰਨੈ ॥ ਕਿ ਬਿਭੂਤ ਕਰਨੈ ॥੧੦੪॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ (ਅਵਪੂਤ ਬਰਨੈ) ਹੈ। ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਬਿਭੂਤ) ਬਣਾ ਰਿਹਾ (ਕਰਨੈ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਰਾਜੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਧਰਮੰ ਧੁਜਾ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਤਪਤੇਜ (ਪ੍ਰਭਾ) ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਝੰਡਾ (ਧੁਜਾ) ਬਰਦਾਰ ਹੈਂ।

ਕਿ ਆਸੋਕ ਬਰਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਾ ਅਭਰਨੈ ॥੧੦੫॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ (ਬਰਨੈ) ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੋਕ ਰਹਿਤ (ਆਸੋਕ) ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਰਬਾ) ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇਡੇ ਭਰਦਾ (ਅਭਰਨੈ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਜਗਤੰ ਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ॥ ਕਿ ਛਤ੍ਰੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਹੈਂ (ਜਗਤੰ ਕ੍ਰਿਤੀ) ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਵਡਯੋਧਾ (ਛਤ੍ਰੰ ਛਤ੍ਰੀ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਸਰੂਪੈ ॥ ਕਿ ਅਨਭਉ ਅਨੂਪੈ ॥੧੦੬॥

* (ਨੋਟ: ਜਗ ਰੋਗ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।)

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਜੋਤਿ (ਬ੍ਰਹਮ) ਸਰੂਪ (ਸਰੂਪੈ) ਹੈਂ।

ਤੇਰਾ ਅਨਭਉ ਦਾ ਗੁਣ ਵੀ ਅਨੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਅਨਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਤੂੰ ਅਨੂਪ ਹੈਂ) ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਕਿ ਆਦਿ ਅਦੇਵ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਆਪ ਅਭੇਵ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ (ਆਦਿ) ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ (ਅਦੇਵ) ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਭੇਵ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਚਿਤ੍ਰੰ ਬਿਹੀਨੈ ॥ ਕਿ ਏਕੈ ਅਧੀਨੈ ॥੧੦੭ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ (ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ) ਚਿੱਤ੍ਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਚਿੱਤ੍ਰੰ ਬਿਹੀਨੈ) ਹੈਂ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਏਕਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਭੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਭੈ ਹੈ।

ਕਿ ਰੋਜੀ ਰਜਾਕੈ ॥ ਰਹੀਮੈ ਰਿਹਾਕੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਜਾ (ਰਜਾਕੈ) ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੋਜੀ ਹੈ। ਹੇ ਰਹਿਮ ਦੇ ਘਰ (ਰਹੀਮੈ) ਸਾਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈ (ਰਿਹਾਕੈ-ਰਿਹਾ ਕਰਵਾ)।

ਕਿ ਪਾਕ ਬਿਐਬ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਗੈਬੁਲ ਗੈਬ ਹੈਂ ॥੧੦੮ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਐਬ ਰਹਿਤ (ਬਿਐਬ) ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ (ਪਾਕ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਗੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਬੁਧੀ (ਗੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਹੈਂ।

ਕਿ ਅਫਵੁਲ ਗੁਨਾਹ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ (ਅਫਵੁਲ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ (ਸਾਹਾਨ ਸ਼ਾਹ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਵੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਜਾਵੇ ਤੂੰ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਕਾਰਨ ਕੁਨਿੰਦ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਰੋਜੀ ਦਹਿੰਦ ਹੈਂ ॥੧੦੯ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ (ਕੁਨਿੰਦ) ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ। “ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 276); “ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ ਸੋ ਜਾਣੈ ਕਰਤਾਰ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 466)।

ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਰੋਜੀ ਦਿਹੰਦ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਜੀਵਰੂਪ ਵਿਚ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਸਿਰਜਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੋਜੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਕਰਮੰ ਕਰੀਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰਹਿਮ ਦਿਲ (ਰਹੀਮ) ਰਾਜਾ (ਰਾਜਕ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਬੁਰੇ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਕਰਮੰ ਕਰੀਮ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਸਰਬੰ ਦਲੀ ਹੈਂ ॥੧੧੦ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ (ਸਰਬੰ ਕਲੀ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਕਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਸਰਬੰ ਦਲੀ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨਿਯੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦਾਨਿਯੈ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ (ਸਰਬਤ੍ਰ) ਮੱਤਾਂ “ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ” (ਮਾਨਿਯੈ) ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਦਾਤਾ (ਦਾਨਿਯੈ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗਉਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਉਨੈ ॥੧੧੧ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ “ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰ ਚੱਲਦਾ” (ਗਉਨੈ) ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ “ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ” (ਭਉਨੈ) ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਉਸ ਦੇਸ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈਂ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭੇਸ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ) ਉਸੇ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਸ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਾਜੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਾਜੈ ॥੧੧੨ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ (ਸਾਜੈ) ਰਾਜਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੀਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਲੀਨੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ (ਸਰਬਤ੍ਰ) ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਦੀਨੈ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਭ ਜੀਆਂ ਤੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਖੋਹਣ ਵਾਲਾ (ਲੀਨੈ) ਵੀ ਹੈਂ। “ਦੇ ਲੈਸਹਿ ਜਿੰਦੁ ਕਵਾਉ...॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 463)।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜਾਹੋ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾਹੋ ॥੧੧੩॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਲਾਲ (ਜਾਹੋ) ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡਤਾ ਰੂਪੀ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭਸਮ (ਭਾਹੋ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।*

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਅਤੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਦੇਸ ਹੈ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ)। ਤੂੰ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਤੇਰਾ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਸਰਿਸਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਸ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ) ਵੀ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਭਾਵ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਮੱਤ ਤੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸ ਨੇ ਭੇਸ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਦੇਸ ਭੇਸ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਸਭ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਕਾਲੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪਾਲੈ ॥੧੧੪॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈਂ ਜੋ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੋਤਿ ਅਕਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਦੀ ਹੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਕਾਲ ਮਹਿਜ਼ ਰੂਪ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ (ਸਰੀਰ) ਕਲਪਨਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਜਰਾ ਰੋਗ (ਕਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਣ ਦਾ ਰੋਗ) ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। “ਕਾਲੁ ਅਕਾਲੁ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਨ੍” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1104)।

ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ (ਪਾਲੈ) ਵੀ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਖੇਡ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਹੰਤਾ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗੰਤਾ ॥

ਅਰਥ: ਮਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਹੰਤਾ) ਵੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਚਿੱਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ (ਸਰਬਤ੍ਰ

*(ਨੋਟ: ਇਸ ਪੰਜੀ ਵਿਚ ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬੇਅੰਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫੀ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵਜੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।)

ਗੰਤਾ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਉਸ ਲਈ ਤੂੰ ਗੰਤਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਚੱਲੇ ਉਸ ਲਈ ਤੂੰ ਹੰਤਾ ਹੈਂ। “ਉਲਟੀ ਰੇ ਮਨ ਉਲਟੀ ਰੇ ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਕਰਿ ਉਲਟੀ ਰੇ...(ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 535)

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਖੀ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੇਖੀ ॥੧੧੫॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ (ਭੇਖਾਂ) ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ (ਪੇਖੀ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਕਾਜੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਾਜੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜ (ਕਾਜੈ) ਆਪ ਸੰਵਾਰਦਾ ਹੈਂ। ਆਤਮਾ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਜ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਨੋਟ: “ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੇ ਨ ਕਾਮ ॥ ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 12) ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਕ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਥ ਕੇ ਔਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ “ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸੰਮਾਲਿ ॥ ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥” ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1375) ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਜੋ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੁੱਧ ਬੱਲ ਰਾਹੀਂ ਉਸਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਕਾਜ ਹੈ।)

ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਉਪਰ ਰਾਜ ਚਲਾ ਰਿਹਾ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਾਜੈ) ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸੋਖੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੋਖੈ ॥੧੧੬॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੋਖ (ਸੋਖੈ) ਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਸੋਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਭਰਮ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ (ਗਿਆਨ) ਭਰ (ਪੋਖੈ) ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਸੋਖ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ ਭਰ (ਪੋਖ) ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ ਵਧਣ ਨਾਲ ਨਾਮ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ (ਭੁੱਖ) ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ ਵਧਣੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ ਜਦਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁਖ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਤ੍ਰਾਣੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਣੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬੁੱਧ ਬਲ (ਤ੍ਰਾਣੈ)। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਤ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ। ਚਿੱਤ ਦਾ ਬੁੱਧ ਬਲ ਤ੍ਰਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣਦਾਤਾ(ਪ੍ਰਾਣੈ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਭਾਵੇਂ ਚਿਤ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ

ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਤੇਰੀ ਰਜਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ ॥੧੧੭ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ) ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਕ ਭੇਖਧਾਰੀ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ) ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਤ੍ਰਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਚੱਲਦੇ ਹਨ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨਯੈ ॥ ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਧਾਨਯੈ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਮਾਨਯੈ) ਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ (ਸਦੈਵੰ) ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ (ਪ੍ਰਧਾਨਯੈ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਸਭ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜਾਪਯੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਥਾਪਯੈ ॥੧੧੮ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਪਦੇ (ਜਾਪਯੈ) ਹਨ ਭਾਵ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ (ਦੇਖਦੇ) ਹਨ।

ਦਸਮੇਂ ਪਤਾਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੀ ਜਪਿਆ (ਦੇਖਿਆ), ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਮਝੀ, ਵਿਚਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਰ-ਅੰਸ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।*

(“ਐਸਾ ਗਿਆਨ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ॥ ਹੋਵਹੁ ਚਾਕਰ ਸਾਚੇ ਕੇਰੇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 728)

ਜਪਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮਨ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਥਾਪਣਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਜਪ ਲਿਆ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ (ਥਾਪਯੈ) ਹੈ। ਥਾਪਣਾ ਦੋ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ : ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਚਿੱਤ (ਦਿਲ) ਵਿਚ ਥਾਪਿਆ ਜਾਣਾ, ਜੋ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ: ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮਨ ਦਾ ਥਾਪਿਆ ਜਾਣਾ, ਜਦੋਂ ਮਨ ਸੰਸਾਰ (ਮਾਇਆ) ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ (ਚਿੱਤ) ਨਾਲ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਜ ਘਰ ਵਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਪਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਥਾਪਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਜਾਪ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਥਾਪ (ਟਿਕਾ)

* (ਨੋਟ: ਹਰ ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇ।)

ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਉਹ ਜਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਜਾਪ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਜਪਣ ਦਾ ਭਰਮ ਹੀ ਹੈ।

ਧਿਆਨ ਹੀ ਮਨ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਲਾਉਣ ਜਾਂ ਮਨ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਫੜ ਲਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਲੱਗੂ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ “ਜਪਣਾ” ਅਤੇ ਮਨ ਦਾ “ਥਪਣਾ”।

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੂਰਜ (ਭਾਨੈ) ਹੈਂ। ਸਾਰੀਆਂ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਤੇਰੇ ਇਸ ਗੁਣ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀਆਂ (ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨੈ) ਹਨ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਹੈ। “ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮਨ ਭਇਆ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ਉਦੈ ਭਾਨੁ ਜਬ ਚੀਨਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 332); “ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 13)। ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਐਨਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈ ਲਵੇ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਗਿਆਨ ਦਾ ਲੰਗਰ ਅਸਲੀ ਲੰਗਰ ਹੈ ਜੋ ਆਤਮਾ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ। “ਲੰਗਰੁ ਚਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ... ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 966) । ਸਰੀਰ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਰਜ (ਚਿੱਤ) ਦੀ ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ (ਗਿਆਨ) ਨੂੰ ਧੂੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨ, “ਧੂੜੀ ਰੂਪ” ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਧੂੜੀ ਰੂਪ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪਤ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਚੰਡਤਾ ਸਭ ਪਾਸੇ ਗਿਆਨ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਗਾਸ ਕਰਦੀ ਹੋਈ “ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾਨੈ” ਦਾ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਹੋ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। (ਸੂਰਜ ਕਦੀ ਸੌਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਗੇ ਨੀਂਦ ਨਾ ਸੋਵੈ... ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।)

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਇੰਦੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਚੰਦੈ ॥੧੧੯ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੰਦਰ ਦੇਵ ਹੈਂ। “ਮੀਂਹੁ ਪਇਆ ਪ੍ਰੇਮਸਰਿ ਪਾਇਆ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 105)। ਭਾਵ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਂਗ ਵੀ ਹੈਂ।

(ਨੋਟ: ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਚੰਦਰਮਾ ਰੂਪੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵਧਦਾ ਘਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।)

ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ ॥ ਕਿ ਪਰਮੰ ਫਹੀਮੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ਵਰਾ (ਕਲੀਮੈ) ਜਾਂ ਸੇਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਪਰਮ) ਸੋਝੀ (ਫਹੀਮੈ) ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਕਿ ਆਕਲ ਅਲਾਮੈ ॥ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਲਾਮੈ ॥੧੨੦॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਅਕਲ (ਆਕਲ) ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ (ਅਲਾਮੈ) ਰੂਪ ਹੈ। ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਅਕਲ ਗਿਆਨ ਖੜਗ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। “ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਬੁੱਧ ਐਰ ਗਿਆਨ ॥” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)

ਤੂੰ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ (ਸਾਹਿਬ) ਹੁਕਮ (ਕਲਾਮੈ) ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਹੀ ਦਰਗਾਹੀ ਹੁਕਮ (ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ) ਹੈਂ।

(ਨੋਟ: ਇਸ 120 ਵੀਂ ਪੌੜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਲੜੀਵਾਰ ਕਲੀਮੈ, ਫਹੀਮੈ, ਅਲਾਮੈ ਅਤੇ ਕਲਾਮੈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗਹਿਰਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ।)

ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ: (ਸਮਝ) ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ, ਸੇਧ ਜਾਂ ਮਸ਼ਵਰਾ ਰੂਪੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਆਤਮਕ ਪਾਠੀਆਂ ਲਈ। ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਚੇਤਨ (ਮੂਲ) ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੂੜ ਸਮਝ ਕੇ ਇਕ ਸਪਨਾ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋ। ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਮਸ਼ਵਰਾ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਮੰਜ਼ਲ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ) ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਲੱਭ ਲਈ, ਪਰ ਮੰਜ਼ਲ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ (ਵੇਖਣਾ, ਸੁਣਨਾ, ਸੁੰਘਣਾ, ਚੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨਾ) ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਰਧਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਝੇ ਹੋਏ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨੇ “ਸੁੰਗੜਨਾ” ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਝ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਹੀ ਨਿਖਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸੋਝੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਮਨ ਦਾ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ: (ਸੋਝੀ) : ਜਦੋਂ ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਮਝੀ ਹੋਈ ਸੋਝੀ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਣਾ ਹੈ। ਹਿਰਦਾ ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਦਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਪਰੰਤੂ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ “ਹਿਰਦਾ” ਇਹ

ਆਕਾਸ਼ ਹੈ। ਸੋਝੀ ਇਸੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਦੀ ਹੈ। ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਰਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਟਿਕ ਗਈ ਸੋ ਟਿਕ ਗਈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕੀ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਹਾਲੀ ਸੋਝੀ ਆਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸੁੰਗੜਕੇ “ਨਿਖਰਦੀ” ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਝੀ “ਉਤਰ” ਕੇ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਮਝ ‘ਸੁੰਗੜਦੀ’ ਹੈ; ਸੋਝੀ “ਉਤਰਦੀ” ਹੈ। ਸਮਝ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ ਪਕੜ ਕੇ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦਾ “ਟਿਕਾਉਂਦਾ” ਹੈ ਜਾਂ ਥਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਮਝ ਨੇ ਸੋਝੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਟਿਕਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਪਕੜ ਛੱਡਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਦਿਮਾਗ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਚੰਚਲ ਮਨ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਔਖਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦਾ ਚਿੱਤ ਰੂਪੀ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਮਨ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ “ਪਰਮ ਫਹੀਮੈ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਸਮੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰਮ ਫਹੀਮੈ ਸੋਝੀ ਦਾ ਸਰੋਸ਼ਟ ਰੂਪ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ: (ਅਕਲ) : ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਅਕਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਇਸ ਅਕਲ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਦਾ ਇਲਮ ਜਦੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਕਲ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ (ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ) ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਕਲ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਂਗ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉਠੇਗੀ। ਸਮਝ “ਸੁੰਗੜਦੀ” ਹੈ, ਸੋਝੀ “ਉਤਰਦੀ” ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਲ “ਚੜ੍ਹਦੀ” ਹੈ। ਭਾਵ ਅਕਲ ਉੱਚੀ ਉਠਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਚੰਡੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਖੜਗ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਸਮੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਐਸੇ ਆਕਲ ਅਲਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ: “ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਬੁੱਧ ਅਰ ਗਿਆਨ”। (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)

ਸਮਝ ਦੇ ਨਿਖਾਰ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਦੇ ਟਿਕਣ ਪਿਛੋਂ ਅਕਲ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ “ਆਕਲ ਅਲਾਮੈ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਇਸਦਾ “ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਮਸ਼ਵਰਾ (ਉਪਦੇਸ਼), ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ (ਅਕਲ) ਪਵਿਤਰ, ਪਵਿਤਰ, ਪਵਿਤਰ ਹਨ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੁਨੀਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਰਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੁਨੀਤ ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਸਾਹਿਬ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਕਲਾਮ ਦੀ ਜੀਵ

ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ 'ਤੇ ਪੁਨੀਤ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦਿਉ। ਇਥੋਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਚੌਥੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ।

ਚੌਥਾ ਪੜਾਅ (ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ) : “ਸਮਝ”, “ਸੋਝੀ” ਅਤੇ “ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ”, ਜੀਵ ਨੇ ਲੜੀਵਾਰ “ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ” ਪਰਮ ਫਰੀਮੇ ਅਤੇ “ਆਕਲ ਅਲਾਮੇ” ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏ। ਹੁਣ ਅਖੀਰਲਾ ਚੌਥਾ ਪੜਾਅ ਹੈ ਸਾਹਿਬ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ) ਕਲਾਮੈ (ਹੁਕਮ) ਦਾ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜੀਵ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਗਾਹੀ ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ (ਸਰੀਰ ਦਾ) ਅਤੇ ਆਵਾ ਗਵਨ (ਆਤਮਾ ਦਾ) ਕੱਟ ਦੇ। ਇਹ ਹੈ ਅਖੀਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੱਚਖੰਡ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਚਖੰਡ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਪ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਵਜੂ ਹੈਂ ॥ ਤਮਾਮੁਲ ਰੁਜੂ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਵਜੂਦ (ਵਜੂ) ਸੁੰਦਰਤਾ (ਹੁਸਨਉਲ) ਭਰਪੂਰ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ (ਤਮਾਮ+ਉਲ) ਦੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ।

ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮੈ ॥ ਸਲੀਖਤ ਮੁਦਾਮੈ ॥੧੨੧ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਹਮੇਸੁਲ) ਸਲਾਮਤ (ਸਲਾਮੈ) ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਮਿਠ ਬੋਲੜਾ (ਸਲੀਖਤ) ਸਲੀਕਾ ਸਦਾ ਮਿਲਣਸਾਰ (ਮੁਦਾਮੈ) ਹੈ।

ਗਨੀਮੁਲ ਸ਼ਿਕਸਤੇ ॥ ਗਰੀਬੁਲ ਪਰਸਤੈ ॥

ਦੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਖੋਟੀਆਂ (ਗਨੀਮੁਲ) ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹਰਾ (ਸ਼ਿਕਸਤੇ) ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਜਾਂਦੇ (ਗਰੀਬਉਲ) ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੂੰ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ (ਪਰਸਤੈ) ਹੈਂ।

ਬਿਲੰਦੁਲ ਮਕਾਨੈ ॥ ਜ਼ਿਮੀਨੁਲ ਜ਼ਮਾਨੈ ॥੧੨੨ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਬੁਲੰਦੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਕਾਨ, ਮੰਦਰ ਵਗੈਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਬਿਲੰਦੁਲ ਮਕਾਨੈ)।

ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਵੀ ਹੈ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ਨੋਟ: ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਸਾਚਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਹਨ। ਸੱਚਾ ਉਹ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਆਪ ਹੈ। ਸਾਚਾ ਉਸਦੀ ਦੇਹ ਹੈ।) ਸੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦੇਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ।

ਤਮੀਜ਼ੁਲ ਤਮਾਮੈ ॥ ਰੁਜੂਅਲ ਨਿਧਾਨੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ (ਤਮੀਜ਼ੁਲ) ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈਂ। “ਤੂੰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 735)।

ਤੂੰ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਰੁਜੂਅਲ) ਧਿਆਨ ਰੂਪੀ ਖਜ਼ਾਨਾ (ਨਿਧਾਨੈ) ਹੈਂ।

ਹਰੀਫੁਲ ਅਜ਼ੀਮੈ ॥ ਰਜ਼ਾਇਕ ਯਕੀਨੈ ॥੧੨੩ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਬੋਲ ਵਿਗਾੜਕੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਨਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਚ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ (ਹਰੀਫੁਲ) ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਤੇਰਾ ਗਿਆਨ (ਅਜ਼ੀਮੈ)। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧ, ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਯਕੀਨ ਹੈ (ਰਜ਼ਾਇਕ ਯਕੀਨੈ)।

“ਹੁਕਮਿ ਰਜ਼ਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1)।

ਅਨੇਕੁਲ ਤਰੰਗ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇਦ ਹੈਂ ਅਭੰਗ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਅਨੇਕੁਲ) ਦੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ (ਤਰੰਗਾਂ) ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈਂ ਤੂੰ। ਤੇਰੀ ਹਰ ਤਰੰਗ ਤੋੜੀ ਨਹੀਂ (ਅਭੰਗ) ਜਾ ਸਕਦੀ। ਤੇਰਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਭੇਦ ਹੈਂ)। ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੇਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (ਅਭੰਗ ਹੈਂ)

ਅਜ਼ੀਜ਼ੁਲ ਨਿਵਾਜ਼ ਹੈਂ ॥ ਗਨੀਮੁਲ ਖ਼ਿਰਾਜ ਹੈਂ ॥੧੨੪ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ (ਅਜ਼ੀਜ਼) ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਨਿਵਾਜ਼ਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਧਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਤੂੰ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ। ਸਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਟੈਕਸ (ਖ਼ਿਰਾਜ) ਹੈ।

ਨਿਰੁਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਤ੍ਰਿਮੁਕਤਿ ਬਿਭੂਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ (ਨਿਰੁਕਤ) ਹੈ। ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ-ਤ੍ਰੇਤਾ, ਮਾਤ ਲੋਕ-ਦੁਆਪਰ (ਗਰਭ ਲੋਕ); ਮਿਰਤ ਲੋਕ- ਕਲਜੁਗ) ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਬਿਭੂਤ) ਹੈਂ।

ਪ੍ਰਭੁਗਤਿ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ ॥ ਸੁਜੁਗਤਿ ਸੁਧਾ ਹੈਂ ॥੧੨੫ ॥

ਅਰਥ: ਸੋ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ (ਪ੍ਰਭਾ) ਅਤੁੱਟ ਹਨ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਗਿਆਨ ਕੋਈ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੇ, ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਭੰਡਾਰੇ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ (ਭੁਗਤਿ) ਕੇ ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਪ੍ਰਭੁਗਤਿ)। ਭੁਗਤਿ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ (ਪ੍ਰਭੁਗਤਿ)।

ਤੇਰਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਹਿਰਦਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਸੁਧਾ) ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਭਾਵ ਐਸਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜੋ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਦਾ ਸੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਦੈਵੰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇਦੀ ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਦਾ (ਸਦੈਵੰ) ਆਤਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਤਮ ਰਸ ਦਾ ਰਸੀਆ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤੇਨੂੰ ਕੋਈ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਲਈ ਤੂੰ ਅਭੇਦੀ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਨੂਪ ਹੈਂ। “ਜੈਸਾ ਤੂ ਤੈਸਾ ਤੂਹੀ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 858)

ਸਮਸਤੋਪਰਾਜ ਹੈਂ ॥ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਜ ਹੈਂ ॥੧੨੬ ॥

ਅਰਥ: ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਆਤਮ ਦੇ ਰੂਪ ਜੋ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਜੋਤਿ ਨੇ ਘੜੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦੱਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਪਰਾਜਤ (ਹਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। “ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਏ ਜੀਵਣੁ ਸਾਜਹਿ ਮਾਈ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 876)।

ਸਮਸਤੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈਂ ॥ ਸਦੈਵੁਲ ਅਕਾਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ (ਸਲਾਮ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਦਜਾਗਤ ਸਦਜੀਵਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਸਦੈਵੁਲ) ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ (ਅਕਾਮ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨ੍ਰਿਬਾਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਅਗਾਧ ਹੈਂ ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥੧੨੭ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਜਾਂ ਵਿਘਨ (ਬਾਧਾ) ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਤੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਗਾਧ) ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਜੋ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖਾਏ ਹਨ (ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ) ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਵੀ ਅਨੂਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ

ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਓਅੰ ਆਦਿ ਰੂਪੈ ॥ ਅਨਾਦਿ ਸਰੂਪੈ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ (ਆਦਿ) ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ (ਓਅੰ) ਰੂਪ ਹੈਂ। ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੇ ਰੂਪ (ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ) ਦਾ ਰੂਪ (ਸ਼੍ਰੋਮ ਰੂਪ ਜਾਂ ਸਰੂਪ) ਦਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ (ਕਿਉਂਕਿ ਆਦਿ ਦਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਤੂੰ ਅਨਾਦੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। “ਕਹਿ ਨ ਸਕੇ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦ ਕਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1403)। ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਮੁੱਢ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਦੇ ਰੂਪ (ਸ਼੍ਰੋਰੂਪ ਜਾਂ ਸਰੂਪ) ਦਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਨਾਦੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਕਮ (ਓਅੰ) ਵਿਚ ਹੁਕਮ, ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੁਕਮ (ਆਦਿ) ਵਿਚ ਕਦੀ ਹਾਕਮ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੇ ਆਦਿ (ਹੁਕਮ) ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਓਅੰ ਨੂੰ ਆਦਿ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ “ਓ” ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ। ੧ ਨੂੰ ਓ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ੧ ਨੇ ਓ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ੧ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ (ਰਚਨਾ-ਸਰਿਸ਼ਟੀ) ਹੈ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ “ਓ” ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਜੋ “੧” ਕਰਕੇ ਸਾਜੀ ਹੈ, ਸਮੇਟ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ “ਓ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਆਤਮਕ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਭੇਦ ਬੁਝਣਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ। “ਓ” ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਗਾਇਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ “੧ਓ” ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ “ਓ” ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਚਦਾ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰਚਨਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਨਹਾਰਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਰਚਨਹਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ (ਮੂਲ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਹਨ।

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ ॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ ॥੧੨੮ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਹੀਂ (ਅਨੰਗੀ) ਹੈ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਹੈਂ।

ਹੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ, ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਦੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ (ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ), ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੈਗੁਣ (ਤਮੋ, ਰਜੋ, ਸਤੋ) ਭੰਗ (ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੂੰ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ ਹੈਂ। “ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮੇਟੇ ਖਾਈਏ ਸਾਰੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 940)।

ਤ੍ਰਿਬਰਗੰ ਤ੍ਰਿਬਾਧੇ ॥ ਅਗੰਜੇ ਅਗਾਧੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਤਿੰਨੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਭਾਵ ਦੇਵ ਲੋਕ (ਤ੍ਰੇਤਾ), ਮਾਤ ਲੋਕ (ਗਰਭ ਲੋਕ ਜਾਂ ਦੁਆਪਰ) ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ (ਕਲਜੁਗ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਬੰਧਨਾਂ (ਤ੍ਰਿਬਾਧੇ) ਭਾਵ ਤਮੋ, ਰਜੋ, ਸਤੋ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੇਰਾ ਇਹ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਸਹਾਰੇ ਜਾਂ ਖ਼ਜਾਨੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ (ਅਗੰਜੇ)। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਗਾਧੇ) ਹੈਂ।

ਸੁਭੰ ਸਰਬ ਭਾਗੇ ॥ ਸੁ ਸਰਬਾ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥੧੨੯॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ, ਪੂਰਨ ਭਾਗਾਂ (ਸਰਬ ਭਾਗੇ) ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਏਥੇ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਅਤੇ ਉਥੇ (ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ) ਸ਼ੋਭਾ (ਸੁਭੰ) ਹੈ। “ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਵੇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 622)

ਅਜਿਹੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ (ਸੁ) ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ (ਸਰਬਾ) ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ “ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ” (ਅਨੁਰਾਗੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਤ੍ਰਿਭੁਗਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਅਛਿੱਜ ਹੈਂ ਅਛੂਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ: ਐਸਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇਰਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਭੋਜਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਤੂੰ “ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ” (ਅਛਿੱਜ) ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਅਛੂਤ)।

ਕਿ ਨਰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ ॥ ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਹੈਂ ॥ ੧੩੦ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ (ਭਰਮ) ਭਾਵ ਤੂੰ ਨਰਕਾਂ (ਨਰਕੰ) ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ (ਪ੍ਰਣਾਸ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਸੀ ਨਹੀਂ (ਪ੍ਰਵਾਸ) ਹੈਂ। ਮਾਇਆ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਦੇਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕਤਿ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ ॥ ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਨਿਰਵਿਘਨ (ਨਿਰੁਕਤ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਜੋਤਿ (ਪ੍ਰਭਾ) ਹੈਂ। ਇਹ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਏਵੇਂ (ਸਦੈਵੰ-ਸਦਾ+ਏਵੇਂ) ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਭੁਗਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥੧੩੧ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ (ਬਿਭੁਗਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ)। ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕਮੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਜੋ ਤੇਰੀ ਮਤਿ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੱਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਤੇਰੀ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ) ਅਨੂਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਨਿਰੁਕਤਿ ਸਦਾ ਹੈਂ ॥ ਬਿਭੁਗਤਿ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਨਿਰਵਿਘਨ (ਨਿਰੁਕਤਿ) ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਹੈਂ ਭੀ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ ਵੀ। “ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ, 1)।

ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਿਆਨ ਵਧਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ (ਪ੍ਰਭਾ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ (ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾ ਬਿਭੁਗਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਇਥੇ ਗਿਆਨ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨਉਕਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥੧੩੨ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ (ਅਨਉਕਤਿ) ਹੈ। ਤੇਰੀ ਜੁਗਤਿ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਜੁਗਤਿ (ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ) ਅਨੂਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੈਨੂੰ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਮੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਾਲੀ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥

ਅਭੰਗ ਹੈਂ ॥ ਅਨੰਗ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ (ਅਭੰਗ) ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਨੰਗ ਹੈ)। ਤੂੰ ਪਰਮ ਤੱਤ ਹੈਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੂੰ ਅੰਗ ਰਹਿਤ (ਅਨੰਗ) ਹੈਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਭੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝ ਕੇ ਬੁਝ ਕੇ ਜੋ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਗੁਣ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਹੜੀ ਧੁਰ ਕੀ “ਬਾਣੀ” ਹੈ “ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੁਣੀ”। ਜਿਹੜੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਉਹ “ਗੁਰਬਾਣੀ” ਹੈ। “ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥ ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥੧੩੩॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰੂਪ (ਭੇਖ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਲੇਖ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਇਕ ਫੁਰਨਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਜਿਸਨੂੰ ਬਿਆਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। “ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮੱਧ ਹੈ ਸੋਇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਅਭਰਮ ਹੈਂ ॥ ਅਕਰਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਗਿਆਨਤਾ (ਭਰਮ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ (ਤੱਤ ਗਿਆਨ) ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੂੰ ਅਭਰਮ ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਅਕਰਮ ਵੀ ਹੈਂ। ਜੋ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਆਪੇ ਹੀ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕਰਮ ਰਹਿਤ (ਅਕਰਮ) ਹੈਂ।

ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ ॥ ਜੁਗਾਦਿ ਹੈਂ ॥੧੩੪॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ (ਅਨਾਦਿ) ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਨਾਦਿ (ਅਨ+ਆਦਿ) ਹੈ। “ਆਦਿ ਸਚੁ” ਜਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਦੋਂ ਹੁਕਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਦੋਂ “ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਪੁੰਧੁਕਾਰਾ” ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ (ਨਾਮ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁਗਾਦਿ ਹੈ ਭਾਵ ਜੁਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਜੈ ਹੈਂ ॥ ਅਬੈ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਭਰਮ ਗਿਆਨ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਅਜੈ ਹੈ।

ਤੂੰ ਨਾਸ ਰਹਿਤ (ਅਬੈ) ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਭੂਤ ਹੈਂ ॥ ਅਧੂਤ ਹੈਂ ॥੧੩੫॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਭੂਤ) ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ

ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਭੋਲ (ਅਧੂਤ) ਹੈਂ, ਅਚੱਲ ਹੈਂ।

ਅਨਾਸ ਹੈਂ ॥ ਉਦਾਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕਦੀ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਅਨਾਸ ਹੈਂ)। ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਉਦਾਸ (ਉਦ+ਆਸ) ਹੈਂ।

ਅਧੰਧ ਹੈਂ ॥ ਅਬੰਧ ਹੈਂ ॥੧੩੬॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧੰਧਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈਂ (ਅਧੰਧ ਹੈਂ)। ਜੀਵ ਸਰੀਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਨੇ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਧੰਧਾ ਹੀ ਮੁਖੀ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਅਧੰਧ (ਧੰਧਾ ਰਹਿਤ) ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਅਬੰਧ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ) ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਭਗਤ ਹੈਂ ॥ ਬਿਰਕਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਇਕ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਪੂਰਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੋਹ ਨਹੀਂ (ਬਿਰਕਤ) ਹੈਂ।

ਅਨਾਸ ਹੈਂ ॥ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ ॥੧੩੭॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਨਾਸ ਰਹਿਤ (ਅਨਾਸ) ਹੈਂ। ਸੱਚ ਨਾਸਵੰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ ਜੋ ਸੱਚ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਨਿਚਿੰਤ ਹੈਂ ॥ ਸੁਨਿੰਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ-ਮੁਕਤ ਹੈਂ। ਬੇਕਾਬੂ ਚਿੰਤਾ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਪਤ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਗੁਪਤ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। “ਸਗਲ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਜਿਸੁ ਮਨ ਮਾਹਿ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਲਿਆਉਣਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੇਰ ਆ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਨਿਚਿੰਤ ਹੈਂ)।

ਤੂੰ ਸਭ ਦੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ (ਸੁਨਿੰਤ ਹੈਂ)।

ਅਲਿੱਖ ਹੈਂ ॥ ਅਦਿੱਖ ਹੈਂ ॥੧੩੮॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ (ਅਲਿਖ ਹੈਂ) ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਕਥ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਸੇ ਪਾਸ। ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਤੂੰ ਅਦਿੱਖ ਵੀ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ।

ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਲੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਲੇਖਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਭੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਦਿਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਅਢਾਹ ਹੈਂ ॥ ਅਗਾਹ ਹੈਂ ॥੧੩੯ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਭੰਨਿਆ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ (ਅਢਾਹ) ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ (ਅਗਾਹ ਹੈਂ)।

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਮਾਇਆ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹੈਂ।

ਅਸੰਭ ਹੈਂ ॥ ਅਗੰਭ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਤੂੰ ਅਗੰਮੀ (ਅਗੰਭ) ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਨੀਲ ਹੈਂ ॥ ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ ॥੧੪੦ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਰੰਗ ਨਹੀਂ (ਅਨੀਲ) ਹੈ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ “ਆਦਿ ਨਹੀਂ” (ਅਨਾਦਿ) ਹੈ।

ਤੂੰ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈਂ।

ਅਨਿੱਤ ਹੈਂ ॥ ਸੁਨਿੱਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਦਰਿਸ਼ਟ ਨਿੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਨਿੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। “ਦੇਹੀ ਅਨਿਤ ਨਾ ਨਿਤ ਰਹੈ ਜਸ ਨਾਥ ਚੜ੍ਹੇ ਭਵਸਾਗਰ ਤਾਰੈ” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ)। ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਅਨਿੱਤ ਹੈ, ਸੋਈ ਤਾਂ ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਨਿੱਤ (ਸੁਨਿੱਤ) ਹੈ ਭਾਵ ਜੋ ਅਦਰਿਸ਼ਟ (ਅਨਿੱਤ) ਹੈ ਉਹੀ ਤਾਂ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਮਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਗਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜਾਗ ਪਿਆ ਉਹ “ਨਿੱਤ” ਬਣ ਗਿਆ ਭਾਵ ਸੁਨਿੱਤ (ਸੋਈ+ਨਿੱਤ) ਹੋ ਗਿਆ। “ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਾਗਤਾ ਹੈ ਦੇਉ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ “ਬ੍ਰਹਮ” ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨਿੱਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਵਿਚ “ਨਿੱਤ” ਹੈ। ਇਥੇ ਗੱਲ ਆਤਮਾ (ਚਿੱਤ, ਮਨ) ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਮੂਲ ਨਾਲ

ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਹੈ। ਚਿਤ, ਮਨ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਪਾਸਾ ਹੈ। ਮਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਜਿਸ ਨੂੰ, ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਮਾਇਆ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮਨ ਨੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ (ਪਿੱਠ ਮੋੜ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਮੂਲ (ਚਿੱਤ) ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਫੇਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿੱਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਦਾਲ ਹੋਏ ਬੀਜ ਨੇ “ਬੀਜ ਰੂਪ” ਹੋਣਾ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਨੂੰ “ਬ੍ਰਹਮ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਬ੍ਰਹਮ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਹੋ ਹਿਰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਕਦੀ ਸੌਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਜੀਵ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਵੀ ਸਾਹ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਦਾਲ ਹੋਏ, ਚਿੱਤ ਮਨ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਲੇਕਿਨ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ)। ਮੁਕਤੀ ਨਾਲ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦਾ ਵਾਸੀ ਤਾਂ ਬਣ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:

1. ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ,
2. ਮੁਕਤ ਪਦਾਰਥ,
3. ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ,
4. ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ*

ਅਜਾਤਿ ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਦਿ ਹੈਂ ॥੧੪੧ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰ (ਜਾਤਿ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਤ ਤਾਂ ਜੋਤਿ ਦਾ ਆਰਜ਼ੀ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ (ਅਜਾਦਿ) ਹੈਂ।

ਚਰਪਟ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਰਬੰ ਹੰਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਗੰਤਾ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਦਾ (ਸਰਬੰ ਹੰਤਾ) ਹੈਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ

*ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ: ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ:- ਗਿਆਨ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ “ਸਰਬੰ ਗੰਤਾ” ਹੈਂ।

ਸਰਬੰ ਖਿਆਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਗਿਆਤਾ ॥੧੪੨ ॥

ਅਰਥ: ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਰਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਖਿਆਲ (ਖਿਆਤਾ) ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਖਿਆਤਾ ਹੈ।

ਤੂੰ ਵੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਾਣਦਾ (ਗਿਆਤਾ) ਹੈਂ।

ਸਰਬੰ ਹਰਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਕਰਤਾ ॥

ਖਜ਼ਾਨਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ (ਨਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹ/ਸੁਣ ਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਮੰਨ ਕੇ, ਖੁੱਝ ਕੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਬਿਬੇਕ ਖੁੱਝ ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਕੇ ਸੰਤੋਖੀ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ: ਮੁਕਤ ਪਦਾਰਥ:- ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿਆਗੀ (ਸੰਤੋਖੀ) ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਮਨ (ਜੋ ਦਾਲ ਰੂਪ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ) ਦਾ ਇਕ ਹੋਣਾ ਭਾਵ ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇੱਥੇ। ਮੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਜੀਵ ਦੋਬਾਰਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਬੀਜ ਤੋਂ ਦਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੱਤ ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੜਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ) ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ: ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ:- ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਤੇ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ “ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ ਮੁਖ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨਾ ਹੂ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਨਾਮ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋਏ ਇਕ ਨੂੰ, “ਉਗਣ ਸ਼ਕਤੀ” ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਬੀਜ ਬਿਰਖ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੌਥਾ ਪੜਾਅ: ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ:- ਇਹ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਣਾ। ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਬਿਖ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਭਾਵ ਚਿੱਤ ਦੀ ਹਉਂ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਂ (ਹਉਂ+ਮੈਂ) ਮਿਟਾ ਕੇ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਖੰਡ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਥ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਜਾਣੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ। ਹਾਂ, ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜਿੰਨੇ ਭਗਤ ਹਨ ਸਭ ਏਥੇ ਹਨ। ਸਭ ਦੀ ਮੱਤ ਇਕੋ ਹੈ। ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਭਰਮ ਹੈ ਨਾ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੋਤਾਂ ਹੀ ਜੋਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਦਾ ਤੁਛ ਜਿਹਾ ਵਰਨਣ।

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਸ਼ਟ (ਸਰਬੰ ਹਰਤਾ) ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਦਾ (ਸਰਬੰ ਕਰਤਾ) ਹੈਂ।

ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ ॥ ਸਰਬੰ ਤ੍ਰਾਣੰ ॥੧੪੩ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਣ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹਨ (ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ) ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਤ੍ਰਾਣੰ) ਪਿਛੇ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। “ਜੋ ਹਰਿ ਲੋੜੇ ਸੋ ਕਰੇ ਸੋਈ ਜੀਅ ਕਰੰਨਿ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਸਰਬੰ ਕਰਮੰ ॥ ਸਰਬੰ ਧਰਮੰ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਕਰਮੰ) ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਉਪਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ ਇਹੋ “ਸਰਬੰ ਧਰਮੰ” ਹੈ।

ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਮੁਕਤਾ ॥੧੪੪ ॥

ਅਰਥ: ਮਤਿ (ਜੁਗਤ) ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ ਸਰਬੰ ਧਰਮੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ (ਸਰਬੰ ਮੁਕਤਾ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ਰਸਾਵਲ= ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਛੰਦ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ)

ਨਮੋ ਨਰਕ ਨਾਸੇ ॥ ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਰਕ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ (ਨਰਕ ਨਾਸੇ) ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਸਦੈਵੰ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ (ਪ੍ਰਕਾਸੇ) ਹੈਂ।

ਅਨੰਗੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਅਭੰਗੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥੧੪੫ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਬਿਨਾ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ (ਅਨੰਗੰ ਸਰੂਪੇ) ਤੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੋਝੀ (ਬਿਭੂਤੇ) ਭੰਗ ਨਹੀਂ (ਅਭੰਗੰ) ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਪ੍ਰਮਾਥੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਥੇ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ (ਪ੍ਰਮਾਥੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ)। ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈਂ (ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਥੇ)।

ਅਗਾਧ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨ੍ਰਿਬਾਧ ਬਿਭੂਤੇ ॥ ੧੪੬ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਥ ਹੈਂ (ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਥੇ ਹੈਂ) ਫਿਰ ਵੀ

ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਗਾਧ) ਹੈ। ਮਾਇਆ ਤੇਰੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ (ਨਿਬਾਧ) ਬਣ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਨਿਬਾਧ ਬਿਭੂਤੇ ਹੈਂ।

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ ॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਹੀਂ (ਅਨੰਗੀ) ਹੈ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਹੈਂ।

ਹੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਦੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ (ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ), ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣ (ਤਮੋ, ਰਜੋ, ਸਤੋ) ਭੰਗ (ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ ਹੈ।

ਨਿਰਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ ॥ ਸਰਬੰਗੀ ਅਨੂਪੇ ॥ ੧੪੭ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਨਿਰਭੰਗੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਟੋਟੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ (ਸਰਬੰਗੀ) ਹਨ। ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਲੋਕ ਦਾ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਰੂਪ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਨੂਪ (ਅਨੂਪੇ) ਹੈਂ।

ਨ ਪੋੜੈ ਨ ਪੁੜੈ ॥ ਨ ਸੜੈ ਨ ਮਿੜੈ ॥

ਅਰਥ: ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਪੁੱੜ ਪੋੜੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਵੈਰੀ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਗਰ ਹੈਂ।

ਨ ਤਾਤੈ ਨ ਮਾਤੈ ॥ ਨ ਜਾਤੈ ਨ ਪਾਤੈ ॥੧੪੮ ॥

ਅਰਥ: ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਬਾਪ (ਤਾਤੈ) ਜਾਂ ਮਾਂ (ਮਾਤੈ) ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਜਾਤੀ (ਜਾਤੈ) ਜਾਂ ਵੰਸ਼ (ਪਾਤੈ) ਹੈ।

ਨ੍ਰਿਸਾਕੰ ਸਰੀਕ ਹੈਂ ॥ ਅਮਿਤੋ ਅਮੀਕ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਸਰੀਕ ਹੋਣ ਵੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਰੀਕਾ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਤੇਰਾ ਬੇਹੱਦ (ਅਮਿਤੋ) ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ (ਅਮੀਕ) ਹੈ।

ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ ॥ ਅਜੈ ਹੈਂ ਅਜਾ ਹੈਂ ॥੧੪੯ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਝੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ। ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਅਜੈ ਹੈਂ) ਅਤੇ ਤੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਜਾ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਣਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕਿ ਜ਼ਾਹਰ ਜ਼ਹੂਰ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਹਾਜ਼ਰ ਹਜ਼ੂਰ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ (ਜ਼ਾਹਰ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਜ਼ਹੂਰ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈਂ, ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਸਾਹਮਣੇ।

ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈਂ ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਕਲਾਮ ਹੈਂ ॥੧੫੦ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਹਮੇਸੁਲ) ਸਲਾਮਤ (ਸਲਾਮ) ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਮਸਤੁਲ) ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ (ਕਲਾਮ) ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਦਿਮਾਗ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਚਰਾਗ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਅਕਲ (ਸਾਹਿਬ ਦਿਮਾਗ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈਂ।

ਕਿ ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ ॥ ੧੫੧ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ ਭਾਵ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਿਰਪਾ (ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ) ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤੂੰ ਸੰਤੋਖੀਆਂ (ਰਾਜਕ) ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। “ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਸੰਤੋਖੀ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਾਜਾ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਤੋਖੀਆਂ 'ਤੇ ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿ ਰੋਜੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹਿੰਦ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰੋਜੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਦਿਹੰਦ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਰੱਜਿਆ (ਰਾਜਕ) ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ (ਰਹਿੰਦ) ਹੈ। “ਜੇ ਭੁਖ ਦੇਹਿ ਤਾ ਇਤ ਹੀ ਰਾਜਾ ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਸੂਖ ਮਨਾਈ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਜਮਾਲ ਹੈਂ ॥੧੫੨ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ (ਕਰੀਮੁਲ) ਕਮਾਲ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੂੰ ਹੁਸਨ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ (ਹੁਸਨਲ ਜਮਾਲ) ਹੈਂ।

ਗ਼ਨੀਮੁਲ ਖ਼ਿਰਾਜ ਹੈਂ ॥ ਗ਼ਰੀਬੁਲ ਨਿਵਾਜ਼ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ (ਗ਼ਨੀਮੁਲ) ਤੋਂ “ਡੰਡ ਵਸੂਲ” (ਖ਼ਿਰਾਜ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਝੂਠ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਜੋ ਧਰਮੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਦੇ (ਗ਼ਰੀਬੁਲ) ਹਨ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ (ਨਿਵਾਜ਼ਦਾ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਰ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਰੀਫੁਲ ਸਿਕੰਨ ਹੈਂ ॥ ਹਿਰਾਸੁਲ ਫਿਕੰਨ ਹੈਂ ॥ ੧੫੩ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਵੈਰੀਆਂ (ਹਰੀਫੁਲ) ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ (ਸਿਕੰਨ) ਹੈਂ ਅਰਥਾਤ ਅਜੋਕੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋੜ ਮੋੜ ਕੇ ਅਰਬਾਂ ਤੋਂ ਅਨਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਫ਼ਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਜਾਂਦੇ (ਹਿਰਾਸੁਲ) ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ “ਪਰੇ ਸੁੱਟ” (ਫਿਕੰਨ) ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਹਿਰਾਸੁਲ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਲੰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਔਗੁਣਾਂ (ਕਲੰਕੰ) ਦਾ ਨਾਸ (ਪ੍ਰਣਾਸ) ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਮਸਤੁਲ) ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ।

ਅਗੰਜੁਲ ਗ਼ਨੀਮ ਹੈਂ ॥ ਰਜ਼ਾਇਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ ॥੧੫੪ ॥

ਅਰਥ: ਕੋਈ ਵੀ “ਤੇਰਾ ਵਿਰੋਧੀ” (ਗ਼ਨੀਮ) ਤੈਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਭਾਵ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿੱਤ (ਅਗੰਜੁਲ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਰਜ਼ਾਇਕ) ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ (ਰਹੀਮ) ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮਸਤੁਲ ਜੁਬਾਂ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਾਂ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਮਸਤੁਲ) ਦੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ (ਜੁਬਾਂ) ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ (ਕਿਰਾਂ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। “ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਕਿ ਨਰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ ॥ ਬਹਿਸ਼ਤੁਲ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ ॥੧੫੫ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਨਰਕਾਂ (ਨਰਕੰ) ਦਾ ਨਾਸ (ਪ੍ਰਣਾਸ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਵਰਗ (ਬਹਿਸ਼ਤੁਲ) ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਕਿ ਸਰਬੁਲ ਗਵੰਨ ਹੈਂ ॥ ਹਮੇਸੁਲ ਰਵੰਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ (ਸਰਬੁਲ) ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਗਵੰਨ ਹੈਂ)। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਹਮੇਸੁਲ) ਇਸ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਰਵਿਆਂ (ਰਵੰਨ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈਂ।*

ਤਮਾਮੁਲ ਤਮੀਜ਼ ਹੈਂ ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਅਜੀਜ਼ ਹੈਂ ॥੧੫੬ ॥

ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਤਮਾਮੁਲ) ਦੀ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ (ਤਮੀਜ਼) ਦਾ ਤੂੰ ਸੋਮਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਮਸਤੁਲ) ਦਾ ਪਿਆਰਾ (ਅਜੀਜ਼) ਹੈ।

ਪਰੰ ਪਰਮ ਈਸ ਹੈਂ ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਅਦੀਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਰਮ ਈਸਾਂ (ਹੁਕਮਾਂ) ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵੀ ਤੂੰ ਪਰਮ ਈਸ (ਹੁਕਮ) ਹੈਂ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। “ ਜੋ ਮੋ ਕੋ ਪਰਮੇਸਰ ਉਚਰੈ ਸੋ ਸਭ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਮੇ ਪਰਹੈ ॥” (ਦਸਮ ਬਾਣੀ) ਤੋਂ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ (ਸਮਸਤੁਲ) ਦੀ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਦੀਸ) ਹੈਂ।

ਅਦੇਸੁਲ ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥ ਹਮੇਸੁਲ ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥ ੧੫੭ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਦੇਸ ਅੰਦਰ ਲੇਖਾ ਰੂਪੀ ਕਲੰਕ ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ (ਅਦੇਸੁਲ ਅਲੇਖ ਹੈਂ)। “ਗਿਆਨੁ ਭਇਆ ਤਹ ਕਰਮਹ ਨਾਸੁ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ (ਹਮੇਸੁਲ) ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਰਹਿਤ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭੇਖ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਹਮੇਸੁਲ ਅਭੇਖ ਹੈਂ

ਜਮੀਨੁਲ ਜਮਾਂ ਹੈਂ ॥ ਅਮੀਕੁਲ ਇਮਾ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ (ਜਮੀਨੁਲ) ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਾ ਸੋਮਾ (ਜਮਾਂ) ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਸੁੰਦਰ (ਅਮੀਕੁਲ) ਈਮਾਨ (ਇਮਾਂ) ਹੈਂ।

ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਜੁਰਅਤ ਜਮਾਲ ਹੈਂ ॥੧੫੮ ॥

* (ਨੋਟ: ਜਦੋਂ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜਦੋਂ ਬਰਫ਼ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹਿਲਜੁਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਸੋਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਤਰਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਹੈ।)

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਕਰੀਮੁਲ) ਵੀ ਅਤਿਅੰਤ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ।
ਹੇ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਤੂੰ ਜਮਕਾਲ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ (ਜੁਰਅਤਿ) ਬੁਲੰਦ (ਜਮਾਲ)
ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਕਿ ਅਚਲੰ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਸੁਭਾਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਅਡੋਲ (ਅਚਲੰ) ਗਿਆਨ (ਪ੍ਰਕਾਸ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ
ਖੜਗ ਦੀ ਜੋਤਿ ਅਡੋਲ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ (ਅਮਿਤੋ ਸੁਭਾਸ) ਹੈ।

ਕਿ ਅਜਬ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਬਿਭੂਤ ਹੈਂ ॥੧੫੯ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਜਬ)
ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਸਰੂਪ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹੈ ਨਹੀਂ।

ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਬਿਭੂਤ) ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਉਹ ਸੋਮਾ ਹੈਂ ਜਿਸ
ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਮਿਤੋ)।

ਅਮਿਤੋ ਪਸਾ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਸਾਰਾ (ਪਸਾ) ਬੇਅੰਤ (ਅਮਿਤੋ) ਹੈ। ਤੂੰ
ਆਤਮ ਜੋਤਿ (ਪ੍ਰਭਾ) ਹੈਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਹੈਂ।

“ਜਾਤਿ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜਾਤਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਕਿ ਅਚਲੰ ਅਨੰਗ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਅਭੰਗ ਹੈਂ ॥੧੬੦ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅੰਗ ਰਹਿਤ
(ਅਨੰਗ) ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੂੰ ਅਡੋਲ (ਅਚਲੰ) ਵੀ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤੇਰੇ
ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵ ਰਲ ਕੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। (ਅਮਿਤੋ
ਅਭੰਗ)।

ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮੁਨਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਗੁਨਿ ਗਨਿ ਮੁਦਾਮ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਤੈਨੂੰ ਮੁਨੀ (ਮੁਨਿ) ਮਨ ਕਰਕੇ (ਮਨਿ) ਪ੍ਰਨਾਮ (ਸੀਸ
ਝੁਕਾਉਣਾ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ (ਗੁਨਿ) ਦੇ ਗੁਣਾਂ (ਗਨਿ) ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ

ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰਾ (ਮੁਦਾਮ) ਹੈਂ।

ਅਰਿ ਬਰ ਅਗੰਜ ॥ ਹਰਿ ਨਰ ਪ੍ਰਭੰਜ ॥੧੬੧ ॥

ਅਰਥ: ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ (ਅਰਿ
ਬਰ) ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਅਗੰਜ (ਅਜਿੱਤ)
ਹੈ। ਇਹ ਉਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਕੱਟ ਕੇ ਅਤੇ ਗੁਨਿ
ਜਨਾਂ ਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਅਰਿ ਬਰ ਅਗੰਜ
ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰਿ ਨਰ (ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਚ ਲਈ ਮਰਨਾ ਕਬੂਲ ਲਿਆ ਹੋਵੇ) ਪ੍ਰਭੰਜ
(ਅਡੋਲ) ਹੋ ਗਏ। ਇਹੋ ਹਰਿ ਨਰ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। “ਹਰਿ ਜੁਗ ਜੁਗ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ॥” (ਆਦਿ
ਬਾਣੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਔਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ।*

*1. **ਮੁਨੀ:** ਮੁਨੀ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਨੀ ਉਹ ਜਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ
ਇਕ ਵਾਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੁਰਨੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ ਪਰ
ਪੁਨੀਤ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਹੋਰ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਦੀ। ਜਦੋਂ ਮੁਨੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਹਾਸਲ ਕਰ
ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਗੁਨਿ (ਗੁਣੀ) ਭਾਵ ਮੁਨੀ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ਹੈ ਗੁਣਵੰਤਾ ਹੋ
ਜਾਣਾ। ਮੁਨੀ ਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਧਿਆਨੀ ਨਹੀਂ।

2. **ਗੁਣਵੰਤਾ:** ਗੁਣਵੰਤਾ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੀ ਹੈ; ਪੁਨੀਤ ਹਾਲੀਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਭਾਵ
ਉਸਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਗੁਣਵੰਤੇ ਕੋਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਔਗੁਣਾਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ
ਉਸਦੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਰਿ ਬਰ ਅਗੰਜੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;
ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਹਾਲੀ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੀ ਹੈ। ਪੁਨੀਤ ਰੂਪ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਣ ਦੇਖਣਾ ਹੈ
ਅਰਿ ਬਰ ਅਗੰਜ ਦੇ ਕੀ ਗੁਣ ਹਨ ?

3. **ਅਰਿ ਬਰ ਅਗੰਜ:** ਇਸ ਪਦੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਗੁਣਵੰਤਾ ਜਨ “ਗੁਰਮੁਖ” ਹੈ। ਇਹ
ਉਦੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਦ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਔਗੁਣ (ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ) ਮਿਟਾ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜੋ ਪਦਵੀ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਹਰਿ ਨਰਿ ਦੀ। “ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਗੁਣੀ ਗਹੇਰਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

4. **ਹਰਿ ਨਰਿ :** ਜਦੋਂ ਮੁਨੀ ਤੋਂ ਗੁਣਵੰਤਾ ਤੋਂ ਅਰਿਬਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ
ਅਰਿ ਬਰ ਅਡੋਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹਰਿ ਨਰਿ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਿ ਨਰ “ਪ੍ਰਭੰਜ”
(ਅਡੋਲ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਇਹ “ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ” ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ
ਦੀ ਕਥਾ ਅਕਥ ਹੈ।

ਅਨ ਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਮੁਨਿ ਮਨ ਸਲਾਮ ॥

ਅਰਥ: ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗਿਆਨ (ਅਨ-ਅਨੇਕ; ਗਨ-ਗਿਆਨ) ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ “ਮੇਰੀ ਮਤਿ ਥੋਰੀ ਰਾਮ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਦੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕੇ, ਸਲੀਕੇ ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। “ਏਕੈ ਸੂਤਿ ਪਰੋਏ ਮਣੀਏ, ਭਿਨਿ ਭਿਨ ਗਾਠੀ ਭਿਨਿ ਭਿਨਿ ਤਣੀਏ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੁਨੀ ਲੋਕ (ਮੁਨਿ) ਤੈਨੂੰ ਮਨ ਰਾਹੀਂ (ਮਨਿ) ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਮੁਨਿ ਮਨਿ ਸਲਾਮ)। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਉਸ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਲਾਮ ਜੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰਿ ਨਰ ਅਖੰਡ ॥ ਬਰ ਨਰ ਅਮੰਡ ॥੧੬੨ ॥

ਅਰਥ: ਜਦੋਂ ਮੁਨੀ ਦਾ ਮਨ ਸਲਾਮ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਛੱਡ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਇਕ (ਅਖੰਡ) ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦਾਲ (ਚਿੱਤ+ਮਨ) ਤੋਂ ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਹਰਿ (ਚੇਤਨ ਜਾਂ ਆਤਮਾ) ਅਤੇ ਨਰ (ਸਰੀਰ) ਜੋ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਖੜੇ ਸਨ, ਇਕੋ ਮੂਲ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਗਏ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਰੀਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਦਿਸੇਗਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ “ਸੁਪਨਾ” ਹੀ ਸਮਝ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਐਸੀ ਆਤਮਕ ਸਥਿਤੀ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਅੱਖਾਂ ਬਾਝੋਂ ਦੇਖਣਾ ਬਿਨ ਕੰਨੀ ਸੁਣਨਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ ਛੱਡਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਹਰਿ ਨਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਰ (ਵੱਡਾ) ਨਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਵ ਬੀਜ ਰੂਪ ਜੋ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਗੁਣ ਉਗ ਕੇ ਬ੍ਰਿਖ ਰੂਪ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਨ ਵਿਚ ਐਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਰਮ ਦਾ ਅੰਡਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬਰ ਨਰ ਬਣ ਕੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਵ ਅਮੰਡਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਮੰਡਲ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਆਪ ਦੀ ਅਲੱਗ ਹੋਂਦ (ਮੰਡਲ) ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਪੌੜੀ ਦਾ ਪਾਂਧੀ ਬਰ ਨਰ ਹੋ ਕੇ ਪੁਨੀਤ ਪਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰਅੰਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਅਨਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ - ਪਵਿੱਤਰ

ਮੁਨਿ ਮਨਿ ਸਲਾਮ - ਹੋਰ ਪਵਿੱਤਰ
ਹਰਿ ਨਰ ਅਖੰਡ - ਹੋਰ ਵੱਧ ਪਵਿੱਤਰ
ਬਰ ਨਰ ਅਮੰਡ - ਪੁਨੀਤ

ਅਨੁਭਵ ਅਨਾਸ ॥ ਮੁਨਿ ਮਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਅਨੁਭਵ ਨਾਸ ਰਹਿਤ (ਅਨਾਸ) ਹੈ। ਤੂੰ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ (ਮੁਨਿ ਮਨਿ) ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਪਰਗਾਸ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਹੀ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਨਿ ਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਜਲ ਥਲ ਮੁਦਾਮ ॥੧੬੩ ॥

ਅਰਥ: ਹਰ ਮੱਤ ਦੇ ਗੁਨੀ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਲ ਅਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ (ਮੁਦਾਮ) ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ “ਆਪ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ” ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ “ਚੱਲ ਕੇ ਖੁਸ਼” ਹਨ। ਬਾਕੀ ਜੀਵ “ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ” ਵਿਚ “ਤੇਰੇ ਚਲਾਏ” ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਚੱਲਣਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ।

ਅਨਛਿਜ ਅੰਗ ॥ ਆਸਨ ਅਭੰਗ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਛਿਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਨਛਿਜ ਅੰਗ) ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਗ (ਹੁਕਮ) ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੇਰਾ ਆਸਨ ਅਡੋਲ (ਅਭੰਗ) ਹੈ। ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਅਟੱਲ ਹੈ।

(ਨੋਟ: ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹਨ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਇਕ ਹੈ। ਝੂਠ ਖੰਡ (ਮਾਇਆ ਜਾਂ ਭਵਸਾਗਰ) ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।)

ਉਪਮਾ ਅਪਾਰ ॥ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਉਦਾਰ ॥੧੬੪ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ਇਹੋ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ। ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਪਾਰ (ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ) ਹਨ।

ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ “ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ” (ਗਤਿ ਮਿਤਿ)

ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹੈ। “ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਠਾਕੁਰ ਅਪਨੇ ਤੇ ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੇਵੈ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਜਲ ਥਲ ਅੰਡ ॥ ਦਿਸ ਵਿਸ ਅੰਡ ॥

ਅਰਥ: ਸਰੀਰ (ਜਲ - ਪਾਣੀ+ ਥਲ - ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਦੇਹਧਾਰੀ, ਜਦੋਂ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦੇ ਅੰਡੇ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਨੋਟ: ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਬੈਰਾਗੀ ਹੋਣਾ ਹੈ।) ਬੈਰਾਗੀ ਚਾਕਰ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਭਾਣੇ ਤੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਅਨੁਰਾਗੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਨੁਰਾਗੀ ਬੈਰਾਗੀ ਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਪਦ ਹੈ। ਨੌਕਰ ਅਤੇ ਚਾਕਰ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਨ ਨੌਕਰ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਲ ਭਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਚਾਕਰ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੰਮ ਤਾਂ ਨੌਕਰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦੀ ਕੀਮਤ ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ ਸੰਤੋਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਵਾਂਗ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨੌਕਰ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਕਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੈਰਾਗੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਚਾਕਰੁ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ ਜੇ ਚਲੈ ਖਸਮੈ ਭਾਇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਭੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ(ਦਿਸ ਵਿਸ ਅੰਡ)।

ਜਲ ਥਲ ਮਹੰਤ ॥ ਦਿਸ ਵਿਸ ਬਿਅੰਤ ॥੧੬੫॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਉਹੀ ਮਹੰਤ (ਮਹਾਂ+ਅੰਤ) ਹੈ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦਾ ਅੰਤ ਹੀ ਮਹੰਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜਨਮ ਮਰਨ “ਕੱਟਿਆ” ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹੰਤ “ਕਿਹਾ” ਗਿਆ ਹੈ। “ਪ੍ਰਗਟੇ ਗੁਪਾਲ ਮਹਾਂਤ ਕੈ ਮਾਥੇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਮੱਤਾਂ (ਦਿਸ ਵਿਸ ਬੇਅੰਤ) ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਜ੍ਹਦ ਵਿਚ ਹਨ।

ਅਨੁਭਵ ਅਨਾਸ ॥ ਧ੍ਰਿਤ ਧਰ ਧੁਰਾਸ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਅਨੁਭਵ ਨਾਸ ਰਹਿਤ (ਅਨਾਸ) ਹੈ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਧਰਤੀ (ਧ੍ਰਿਤ) ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ (ਧਰ) ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਧੁਰੋਂ ਆਸ (ਧੁਰਾਸ) ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਇਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ॥ ਏਕੈ ਸਦਾਹੁ ॥੧੬੬॥

ਅਰਥ: ਉਸਦੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਬਾਹੁ (ਬਾਹੁ) ਪਕੜ ਕੇ ਜੀਵ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (ਰੂਹ) ਜਾਂ ਜਾਨ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਆਜਾਨ= ਆ+ ਜਾਨ)। “ਬਾਹੁ ਪਕਰਿ ਕਢਿ ਲੀਨੇ ਅਪੁਨੇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਅਰਥਾਤ ਉਸਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਬਾਹਲੀ (ਬਾਹੁ) ਜ਼ਿੰਦਗੀ (ਆਜਾਨ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਸਦੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਬਾਹੁ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਅਗਲੀ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਜੂਨੀ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ (ਸਦਾਹੁ) ਇਕੋ ਹੀ (ਏਕੈ) ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਫੁਰਦਾ ਹੈ (ਏਕੈ ਸਦਾਹੁ)।

ਓਅੰਕਾਰ ਆਦਿ। ਕਥਨੀ ਅਨਾਦਿ।

ਅਰਥ: ਓ+ਆਕਾਰ (ਓਅੰਕਾਰ) ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ। ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਸਰਿਸਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਕਾਰ ਇੱਛਾ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਓ ਨੇ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਆਕਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ। ਓ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮੂਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਕਾਲ (ਸਮੇਂ) ਦੀ ਮਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਭਰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਹਾਂ। ਓਅੰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਜੇ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਕਰੇ (ਕਥਨੀ) ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਾਦੀ ਕਹੇਗਾ (ਕਥਨੀ ਅਨਾਦਿ) ਭਾਵ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਓਕਾਰ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਨਾਦੀ ਹੈ।*

ਖਲ ਖੰਡ ਖਿਆਲ। ਗੁਰ ਬਰ ਅਕਾਲ ॥੧੬੭॥

ਅਰਥ: “ਮਨਮੱਤਾਂ ਦੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਖਿਆਲ” (ਖਲ) ਖੰਡਤ (ਖੰਡ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ “ਖਲ ਖੰਡ ਖਿਆਲ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਬੇਕ ਹੀ “ਖਲ ਖੰਡ ਖਿਆਲ” ਹੈ ਭਾਵ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਮਨਮੱਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਗਿਆਨ (ਗੁਰ) ਵੱਡਾ (ਬਰ) ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਾਲ ਰਹਿਤ (ਅਕਾਲ) ਹੈ। ਇਸੇ ਗੁਰ ਬਰ (ਗਿਆਨ ਖੜਗ) ਨੂੰ ਹੀ ਅਕਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਇਸ ਵੱਡੇ ਬਿਬੇਕ ਨੂੰ

*(ਨੋਟ: ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਿਆਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ)

ਕੋਈ ਖੰਡਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
“ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਨੀਤ ਨਵਾ...॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਘਰ ਘਰ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਚਿਤਿ ਚਰਨ ਨਾਮ ॥

ਅਰਥ: ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ “ਮਨ ਮਹਿ ਆਪ” ਬੈਠਾ ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਤੇਰਾ ਮਨ (ਘਰ) ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸ ਘਰ (ਮਨ) ਵਿਚ ਜੋ ਜੋਤਿ ਬੈਠੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਪ੍ਰਨਾਮ) ਵਿਚ ਜਾਵੋ। “ਆਪਨੜੇ ਗਿਰੀਵਾਨ ਮਹਿ ਸਿਰੁ ਨੀਵਾਂ ਕਰਿ ਦੇਖੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਇਸੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ (ਚਰਨ) ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹ ਸਚਿਆਰੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਚਰਨ (ਗੁਣ) ਹੀ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖ (“ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ”)। ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਇਸ ਜੋਤਿ ਦੇ “ਨਾਮ” ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਭਾਵ ਜੋਤਿ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ “ਚਰਨਿ ਚਲੋ ਮਾਰਗ ਗੋਬਿੰਦ”... (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ “ਪੈਰਾਂ ਬਾਝੋ ਚੱਲਣਾ” ਕਹਿ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਇਆ। ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਦੀ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੇ। ਪੈਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚਰਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਨਛਿਜ ਗਾਤ ॥ ਆਜਿਜ ਨ ਬਾਤ ॥੧੬੮ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ (ਗਾਤ) ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤੇਰਾ ਜੋ ਹੁਕਮ (ਬਾਤ) ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ (ਆਜਿਜ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਰਥਾਤ “ਅਨਛਿਜ ਗਾਤ ॥ ਆਜਿਜ ਨ ਬਾਤ ॥” ਦਾ ਸਾਰਅੰਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਧੁਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਤੇਰਾ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ।

ਅਨਝੰਜ ਗਾਤ ॥ ਅਨਰੰਜ ਬਾਤ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਦੇਹੀ (ਗਾਤ) ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਝੰਜਟ ਨਹੀਂ (ਅਨਝੰਜ) ਹੈ। ਤੇਰੀ ਅਕਥ ਕਥਾ (ਬਾਤ) ਕਿਸੇ ਮੱਤ (ਧਰਮ) ਲਈ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ (ਅਨਰੰਜ) ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੱਤ ਦੀ ਰੰਜਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। “ਹਮਰਾ ਝਗੜਾ ਰਹਾ ਨ ਕੋਊ ॥ ਪੰਡਿਤ ਮੁਲਾਂ ਛਾਡੇ ਦੋਊ ॥...” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਅਨਟੁਟ ਭੰਡਾਰ ॥ ਅਨਠਟ ਅਪਾਰ ॥੧੬੯ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਅਤੁਟ (ਅਨਟੁਟ) ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤੇਰਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ “ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ” (ਅਨਠਟ)

ਹੈ। ਇਹ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਵੀ ਪਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ।

ਆਡੀਠ ਧਰਮ ॥ ਅਤਿ ਢੀਠ ਕਰਮ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇਰੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ (ਆਡੀਠ) ਸਕਦੀ। ਤੇਰਾ ਕਰਮ (ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਰਿਸ਼ਟੀ) ਵੀ ਅਤਿ ਦੇ ਅਣਖਿਜਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਲਾਇਕ ਹਾਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਲਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਗਲਤੀ ਤੇ ਗਲਤੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਤੇਰੀ ਅਣਖਿਜਾਂ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਅਤਿਢੀਠ ਕਰਮ) ਹੀ ਤੇਰਾ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਧਰਮ (ਆਡੀਠ ਧਰਮ) ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਮੈਂ ਕੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? “ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬੇਅੰਤੁ ਬੇਅੰਤੁ ਜੀ ਤੇਰੇ ਕਿਆ ਗੁਣ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਅਣਬ੍ਰਣ ਅਨੰਤ ॥ ਦਾਤਾ ਮਹੰਤ ॥੧੭੦ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ (ਅਣਬ੍ਰਣ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਭਾਵ ਤੂੰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ (ਅਨੰਤ-ਅਨ+ਅੰਤ) ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਮਹੰਤ (ਮਹਾਂ ਅੰਤ) ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈਂ। ਜੀਵ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਹਰਿ ਬੋਲੁ ਮਨਾ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ਹਰਿਬੋਲੁ ਮਨਾ-ਹਰਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨ ਵਾਸਤੇ)

ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈਂ ॥ ਅਰਿ ਘਾਲਯ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਕਰੁਣਾ (ਕ੍ਰਿਪਾ) ਦਾ ਸੋਮਾ (ਆਲਯ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਘਰੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਘਰ “ਕਰੁਣਾਲਯ” ਹੈ।

ਤੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ (ਭਰਮ) ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ (ਅਰਿ) ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਘਾਲਯ) ਹੈਂ ਭਾਵ ਔਗੁਣਹਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਖਲ ਖੰਡਨ ਹੈਂ ॥ ਮਹਿ ਮੰਡਨ ਹੈਂ ॥੧੭੧॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮੂਰਖਤਾ (ਖਲ) ਦਾ ਨਾਸ (ਖੰਡਨ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਬੁਠੀ ਸੋਭਾ ਤੇਰੇ ਦਰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਪਾਸ “ਸੱਚੀ ਸੋਭਾ” (ਮਹਿ) ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਬੇਦਬਾਣੀ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਮਨਾਉਤ (ਮੰਡਨ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਜਗਤੇਸੂਰ ਹੈਂ ॥ ਪਰਮੇਸੂਰ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹੀ ਜੱਗ ਵਿਚ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰ (ਜਗਤੇਸੂਰ-ਜਗਤ +ਈਸ਼ਵਰ) ਹੈਂ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮ-ਈਸ਼ਵਰ (ਪ੍ਰਮੇਸੂਰ) ਹੈਂ। ਤੂੰ (ਈਸ਼ਵਰ) ਹੈਂ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ।

ਕਲਿ ਕਾਰਨ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬ ਉਬਾਰਨ ਹੈਂ ॥੧੭੨॥

ਅਰਥ: ਕਲਪਨਾ (ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ) ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਕਲਿ ਕਾਰਨ ਹੈਂ) ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਰਬ) ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ (ਉਬਾਰਣ) ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।*

ਧ੍ਰਿਤ ਕੇ ਧਰਨ ਹੈਂ ॥ ਜਗ ਕੇ ਕਰਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਤੀ (ਹਿਰਦਾ) ਨੂੰ ਧਾਰਨ (ਧਰਨ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜਗ ਦਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰ (ਜਗ ਕੇ ਕਰਨ) ਹੈਂ।

ਮਨ ਮਾਨਿਯ ਹੈਂ ॥ ਜਗ ਜਾਨਿਯ ਹੈਂ ॥੧੭੩॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈਂ (ਮਨ ਮਾਨਿਯ) ਭਾਵ ਤੂੰ ਮਨ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਹੈ। ਜਗ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ (ਜਗ ਜਾਨਿਯ) ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪੰਗਤੀਆਂ (ਮਨ ਮਾਨਿਯ ਹੈ ॥ ਜਗ ਜਾਨਿਯ ਹੈ) ਦਾ ਸਾਰਅੰਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਮਨ ਨੂੰ ਜੱਗ ਨੇ ਵੀ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ (ਜਗ ਜਾਨਿਯ ਹੈ) ਕਿ ਇਸ

* (ਨੋਟ: ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਅਗਿਆਨਤਾ ਪੈਦਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਖਤਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਸੰਸਾਰੀ ਬੁੱਧੀ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਧਾਰਨ ਸਵਾਲਾਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਬਹਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਖਰਾਬ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਬੇਨਤੀ ਇਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੈਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਬਖਸ਼, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈ। ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਐਥੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ।)

ਮਨ ਨੇ ਉਸ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ: “ਕਾਂਇ ਰੇ ਬਕਬਾਦੁ ਲਾਇਓ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛੁਪਾਇਓ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਭਾਵ ਹੇ ਭਾਈ ਇਹ ਮੱਤ ਸੋਚੋ ਕਿ ‘ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛੁਪਾਇਓ’ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰਿ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਉਹ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਰਬੰ ਭਰ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬੰ ਕਰ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਰਬੰ) ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਭਰਦਾ (ਭਰ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ (ਸਰਬੰ) ਦਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰ (ਕਰ) ਹੈਂ।

ਸਰਬ ਪਾਸਿਯ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬ ਨਾਸਿਯ ਹੈਂ ॥੧੭੪॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ (ਸਰਬ) ਪਾਸੇ (ਪਾਸਿਯ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਚਾਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਚਾਹੇ ਸਭ (ਸਰਬ) ਦਾ ਸੰਘਾਰ (ਨਾਸਿਯ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਸਭ ਪਾਸੇ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ।

ਕਰੁਣਾ ਕਰ ਹੈਂ ॥ ਬਿਸੁੰਭਰ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ “ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ” (ਕਰੁਣਾਕਰ) ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰੇ “ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲਾ” (ਬਿਸੁੰਭਰ) ਹੈਂ। ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਖੱਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦਾ। ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਬੇਸੂਰ ਹੈਂ ॥ ਜਗਤੇਸੂਰ ਹੈਂ ॥੧੭੫॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ (ਸਰਬੇਸੂਰ) ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ (ਜਗਤੇਸੂਰ) ਹੈਂ।

ਬ੍ਰਹਮੰਡਸ ਹੈਂ ॥ ਖਲ ਖੰਡਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦੇ ਅੰਡੇ ਅੰਦਰ ਬੰਦ (ਬ੍ਰਹਮ+ਅੰਡਸ) ਹੈਂ। ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ “ਕੂੜ ਗਿਆਨ” (ਖਲ) ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।*

(ਨੋਟ: ਬ੍ਰਹਮ ਅੱਧਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਭਰਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਦਾਲ ਤੋਂ ਇਕ (ਬੀਜ ਰੂਪ) ਹੋਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੂਲ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਸਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ, ਮਨ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਿੱਸੇ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਮਨ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਇਕ (ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ) ਬਣ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਪਰ ਤੇ ਪਰ ਹੈਂ ॥ ਕਰੁਣਾ ਕਰ ਹੈਂ ॥੧੭੬ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ “ਸਭ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ ਸਭ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਤੂੰ ਹੀ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਕਰੁਣਾ ਕਰ) ਹੈਂ।

ਅਜਪਾ ਜਪ ਹੈਂ ॥ ਅਥਪਾ ਥਪ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਾਲਾ ਫੇਰ ਕੇ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਤੇਰਾ ਗਿਆਨ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਜਪਣਾ ਰਟਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਜਪਣਾ ਹੈ। “ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ ਅਸੰਖ ਪੂਜਾ ਅਸੰਖ ਤਪ ਤਾਉ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੰਖਾਂ ਜਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਅਜਪਾ ਜਪ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਨਗਿਣਤ ਜਪਾਂ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ।

ਸੋ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝਕੇ, ਤੇਰੀ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਹੀ ਅਜਪਾ ਜਪ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੇਰੀ ਕਿਸੇ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਤਾ ਵਗੈਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਥਾਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। “ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ “ਅਥਪਾ ਥਪ” ਹੈਂ।

ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥੧੭੭ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਐਸੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ਜਿਹੜੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਕਿਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ (ਮ੍ਰਿਤ) ਹੈਂ ਪਰ ਤੇਰਾ ਕਾਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਆਪ ਅਕਾਲ ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈਂ।

ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ਕਰੁਣਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਆਪ ਅਕਾਲ ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ)।

ਤੇਰੀ ਕਿਰਤ (ਕ੍ਰਿਤ) ਦਿਆਲਤਾ (ਕਰੁਣਾ) ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਔਗੁਣ ਹੀ ਸਾਡੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਾਲ ਹਨ। ਪਰ ਤੂੰ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਾਲ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।

ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ਧਰਣੀ ਧ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥੧੭੮ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਐਸੀ ਕਿਰਤ ਹੈਂ ਜਿਹੜੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। “ਜੋ ਕਿਛ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ ਮੂੰਡਾ” (ਆਦਿ

ਬਾਣੀ)।

ਇਹ ਤੇਰੀ ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ (ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ) ਜੋ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਦਾ ਧਰਾਤਲ (ਧ੍ਰਿਤ) ਭਾਵ ਦੇਹੀ ਆਕਾਸ਼ (ਧਰਣੀ) ਹੈ।

ਅਮਿਤੋਸ੍ਵਰ ਹੈਂ ॥ ਪਰਮੋਸ੍ਵਰ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ “ਈਸ਼ਵਰ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਹਨ” (ਅਮਿਤ+ਈਸ਼ਵਰ = ਅਮਿਤੋਸ੍ਵਰ) ਤੂੰ “ਅਨੇਕ ਹੈਂ ਫਿਰ ਏਕ ਹੈ” ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਈਸ਼ਵਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਈਸ਼ਵਰ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਮੋਸ੍ਵਰ ਭਾਵ ਪਰਮ ਈਸ਼ਵਰ (ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ) ਇਕ ਹੈ।

ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥੧੭੯ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੀ ਮੂਰਤੀ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ “ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ” (ਅਕ੍ਰਿਤਾ) ਹੈ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਮੌਤ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਕੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਮ੍ਰਿਤਾ (ਮੌਤ ਰਹਿਤ) ਮ੍ਰਿਤ (ਮੌਤ) ਹੈਂ। ਸੋ ਤੇਰਾ ਕਾਲ, “ਅਕਾਲ” ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਅਮਰ ਹੈਂ।

ਅਜਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਐਸੀ ਅਜੀਬ (ਅਜਬਾ) ਮੂਰਤੀ (ਕ੍ਰਿਤ) ਹੈਂ ਜਿਹੜੀ ਨਾਸਵੰਤ ਨਹੀਂ (ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ) ਹੈਂ। ਸੱਚਖੰਡ ਦੀ ਇਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਹੈ। ਮਹਾਂਕਾਲ ਕਾਲ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰੀਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਕਾਲ, “ਅਕਾਲ” ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਅਮਰ ਹੈਂ।

ਨਰ ਨਾਇਕ ਹੈਂ ॥ ਖਲ ਘਾਇਕ ਹੈਂ ॥੧੮੦ ॥

ਅਰਥ: ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਜੂਨੀ ਹੈ ਉਥੇ ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਇਕ (ਮੁਖੀ) ਹੈਂ। ਜੋ ਮੂਰਖ ਵਿਦਵਾਨ (ਖਲ) ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸਵੰਤ (ਘਾਇਕ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। “ਨਾਨਕ ਸੇ ਨਰ ਅਸਲਿ ਖਰ ਜਿ ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੰਤਿ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਬਿਸੰਭਰ ਹੈਂ ॥ ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਾਰੇ “ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲਾ” (ਬਿਸੰਭਰ) ਹੈਂ। ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦਾ ਘਰ (ਕਰੁਣਾਲਯ) ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਭਵਸਾਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਚੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿਪ ਨਾਇਕ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬ ਪਾਇਕ ਹੈਂ ॥੧੮੧ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ (ਨਿਪ) ਦਾ ਵੀ ਨਾਇਕ ਹੈਂ ਭਾਵ ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ

ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੈਂ। “ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

“ਸਭ ਦੀ ਮੰਜਲ” (ਸਰਬ ਪਾਇਕ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜਲ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਬੁੱਝ ਕੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਭਵ ਭੰਜਨ ਹੈਂ ॥ ਅਰਿ ਗੰਜਨ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ “ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਚੱਕਰ” (ਭਵ) ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ (ਭੰਜਨ) ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ (ਅਰਿ) ਦਾ “ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ” (ਗੰਜਨ) ਹੈਂ। ਜੋ ਤੇਰੇ “ਭਵ ਭੰਜਨ” ਹੁਕਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਰਿਪੁ ਤਾਪਨ ਹੈਂ ॥ ਜਪੁ ਜਾਪਨ ਹੈਂ ॥੧੮੨ ॥

ਅਰਥ: ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਿਰੋਧੀ (ਰਿਪੁ-ਰੱਬ ਦਾ ਸਰੀਕ ਬਣਨ ਵਾਲਾ) ਹਨ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ (ਤਾਪਨ) ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਜਾਪ (ਜਪੁ) ਜਪਦੇ (ਜਾਪਨ) ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਜਾਪ ਹੈ ਭਾਵ ਚਾਨਣਮੁਨਾਰਾ ਹੈਂ।

ਅਕਲੰ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਐਸੀ ਅਕਲ (ਅਕਲੰ) ਦੀ ਮੂਰਤੀ(ਕ੍ਰਿਤ) ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ (ਸਰਬਾ) ਸਰਿਸਟੀ ਦੀ “ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ” (ਕ੍ਰਿਤ) ਹੈ।

ਕਰਤਾ ਕਰ ਹੈਂ ॥ ਹਰਤਾ ਹਰਿ ਹੈਂ ॥੧੮੩ ॥

ਅਰਥ: ਜੀਵ (ਕਰ) ਤੂੰ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਕਮ (ਕਰਤਾ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜੋ ਤੇਰੇ ਕਰਤੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਸ (ਹਰਤਾ) ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਰਿ ਸਕਤੀ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। “ਸਭ ਕੋ ਕਾਲਿ ਸਭਨ ਕੋ ਕਰਤਾ ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੋਖਨ ਕੋ ਹਰਤਾ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਪਰਮਾਤਮ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬਾਤਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਰਬ ਸਰੇਸ਼ਟ ਆਤਮਾ (ਪਰਮਾਤਮ) ਹੈਂ। ਚਿਤ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਨ ‘ਤਮਾ’ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ “ਆਤਮ” ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਤਮ ਦਾ ਵਿਗੜ ਰੂਪ “ਆਤਮਾ” ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਬੰਧੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ “ਆਤਮ” ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਆਤਮ ਦਾ ਸਰੇਸ਼ਟ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਆਤਮ ਰੂਪ “ਸਰਬਾਤਮ” ਹੈ।

ਆਤਮ ਬਸ ਹੈਂ ॥ ਜਸ ਕੇ ਜਸ ਹੈਂ ॥੧੮੪ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਜਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜਸ ਵੀ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਸ ਹੈ।

ਭੂਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ ॥

ਅਰਥ: ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ (ਫੁਰਨੇ) ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਤੇਰਾ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਹੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਅੱਗੋਂ ਵਾਧਾ ਵੀ ਤੇਰੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਸਭ ਗਿਆਨਾਂ (ਸੂਰਜਾਂ) ਦਾ ਗਿਆਨ (ਸੂਰਜੇ) ਤੇਰਾ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਹੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ (ਚੰਦ੍ਰ) ਜੋ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ (ਚੰਦ੍ਰ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਗੁਰਮੁਖ ਚੰਦਰਮਿਆਂ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ (ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ (ਚੰਦ੍ਰੇ) ਸੂਰਜ (ਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ (ਗਿਆਨ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗਿਆਨ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ (ਚੰਦ੍ਰਾਂ) ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ। ਭਾਵ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਫੁਰੇ ਉਹ ਰਾਜੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਭਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਹੋ ਗਏ।

ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਜੋ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਇੰਦਰ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਜੋ ਆਤਮ ਖੋਜੀ ਹਨ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ ਹਨ।

ਨਮੋ ਅੰਧਕਾਰੇ ਨਮੋ ਤੇਜ ਤੇਜੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਾਲੇ (ਅੰਧਕਾਰੇ) ਰੂਪ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਰੀ ਮਨੁਖਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗੁਰ ਪੀਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਰ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਭਰਮ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ (ਤੇਜ) ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ (ਤੇਜੇ) ਵੀ ਤੇਰਾ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਜੋਤਿ (ਤੇਜ) ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।*

ਨਮੋ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦੇ ਨਮੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ॥੧੮੫॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬਿੰਬ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੋਮੇ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਦੂਜੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬਿੰਬਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। “ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸੰਤੋਖੁ ਰੁਖ ਧਰਮ ਫੁਲ ਫਲ ਗਿਆਨ (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਸੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸੰਤੋਖੀ ਰੁਖ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਫੁਲ ਵੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਫਲ ਵੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਤੈਨੂੰ “ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ” (ਬੀਜ) ਦੇ ਸਰੂਪ (ਬੀਜੇ) ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਦਾ ਭਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਬੀਜ) ਹੀ ਉੱਗ ਕੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਰਾਜਸੰ ਤਾਮਸੰ ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਰਜੋ ਗੁਣ(ਰਾਜਸੰ), ਤੋਮੋ ਗੁਣ(ਤਾਮਸੰ) ਅਤੇ ਸਾਂਤ (ਸਤੋ ਗੁਣ) ਰੂਪ, ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਗੈਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਗੁਣ ਸਾਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹਨ।

ਨਮੋ ਪਰਮ ਤਤੰ ਅਤਤੰ ਸਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਪਰਮ ਤੱਤ ਸਰੂਪ (ਪਰਮ ਤੱਤ) ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅੱਤਤੰ) ਹੈ।**

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ ॥

*(ਨੋਟ: ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਘੇਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਅੰਧਕਾਰ (ਭਰਮ) ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੁਨੀਆ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ)

***(ਨੋਟ: ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਆਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ। ਆਕਾਸ਼ ਸੱਚੇ ਦੀ ਦੇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਪਤ ਹੈ। ਆਕਾਸ਼ ਹੀ “ਪਰਮ ਤਤੰ ਅਤਤੰ” ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਮ ਤਤੰ ਅਤਤੰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਆਕਾਸ਼ ਸਾਚਾ ਹੈ। ਆਕਾਸ਼ ਸੱਚੇ ਦੀ ਗੁਪਤ ਦੇਹੀ ਹੈ।)

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੀ ਸੱਚ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਜੋਗ) ਨੂੰ ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲੋਂ ਉਚਕੋਟੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਸਰਬਸਰੋਸ਼ਟ ਸੰਗਤ “ਜੋਗ ਜੋਗੇ” ਹੈ।

ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ (ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ) ਨੂੰ। ਸਰਬ ਸਰੋਸ਼ਟ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੇ ਨਮੋ ਧਿਆਨ ਧਿਆਨੇ ॥੧੮੬॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਜੋ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ (ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੇ)। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ “ਸਰਬ ਸਰੋਸ਼ਟ ਧਿਆਨ” (ਧਿਆਨ ਧਿਆਨੇ) ਨੂੰ। ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਹੀ ਸਰਬ ਸਰੋਸ਼ਟ ਧਿਆਨ ਹੈ।

ਨਮੋ ਜੁਧ ਜੁਧੇ ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਜੁਧਾਂ ਦੇ ਜੁਧ ਸਰੂਪ ਨੂੰ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਭਾਵ ਭਰਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਜਵਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਮੋ ਭੋਜ ਭੋਜੇ ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਗਿਆਨ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਾਕੀ ਸਭ ਗਿਆਨ ਭੋਜਨਾਂ ਤੋਂ ਸਰੋਸ਼ਟ (ਭੋਜ ਭੋਜੇ) ਹੈ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਸਰਬ ਸਰੋਸ਼ਟ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ (ਪਾਨ ਪਾਨੇ) ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਵਾਂਗ ਹੈ।

ਨਮੋ ਕਲਹ ਕਰਤਾ ਨਮੋ ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕਲੇਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੂਪ (ਕਲਾ ਕਰਤਾ) ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ (ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ) ਨੂੰ। “ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)।

ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ ਅਨਾਦੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥੧੮੭॥

ਅਰਥ: ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ (ਅਨਾਦੰ) ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਬਿਭੂਤੇ) ਹੈ।

ਕਲੰਕਾਰ ਰੂਪੇ ਅਲੰਕਾਰ ਅਲੰਕੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰੇ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੂਪ (ਕਲੰਕਾਰ ਰੂਪੇ), ਜੋ ਕਿ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਦਾ ਸਦਕਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਐਸੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਅਲੰਕਾਰ) ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਘਰੋਂ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ) ਬੇਘਰ (ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਵਜ੍ਹਦ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹਿਰਦਾ

ਨਹੀਂ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ (ਦਿਮਾਗ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ (ਚੇਤਨ) ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਰਲਗਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਨਮੋ ਆਸ ਆਸੇ ਨਮੋ ਬਾਂਕ ਬੰਕੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਬਾਂਕ ਬਾਂਕੇ (ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ) ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਉਸ ਆਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੁਖ (ਇੱਛਾ) ਖਾਤਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਗਰਭ ਵਿਚ ਇਕ (ਅਭੰਗੀ) ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਨਿਜ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਤੂੰ ਕਲਪਨਾ ਰਹਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਇਆ। ਤੂੰ ਅਨੰਗੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ (ਅਨਾਮੀ) ਸੀ।

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਲੇ ਅਨੰਗੀ ਅਕਾਮੇ ॥੧੮੮॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿਰਦਾ ਨਾ ਛੱਡਦਾ (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ) ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ (ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ) ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ (ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਅਤੇ ਕਲਜੁਗ) ਤੋਂ ਪਰੇ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਅਨੰਗੀ) ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਰਹਿਤ (ਅਕਾਮੇ) ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਤੂੰ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ।

ਏਕ ਅਫਰੀ ਛੰਦ ॥

ਅਜੈ ॥

ਅਰਥ: ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਓਨਾ ਚਿਰ ਤੱਕ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਛਡਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਖੁਦ ਮਾਇਆ ਤਿਆਗਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਇਹ ਜੀਵ ਅਜੈ (ਅਜਿੱਤ) ਹੈ।

ਅਲੈ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰਨ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਤੂੰ ਅਲੈ ਹੈਂ। “ਨਾ ਕੋ ਮੁਆ ਨ ਮਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥” (ਆਦਿ ਬਾਣੀ)

ਅਭੈ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਭੈ ਰਹਿਤ (ਅਭੈ) ਹੈਂ। ਹਸ਼ਰ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਅਬੈ ॥੧੮੯॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਭਾਵ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਇਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ, ਭੈ ਦੇ ਕੇ, ਜਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਅਭੂ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਅਜੂ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਅਡੋਲ ਹੈਂ।

ਅਨਾਸ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਨਾਸਵੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਕਾਸ ॥੧੯੦॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਹੀ ਅਕਾਸ ਹੈਂ।

ਅਗੰਜ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਨਾਸ ਰਹਿਤ (ਅਗੰਜ) ਹੈਂ।

ਅਭੰਜ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਭੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਭਾਵ ਤੂੰ ਅਭੰਜ ਹੈਂ।

ਅਲੱਖ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਲੱਖ) ਹੈਂ।

ਅਭੱਖ ॥੧੯੧॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਭਾਖਿਆ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਭੱਖ ਹੈਂ।

ਅਕਾਲ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਹੀ ਕਾਲ ਰਹਿਤ (ਅਕਾਲ) ਹੈਂ।

ਦਿਆਲ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ (ਦਿਆਲ) ਹੈਂ।

ਅਲੇਖ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਲੇਖ)।

ਅਭੇਖ ॥੧੯੨ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਭੇਖ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਅਨਾਮ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਕਾਮ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀਂ (ਅਕਾਮ) ਹੈ।

ਅਗਾਹ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਹੀ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।

ਅਢਾਹ ॥੧੯੩ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਰਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਨਾਥੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਾਲਕ (ਨਾਥ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਸੁਆਰਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਅਜੋਨੀ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਜੂਨ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਅਮੋਨੀ ॥੧੯੪ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ।

ਨਾ ਰਾਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਰਾਗ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਨ ਰੰਗੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨ ਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਰੂਪ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਨ ਰੇਖੇ ॥੧੯੫ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਰੇਖਾ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਅਕਰਮੰ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਜੁਮੇ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਖੁਦ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।

ਅਭਰਮੰ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਭਰਮ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਅਗੰਜੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਅਲੇਖੇ ॥੧੯੬ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਜੀਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਦਾ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਨਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਮੇ ਸਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਸੇ ॥

ਅਰਥ: ਮਨ ਕਰਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਮਸਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਉਪਰ ਚੁੱਕਣੇ। ਪ੍ਰਣਾਮ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਵਾਲੇ (ਨਮਸਤੁਲ) ਪ੍ਰਣਾਮ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ (ਪ੍ਰਣਾਮੇ) ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤੂੰ ਉਹ ਸਭ (ਸਮਸਤੁਲ), ਨਾਸ (ਪ੍ਰਣਾਸੇ) ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਅਗੰਜੁਲ ਅਨਾਮੇ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਅਗੰਜੁਲ)। ਹੇ ਨਾਮ ਰਹਿਤ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਮਸਤੁਲ) ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ।

ਨਿਕਾਮੰ ਬਿਭੂਤੇ ਸਮਸਤੁਲ ਸਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਤੂੰ ਸਾਰੇ (ਸਮਸਤੁਲ) ਦੂਸਰੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈਂ।

ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਸੁਧਰਮੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥੧੯੭॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਧਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਕਰਮਾਂ (ਕੁਕਰਮੰ) ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਣਾਸੀ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਬਿਭੂਤੇ) ਸਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਭਾਵ ਸੱਚ ਧਰਮ (ਸੁਧਰਮੰ) ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ।

ਸਦਾ ਸੱਚਿਦਾਨੰਦ ਸੱਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਤਿ ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ (ਸਚਿਦਾਨੰਦ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਗਾਸ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਸੱਤ੍ਰੰ) ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਣਾਸੀ) ਹੈ।

ਕਰੀਮੁਲ ਕੁਨਿੰਦਾ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਸਭ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਕਰੀਮੁਲ ਕੁਨਿੰਦਾ) ਤੇਰਾ ਸਾਰਿਆਂ (ਸਮਸਤੁਲ) ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੈ।

ਅਜਾਇਬ ਬਿਭੂਤੇ ਗਜਾਇਬ ਗਨੀਮੇ ॥

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਅਜੀਬ (ਅਜਾਇਬ) ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਵਸਤੂ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨੀਚਤਾ (ਗਨੀਮੇ) ਉਪਰ ਗਜਬ (ਗਜਾਇਬ) ਦੀ ਚੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਹਰੀਅੰ ਕਰੀਅੰ ਕਰੀਮੁਲ ਰਹੀਮੇ ॥੧੯੮॥

ਅਰਥ: ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਕਰੀਮੁਲ) ਅਤੇ ਰਹਿਮ (ਰਹੀਮੇ) ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਭਰਾ (ਹਰੀਅੰ) ਅਤੇ ਖੁਸ਼ (ਕਰੀਅੰ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਗਤੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ (ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ) ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ (ਵਰਤੀ) ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਸੁਯੰਭਵ ਸੁਭੰ ਸਰਬਦਾ ਸਰਬ ਜੁਗਤੇ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਸੁਯੰਭਵ) ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ (ਸਰਬ ਜੁਗਤੇ) ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ (ਸਰਬਦਾ) ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਭ ਕਰਮੀ (ਸੁਭੰ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਦੁਕਾਲੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਦਇਆਲੰ ਸਰੂਪੇ ॥

ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ ਅਭੰਗੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥ ੧੯੯ ॥

ਅਰਥ: ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਬੁਰੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ (ਪ੍ਰਣਾਸੀ) ਅਤੇ ਦਿਆਲ ਸਰੂਪ (ਦਿਅਲੰ ਸਰੂਪੇ) ਹੋ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਸਦਾ) ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ (ਅੰਗ ਸੰਗੇ) ਅਜਿਹੀ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀ (ਬਿਭੂਤੇ) ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ (ਅਭੰਗੰ) ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਪਉੜੀ ਅਨੁਸਾਰ

ੳ	ਅਬੰਧੇ 24
ੳਦਾਰੇ 8, 94	ਅਰੂਪ 19
ੳਰਧ 59	ਅਜੂ 29
ੳਘ 59	ਅਲਖ 30
ੳਦਾਰ 79, 164, 80, 87, 91	ਅਨਾਮ 30
ੳਸਤਤਿ 85	ਅਧੇ 31
ੳਪਮਾ 8, 89, 164	ਅਜੀਤ 31
ੳਅੰ 128	ਅਸਰਗ 32
ੳਦਾਸ 136	ਅਚਲ 7
ੳਅੰਕਾਰ 167	ਅਨਭਉ 1
ੳਬਾਰਨ 172	ਅਮਿੱਤੰਜ 1
	ਅਸੁਰ 1
	ਅਕਾਏ 3
ਅ	ਅਗੰਜੇ 4,8
ਅਕਾਲੇ 2, 66	ਅਨਾਮੇ 4
ਅਰੂਪੇ 2	ਅਕਰਮੰ 5
ਅਨੂਪੇ 2	ਅਨਾਮੰ 5
ਅਭੇਖੇ 3	ਅਜੀਤੇ 6
ਅਲੇਖੇ 3	ਅਬਾਹੇ 6
ਅਜਾਏ 3, 65, 100	ਅਨੀਲੇ 7
ਅਭੰਜੇ 4,8,65	ਅਛੇਦੇ 7
ਅਠਾਮੇ 4	ਅਪਾਰੇ 8
ਅਧਰਮੰ 5	ਅਭੂਤੇ 9,12
ਅਧਾਮੰ 5	ਅਸੰਕੇ 12
ਅਭੀਤੇ 6	ਅਗਾਹੇ 14
ਅਢਾਹੇ 6	ਅਸਰਗੇ 14
ਅਨਾਦੇ 7	ਅਭੰਗੇ 15
ਅਗਾਧੇ 7	ਅਜਾਤੇ 17
ਅਨੇਕੈ 9	ਅਮਜਬੇ 17
ਅਜੂਪੇ 9	ਅਦੇਸੰ 18
ਅਲੇਕੈ 12	ਅਭੇਸੇ 18
ਅਥਾਧੇ 13	ਅਜਨਮੇ 21
ਅਬਾਹੇ 14	ਅਮਰਨੇ 23
ਅਰੰਗੇ 16	ਅਨੰਤੇ 26
ਅਪਾਤੇ 17	ਅਨੂਪ 29
ਅਜਬੇ 17	ਅਭੂ 29
ਅਦੇਸੇ 18	ਅਭੇਖ 30
ਅਭੇਵੇ 21	ਅਕਾਮ 30
ਅਬਰਨੇ 23	ਅਭੇ 31

140	ਅਭੀਤ 31	ਅਭੇਵੇ 44
	ਅਨੀਲ 33	ਅਨੰਗੀ 49
	ਅਨਾਦਿ 33, 79, 127, 83, 128, 134,	ਅਭਰਮੀ 53
	140	ਅਧੇ 59
	ਅਬਰਨ 34	ਅਭੇਦੀ 61
	ਅਭੰਜ 35	ਅਭੇ 62
	ਅਧੰਦ 36	ਅਗਾਧੇ 64
	ਅਜਾਲ 37	ਅਖਿੱਜੇ 72
	ਅਲੀਕ 39	ਅਖੱਲ 74, 75
	ਅਭੂਤ 40	ਅਜੋਨਿ 79, 80
	ਅਕਰਮ 41	ਅਵਧੂਤ 79
	ਅਬਾਹ 42	ਅਨੁਰਾਗ 80
	ਅਭੇਖੀ 44, 53	ਅਭੂਤ 84
	ਅਨਾਥੇ 46	ਆਪ 85
	ਅਨੂਪੇ 58	ਅਭੰਗ 85
	ਅਰੂਪੇ 58	ਅਨੁਭਵ 88
	ਅਪ੍ਰੁਤ 54	ਅੰਗ 90
	ਅਛੇਦੀ 61	ਅਖੰਡ 92
	ਅਭੀਤ 62	ਅਪਾਰ 94
	ਅਦੇਸ 63	ਅਦੀਸੇ 102
	ਅਭੇਸ 63	ਆਭਿੰਜ 103, 104
	ਅਨੰਗੰ 145	ਅਜਾਦ 33
	ਅਨੰਗੇ 71	ਅਭਰਨ 34
	ਅੰਬਿਤ 74	ਅਝੰਝ 35
	ਅਟੱਲ 75	ਅਸੂਝ 37
	ਆਦਿ 79, 80, 83, 85, 107, 128, 167	ਅਜਾਹ 38
	ਅਨੇਕ 81	ਅਗੰਮ 40
	ਅਸੇਕ 80	ਅਲੋਕ 41
	ਅਦੇਸ 84	ਅਜੀਤ 42
	ਅੰਗ 84	ਅਮਾਨ 43
	ਅਵਿਧੂਤ 83	ਅਨਾਮੇ 49
	ਅੰਗਹੀਨ 85	ਅਭੋਗੀ 53
	ਆਵਈ 86	ਅਰਧੰ 59
	ਅਨੰਗ 87	ਅਨਾਮ 61
	ਅਨਭੂਤ 90	ਅਜੂ 63
	ਅਤਿ 92	ਅਬਾਧੇ 64
	ਅਨਭੰਡ 93	ਅਭਿੰਜੇ 72
	ਆਛਿਜ 103	ਅਚੱਲ 74
	ਅਜੇ 33	ਅਲੱਖ 75
	ਅਭੂਤ 34	ਅਪਾਰ 83, 85
	ਅਝੁਝ 35	ਅਖੇਲ 81
	ਅਬੰਧ 36	ਅਲੱਖ 84
	ਅਲਬ 38	ਅਮੀਕ 36, 85
	ਅਸੰਭ 39	ਅਸੂਤ 85
	ਅਛੂਤ 40	ਅਨਾਤਮ 85
	ਅਭਰਮ 41	ਆਸਨ 87
	ਅਗਾਹ 42	

ਅਨਾਸ 88
 ਆਭਾ 90
 ਆਲਿਸਯ 93
 ਅਕਾਮੇ 95
 ਅਦਿਸੈ 102
 ਆਗੰਜ 103
 ਅਜਨਮ 34
 ਅਗੰਜ 35, 161
 ਅਕਾਲ 37, 84, 192
 ਅਨੰਤ 38
 ਅਜੰਮ 40
 ਅਸੋਕ 41
 ਅਭੀਤ 42
 ਅਨੇਕ 43
 ਅਸਤ੍ 52
 ਅਭੁਗਤੇ 53
 ਅਘੰ 59
 ਅਕਾਮ 61
 ਅਦੇਸ 63
 ਅਨੰਦੀ 64
 ਅਪਾਲੇ 66
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ 74
 ਅਚੱਲ 75
 ਅਭੇਵ 79
 ਅਉਰ 82
 ਅਭੇਸ 84
 ਅਨਭੇਖ 86
 ਅਭੰਗ 87
 ਆਜਾਨ 88
 ਆਦਿਸਯ 93
 ਅਜਨਮੰ 100
 ਅਕ੍ਰਿਸੈ 102
 ਆਭੰਜ 103
 ਆਦਿੱਤ 104
 ਆਸੋਕ 105
 ਅਨਭਉ 106
 ਆਪਿ 107
 ਅਭੇਵ 107
 ਅਫਵੁਲ 109
 ਅਲਾਮੇ 120
 ਅਨੇਕੁਲ 124
 ਅਭੰਗ 124
 ਅਭੇਦੀ 126
 ਅਕਾਮ 127
 ਅਨੂਪ 127, 131

ਅਨਾਮ 128
 ਅਗਾਧੇ 129
 ਅਛਿੱਜ 130
 ਅਨਉਕਤ 132
 ਅਭੰਗ 133
 ਅਭੇਖ 133
 ਅਭਰਮ 134
 ਅਕਰਮ 134
 ਅਨਾਸ 136
 ਅਬੰਧ 136
 ਅਭਗਤ 137
 ਅਦਿੱਖ 138
 ਅਭੇਖ 139, 157, 192
 ਅਚਾਹ 139
 ਅਗਾਹ 139
 ਅਨਿੱਤ 141
 ਅਜਾਤ 141
 ਅਜਾਦਿ 141
 ਅਨੂਪੇ 147
 ਅਮੀਕ 149
 ਅੰਗਜੁਲ 154
 ਅਦੀਸ 157
 ਅਵਧੂਤ 104
 ਅਭਰਨੈ 105
 ਅਨੂਪੇ 106
 ਅਦਵ 107
 ਅਧੀਨੈ 107
 ਆਕਲ 120
 ਅਜੀਮੈ 123
 ਅਭੇਦ 124
 ਅਜੀਜੁਲ 124
 ਅਨੂਪ 126
 ਅਗਾਧਿ 127
 ਅਨੰਗੀ 46, 128, 145, 147, 188
 ਅਗੰਜੈ 129
 ਅਨੁਰਾਗੇ 129
 ਅਛੁਤ 130
 ਅਨੂਪ 131, 132
 ਅਨੰਗ 133
 ਅਲੇਖ 133, 139, 157, 192
 ਅਜੈ 149
 ਅਬੈ 149
 ਅਭੂਤ 135
 ਅਧੂਤ 135
 ਅਧੰਧ 136

ਅਲਿੱਖ 138
 ਅਸੰਭ 140
 ਅਗੰਭ 140
 ਅਨੀਲ 140
 ਅਭੰਗੀ 145, 188
 ਅਗਾਧਿ 146
 ਅਨਾਮੇ 147
 ਅਮਿੱਤੋ 149, 159, 160
 ਅਜਾ 149
 ਅਜੀਜ 156
 ਅਦੇਸੁਲ 157
 ਅਨਗਨ 162
 ਅਨਛਿੱਜ 164, 168
 ਆਜਾਨ 166
 ਅਨਰੰਜ 169
 ਅਤਿ 170
 ਅਬਪਾ 177
 ਅਜਬਾ 180
 ਅਨਾਦੇ 187
 ਆਸ 188
 ਅਜੇ 189
 ਅਜੂ 190
 ਅਲੇਖ 191
 ਅਨਾਮ 193
 ਅਜੰਨੀ 194
 ਅਕਰਮੰ 196
 ਅਨਾਮੇ 198
 ਅਜਾਇਬ 198
 ਅਜਬ 159
 ਅਖੰਡ 162
 ਅੰਗ 164
 ਅਨਟੁਟ 169
 ਅਣਬਣ 170
 ਅਕ੍ਰਿਤਾ 177, 178, 179
 ਅਕਲੰ 183
 ਅਲੰਕਾਰ 188
 ਆਸੇ 188
 ਅਲੈ 189
 ਅਨਾਸ 190
 ਅਭੱਖ 191
 ਅਕਾਮ 193
 ਅਮੋਨੀ 194
 ਅਭਰਮੰ 196
 ਅੰਗ 199
 ਆਤਮ 160, 184

ਅਮੰਡ 162, 165
 ਆਸਨ 164
 ਅਨਠੱਟ 169
 ਅਨੰਤ 170
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ 177, 178, 179, 180
 ਅਲੰਕੇ 188
 ਅਭੈ 189
 ਅਕਾਸ 190
 ਅਗਾਹ 193
 ਅਗੰਜੇ 196
 ਅਮੀਕੁਲ 158
 ਅਨੰਗ 160
 ਅਨੁਭਵ 163, 166
 ਅਪਾਰ 164, 169
 ਆਜਿਜ 168
 ਅਰਿ 171, 182
 ਅਮ੍ਰਿਤੇਸੂਰ 179
 ਅੰਧਕਾਰੇ 185
 ਅਬੈ 189
 ਅਗੰਜ 191
 ਅਢਾਹ 193
 ਅਲੇਖੇ 196
 ਅਚਲੰ 159, 160
 ਅਭੰਗ 160, 164
 ਅਨਾਸ 163, 166
 ਅਭੰਡ 165
 ਅਨਝੰਝ 169
 ਆਡੀਠ 170
 ਅਜਪਾ 177
 ਅਤੱਤ 186
 ਅਨਾਮੇ 188, 197
 ਅਕਾਮੇ 188
 ਅਭੂ 190
 ਅਭੰਜ 191
 ਅਨਾਬੇ 194
 ਅੰਗਜੁਲ 197
 ਅਭੰਗੀ 145, 199
 ਏ
 ਇੰਦ੍ਰ 1
 ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ 1
 ਏਕੈ 9, 166
 ਇਸਨਾਨੰ 56
 ਇਸਟ 57
 ਇਸਟੇ 57

ਏਕ 43, 80, 85
 ਇੰਦ੍ਰਾਨ 90
 ਇੰਦ੍ਰ 90, 185, 187
 ਏਕੇ 107
 ਇੰਦ੍ਰੈ 119
 ਈਸ 157
 ਇਮਾ 158
 ਇੰਦ੍ਰੇ 185, 187

 ਸ
 ਸਾਹਿ 1
 ਸਾਹਾਣਿ 1
 ਸੁਰ 1
 ਸੁਮਤਿ 1
 ਸ੍ਰੀ 1
 ਸੁ 9
 ਸੁਜੋਗੇ 15
 ਸੁਬਨਮੇ 21
 ਸੁਹਾਗੇ 26
 ਸੋਖੰ 27
 ਸਮਸਤੀ 49
 ਸਰੂਪੇ 49
 ਸਰੂਪੇ 50
 ਸਿੱਧੇ 51
 ਸਸਤ੍ਰ 52
 ਸੁਪਰਮੇ 54
 ਸਾਹ 55
 ਸਾਹੰ 55
 ਸਦਾ 58, 59, 69, 73, 126, 131,
 198, 199
 ਸਚਦਾਨੰਦ 58
 ਸਰਬ 126
 ਸਰਬੰ 58, 120
 ਸਮਸਤੁਲ 127, 150, 156, 157,
 197, 198
 ਸਮਸਤੁਲਿ 58
 ਸਿੱਧਿਦਾ 59
 ਸਰਬਦਾ 60
 ਸਿੱਧ 60
 ਸਮਸਤੋ 61
 ਸਮਸਤੱਸਤੁ 61
 ਸਰਬ 19, 64, 66, 69, 83, 85 129,
 181, 174, 184, 199
 ਸਾਜ 126
 ਸਾਜੈ 112

ਸੋਖੇ 116
 ਸਦੇਵੰ 126, 131
 ਸਦੈਵੰ 118, 145, 149
 ਸਾਹਿਬ 120, 150, 155
 ਸਲਾਮ 12
 ਸਲਾਮੈ 121
 ਸਲੀਖਤ 121
 ਸ਼ਿਕਸਤੇ 122
 ਸਰੂਪ 125, 126, 127, 130,
 131, 132, 159
 ਸੁਧਾ 125
 ਸਮਸਤੋਪਰਾਜ 126
 ਸਦੈਵੁਲ 127
 ਸੁਨਿੱਤ 138
 ਸੁਨਿੱਤ 141
 ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਖੇ 147
 ਸਰਬੰਗੀ 147
 ਸਤ੍ਰੇ 148
 ਸਰੀਕ 149
 ਸਿਕੰਨ 153, 155, 156
 ਸਰਸਤੁਲ 154
 ਸਰਬੁਲ 156
 ਸੁਬਾਸ 159
 ਸਾਨਾਮ 162
 ਸਾਜ 67
 ਸਾਜੇ 67, 75
 ਸਾਹ 67
 ਸਾਹੇ 67
 ਸੋਖ 68
 ਸੋਖੇ 68
 ਸਮਸਤੋ 72
 ਸਰੂਪੇ 73, 106, 186, 188,
 197, 199,
 ਸਰਬਦਾ 73, 199
 ਸਰਬੱਤ 81
 ਸਲਾਮ 127, 150
 ਸਰਬੰ 76, 77, 78, 110, 142,
 143, 144, 174
 ਸਰੂਪੈ 128, 145, 146,
 ਸਿੱਧੇ 73
 ਸਦੈਵ 81
 ਸਬੈ 83
 ਸੁਯੰਭਵ 83, 199
 ਸੰਜੁਗਤਿ 84
 ਸਾਸਤ੍ਰ 86

ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ 86
 ਸਾਹਾਨ 88, 109
 ਸਾਹ 109
 ਸਾਹੁ 88
 ਸਰਬਾ 93, 105
 ਸਰਬੱਤ੍ਰ 111, 112, 113, 114, 115, 116,
 117, 118, 119
 ਸੱਤ੍ਰੇ 99, 148
 ਸੋਕੈ 104
 ਸਦਾਹੁ 166
 ਸਰਬੇਸ਼ੁਰ 175
 ਸਰਬਾ 183
 ਸੂਰਜ 185
 ਸੂਰਜੇ 185
 ਸਾਂਤ 186, 187
 ਸੁਭੰ 199
 ਸੁਧਰਮੰ 197
 ਸੋਚਿਦਾਨੰਦ 198
 ਸੱਤ੍ਰੇ 198
 ਸੰਗੇ 199
 ਸੁਯੰਭਵ 199
 ਸੁਭੰ 199

 ਹ
 ਹਰਤਾ 27, 55, 59, 96, 143, 183
 ਹੋ 29
 ਹੀਨ 84
 ਹੰਤਾ 86, 115, 142
 ਹਰੀਅੰ 95, 190
 ਹੁਸਨੁਲ 121, 152
 ਹਮੇਸ਼ੁਲ 121, 150, 151, 156
 ਹਰੀਫੁਲ 123, 153
 ਹਾਜ਼ਰ 150
 ਹਜ਼ੂਰ 150
 ਹਿਰਾਮੁਲ 153
 ਹਰਿ 161
 ਹਰੀਅੰ 198
 ਹੁਸਨਲ 151
 ਹਰ 162, 183

 ਕ
 ਕੋਟਿ 1
 ਕਰਮ 1
 ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ 2
 ਕਾਲੇ 19, 20, 23, 45, 78, 98

ਕਾਲ 23, 45, 79, 81
 ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ 24
 ਕਰੀਮੇ 25
 ਕਰਤਾ 27
 ਕਲੰਕੰ 50
 ਕੂਰ 54
 ਕਰਮੇ 54, 74
 ਕ੍ਰਿੱਸੋ 71
 ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ 73
 ਕੁਕਰਮੰ 73
 ਕਰਮੰ 75
 ਕੀਨ 81
 ਕਤੇਬ 82
 ਕਲਾ 84
 ਕਾਮ 84
 ਕੋਟਿ 86
 ਕਾਲਾਨ 90
 ਕਰਮ 93
 ਕਰਮੰ 100, 110, 144
 ਕਰੀਮ 110, 151
 ਕਰੀਮੁਲ 152, 158, 198
 ਕਰੀਅੰ 95, 198
 ਕਰਤਾ 59, 96, 143
 ਕਰੁਣਾਕਰ 175, 176
 ਕਰਣਾ 178
 ਕ੍ਰਿਤ 177, 178, 179,
 180, 183
 ਕਰੁਣਾਲਯ , 171, 181
 ਕਲੰਕਾਰ 188
 ਕਾਏ 100
 ਕਰਮੇ 103
 ਕਰਨੈ 104
 ਕ੍ਰਿਤੀ 106
 ਕਾਰਨ 109
 ਕੁਨਿੰਦ 109
 ਕਲੀ 110
 ਕਾਲੈ 114
 ਕਾਜੈ 116
 ਕਲੀਮੈ 120
 ਕਲਾਮੈ 120
 ਕਲਾਮ 150
 ਕਾਮਲ 151
 ਕਮਾਲ 152, 158
 ਕਲੰਕੰ 154
 ਕਿਰਾ 155

ਕਥਨੀ 167
ਕਰਮ 170
ਕਲਿ 172
ਕਾਰਣ 172
ਕਰਨ 173
ਕਰ 174, 183
ਕਰਤਾ 143, 183, 187
ਕਲਹ 187
ਕੁਕਰਮੰ 197
ਕਰੀਮੁਲ 198
ਕੁਨਿੰਦਾ 198
ਕਲੇਕਾਰ 188

ਖ
ਖਾਪੇ 20
ਖੇਲ 81
ਖੇਲਨ 81
ਖਿਰਾਜ 122, 153
ਖਿਆਤਾ 142
ਖਲ 167, 171, 176, 180
ਖੰਡ 167
ਖਜਾਲ 167
ਖੰਡਨ 171
ਖੰਡਸ 176

ਗ
ਗਣਿਜੇ 1
ਗਉਨੇ 22
ਗਉਣੇ 45
ਗੀਤ 47
ਗੀਤੋ 47
ਗਯਾਤਾ 52, 76, 142
ਗੀਤ 68
ਗਿਆਨੰ 70
ਗੜਨ 83
ਗਰਬ 84
ਗੰਜਨ 84, 181
ਗਰਬ 85
ਗੰਜਨ 85
ਗੰਤਾ 86, 142
ਗੁਨ 87, 91, 161, 163
ਗਨ 87, 91, 161, 163
ਗਤਿ 91ਠ 92ਠ 164
ਗਨਿ 92, 163
ਗੁਬਿਦੇ 94

ਗੈਬੁਲ 108
ਗੈਬ 108
ਗੁਨਾਹ 109
ਗਉਨੈ 111
ਗੰਤਾ 115, 142
ਗਨੀਮੁਲ 122, 124
ਗਰੀਬੁਲ 122, 153
ਗਨੀਮ 154
ਗਵੰਨ 156
ਗਤਿ 164
ਗੁਰ 167
ਗਾਤ 168, 169
ਗੰਜਨ 182
ਗਯਾਨ 186, 187
ਗਯਾਨੇ 186, 187
ਗਜਾਇਬ 198
ਗਨੀਮੇ 198

ਘ
ਘਾਲਕ 79
ਘਾਇਕ 85
ਘਰਿ 168
ਘਾਲਯ 171

ਙ -
ਚ
ਚੱਕ 1, 82, 96, 97, 199
ਚਿਹਨ 1
ਚੰਦ੍ਰ 47, 185
ਚਤੁਰ 82
ਚੱਕ 82
ਚਉਦਹ 83
ਚਿੱਤ 86, 168
ਚੱਤੁ 96, 97, 98, 199
ਚਿੱਤੁ 101
ਚਿੱਤੁੰ 107
ਚੰਦ੍ਰੇ 119, 185
ਚਰਾਗ 151
ਚਰਨ 168

ਛ
ਛਤੁੰ 106
ਛਤ੍ਰੀ 106

ਜ
ਜਾਪੁ 1, 182

ਜਾਤਿ 1
ਜੋਗੇ 15, 74, 186
ਜਲਾਸਰੇ 16
ਜਰਾਰੰ 24
ਜੋਗ 28, 51, 53, 186
ਜੁਗਤੋ 53
ਜੋਤ 57
ਜੇਤੁੰ 57
ਜਲੇ 62
ਜੀਤੰ 69
ਜੇਤੁੰ 70
ਜੀਵ 72
ਜੀਵੰ 72
ਜੁਗਤਾ 77
ਜੇਤੁ 79
ਜਾਤਿ 80
ਜਾਕਰ 80, 82
ਜਾਕਰ 80, 82
ਜਤੁ 80, 82
ਜਾਹਿ 81
ਜੇਬ 82
ਜਾਤਿ 82
ਜਨਮ 82
ਜਗ 83
ਜਾਪਹੀ 83
ਜਿਹ 83
ਜਪ 177
ਜਾਪ 83, 177
ਜਾਕਹਿ 84
ਜਾਤਿ 84
ਜਾਨੇ 96
ਜਗਤੰ 106
ਜਾਹੋ 113
ਜਾਪਿਯੈ 118
ਜਿਮੀਨੁਲ 122
ਜਮਾਨੇ 122
ਜੁਗਤਿ 125
ਜੁਗਦਿ 134
ਜੁਗਤਾ 144
ਜਾਤੈ 148
ਜਾਹਿਰ 150
ਜਹੂਰ 150
ਜਮਾਲ 152, 158
ਜਬਾ 155
ਜਮੀਨੁਲ 158

ਜਮਾਂ 158
ਜਲ 163, 165
ਜਗਤੇਸੂਰ 172, 175
ਜਗ 173
ਜਾਨਿਯ 173
ਜਾਪਨ 182
ਜਸ 184
ਜੁੱਧ 187
ਜੁੱਧੇ 187

ਝ-
ਞ-
ਟ-
ਠ
ਠਮ 80

ਡ-
ਢ
ਢੀਠ 170

ਣ-
ਤ
ਤ੍ਰਿਭਵਣ 1
ਤ੍ਰਿਣ 1
ਤ੍ਰਿਮਾਨੇ 13
ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ 14
ਤ੍ਰਿਮਾਨ 32, 79
ਤ੍ਰਿਬਰਗ 32
ਤਾਨ 47
ਤਾਨੇ 47
ਤੰਤੁ 57
ਤੰਤੁੰ 57
ਤਾਨੇ 70
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ 71, 128, 147,

188

ਤ੍ਰਾਣੇ 77
ਤੰਤੁ 80
ਤਾਹਿ 81
ਤਾਤ 82
ਤੀਨ 82
ਤ੍ਰਾਣੈ 117
ਤਾਮਾਮੁਲ 121, 156
ਤਮੀਜੁਲ 122
ਤਮਾਮੋ 123
ਤਰੰਗ 124

ਤ੍ਰਿਮੁਕਤ 125
 ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ 128, 147
 ਤ੍ਰਿਬਰਗੰ 129
 ਤ੍ਰਿਬਾਧੇ 129
 ਤ੍ਰਿਭੁਗਤਿ 130
 ਤ੍ਰਾਣੰ 143
 ਤਾਤੰ 148
 ਤਮੀਜ਼ 156
 ਤਾਪਨ 182
 ਤੇਜ 185
 ਤੇਜੇ 185
 ਤਾਮਸੰ 186
 ਤਤੰ 174
 ਤ੍ਰਿਕਾਲੇ 188

ਬ
 ਬਾਧੇ 20
 ਬਲੇ 62
 ਬਾਪਿਓ 83
 ਬਾਪਿ 83
 ਬਾਪਿਯੈ 118
 ਬਲ 163, 165
 ਬਪ 177

ਦ
 ਦਯਾਲੇ 19, 28
 ਦੇਵ 44, 77, 82, 83, 89
 ਦੇਵੇ 21, 44, 54
 ਦਾਨ 56
 ਦਾਨੇ 56, 96
 ਦਾਤਾ 60
 ਦਿਆਲੇ 60
 ਦੇਸੇ 66, 103, 112, 114, 117
 ਦ੍ਰਿਸੰ 71
 ਦਾਤਾ 76
 ਦੇਵੰ 78
 ਦੇਸ 80
 ਦਿਸਾ 80
 ਦਰਸਨ 81
 ਦੁਸਟ 84
 ਦਾਇਕ 84
 ਦੇਵਾਨ 89
 ਦੁਤਿ 92
 ਦਾਨਯੈ 98
 ਦਿਹੰਦ 109

ਦਲੀ 110
 ਦਾਨਿਯੈ 111
 ਦੀਨੈ 113
 ਦਿਮਾਗ 151
 ਦਹਿੰਦ 152
 ਦਿਸ 165
 ਦਾਤਾ 170
 ਦਿਆਲ 192
 ਦੁਕਾਲੇ 199
 ਦਇਆਲੇ 199

ਧ
 ਧੰਧੇ 24
 ਧਾਮੰ 61
 ਧਰਮੰ 74, 105, 144
 ਧਰਮ 75, 93, 170
 ਧਾਮ 84
 ਧੁਜਾ 105
 ਧ੍ਰਿਤ ਧਰ ਧੁਰਾਸ 166
 ਧ੍ਰਿਤ 173, 178
 ਧਰਨ 173
 ਧਰਣੀ 178
 ਧਯਾਨ 186
 ਧਯਾਨੇ 186

ਨ
 ਨਾਦ 48
 ਨਾਦੇ 48
 ਨੇਕਲੰਕੀ 50
 ਨਿੱਤ 54
 ਨਮਸਤੁੰ 2
 ਨਮਸਤੰ 10, 55
 ਨਿਵਾਸੀ 58, 73
 ਨਿਧਾਨੇ 64
 ਨਿਰਨਾਥੇ 65
 ਨਾਮ 1, 80, 81, 168
 ਨੇਤਿ 86
 ਨਿਤ 86
 ਨਿਸਦਿਨ 88
 ਨਿਰਭੈ 92
 ਨਿਕਾਮ 92
 ਨਿਧਾਨੇ 123
 ਨਿਵਾਜ 124
 ਨਿਰੁਕਤ 125

ਨਿਬਾਧ 127, 146
 ਨਰਕੰ 130
 ਨਿਰੁਕਤਿ 131, 132
 ਨਿਚਿੰਤ 138
 ਨਮੇ 6, 8, 19, 185, 186, 187, 188
 ਨਮੇ ਨਰਕ ਨਾਸੇ 145
 ਨਿਕਾਮ 197
 ਨਿਭੰਗੀ 147
 ਨਿਸਾਕੰ 149
 ਨਿਵਾਜ 153
 ਨਰਕੰ 155
 ਨਿਵਾਸ 154, 155
 ਨਿਵਾਸੇ 197
 ਨਿਵਾਸੀ 198
 ਨਰ 1, 161, 162, 180
 ਨਾਸਿਯ 174
 ਨਾਇਕ 180
 ਨਰ 1
 ਨੇਤਿ 1
 ਨਿਕਰਮੇ 10
 ਨਿਭਰਮੇ 10
 ਨਿਦੇਸੇ 10
 ਨਿਭੇਸੇ 10
 ਨਿਨਾਮੇ 11, 95
 ਨਿਕਾਮੇ 11
 ਨਿਧਾਤੇ 11
 ਨਿਘਾਤੇ 11
 ਨਿਧੂਤੇ 12
 ਨਿਤਾਪੇ 13
 ਨਮਸਤੁਸਤੁ 15
 ਨਿਰਾਸਰੇ 16
 ਨਿਧਾਮੇ 18
 ਨਿਬਾਮੇ 18
 ਨਮਸਤੁਸਤੁ 20
 ਨਿਸਾਕੇ 25
 ਨਿਬਾਕੇ 25
 ਨਿਧਾਨ 32, 43, 44
 ਨਿਧਾਨੇ , 13, 44
 ਨਿਬੂਝ 37
 ਨਿਸ਼ੀਕ 39
 ਨਿਰਲੰਭ 39
 ਨਿਸੰਗੀ 46
 ਨਿਤ 48
 ਨਿਤੇ 48
 ਨਿਪ 181

ਨਾਇਕ 181
 ਨਮਸਤੁਲ 197
 ਪ
 ਪਸਾ 160
 ਪਾਤਿ 1, 82, 84
 ਪ੍ਰਕਾਸ 1
 ਪ੍ਰਭੰਗੇ 15
 ਪੇਖੰ 27
 ਪਾਲੇ 28, 45, 78
 ਪ੍ਰਮਾਥੇ 46, 49, 146, 184, 194
 ਪਾਨ 48, 187
 ਪਾਨੇ 48, 187
 ਪ੍ਰਭੰਗੀ 49
 ਪ੍ਰਭ 54
 ਪ੍ਰਭਾ 149, 160
 ਪ੍ਰਭੂ 63
 ਪ੍ਰੀਤ 68
 ਪ੍ਰੀਤੇ 68
 ਪਰੰ 60
 ਪਰਮ 50, 83, 86, 157, 186
 ਪਰਮ ਮੰਤ੍ਰੰ 70
 ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ 172
 ਪ੍ਰਾਣੰ 77, 143
 ਪ੍ਰਣਾਸ 154, 155
 ਪ੍ਰਣਾਸੇ 197
 ਪ੍ਰਣਾਸੀ 58, 73, 197, 198, 199
 ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ 172
 ਪਰਮੇਸ਼ੁਰੰ 60
 ਪ੍ਰੋਛ 60
 ਪਾਲੇ 60
 ਪਾਲੇ 78, 97
 ਪਾਲਕ 79
 ਪੁਨਿ 79
 ਪੁਨੀਤ 83
 ਪੁਰ 82
 ਪੁਰਖ 80, 84
 ਪਰਾਜੀ 61
 ਪ੍ਰਸਿਧੇ 72
 ਪੇਖਤ 81
 ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ 85
 ਪੁਰਾਨ 86
 ਪ੍ਰਕਾਸ 88
 ਪ੍ਰਚੰਡ 92
 ਪੂਰਨ 83

ਪਾਸੇ 98
 ਪਾਇਕ 181
 ਪਾਸਿਯ 174
 ਪਰ 176
 ਪਰੇ 101
 ਪਵਿਤ੍ਰੇ 101
 ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ 102
 ਪ੍ਰਭਾ 105, 131, 132
 ਪਾਕ 108
 ਪਾਲੇ 114
 ਪੋਖੀ 115
 ਪੋਖੇ 116
 ਪ੍ਰਾਣੇ 117
 ਪ੍ਰਧਾਨਿਯੈ 118
 ਪਰਸਤੈ 122
 ਪ੍ਰਭੁਗਤਿ 125
 ਪ੍ਰਜਗਤਿ 131, 132
 ਪ੍ਰਭਾ 125, 149
 ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ 130
 ਪ੍ਰਵਾਸ 130
 ਪ੍ਰਕਾਸ 163
 ਪ੍ਰਮਾਤਮ 184
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 137
 ਪ੍ਰਕਾਸੇ 145
 ਪ੍ਰਮਾਥੇ 146
 ਪ੍ਰਤੈ 148
 ਪੋਤੈ 148
 ਪਾਤੈ 148
 ਪਰੇ 157
 ਪ੍ਰਨਾਮ 92, 161, 162, 163
 ਪ੍ਰਭੰਜ 161

ਫ
 ਫੈਲਿਓ 80
 ਫਿਰੇ 82
 ਫਹੀਮੇ 120
 ਫਿਕੰਨ 153

ਬਿੱਧੋ 51
 ਬੁਧਿਦਾ 59
 ਬਿੱਧ 59
 ਬੀਜ 72
 ਬੀਜੇ 72
 ਬਿਰਾਜ 79
 ਬਿਹੀਨ 81,82
 ਬੇਦ 82, 86
 ਬਕ 82
 ਬਿਖੈ 83
 ਬਿਸੂ 83
 ਬਿਸੂ 83
 ਬਾਹੁ 88
 ਬਾਲਾਨ 90
 ਬਾਲ 90
 ਬਾਢਾਯ 93
 ਬਰਨੇ 104, 105
 ਬਿਭੂਤ 104, 125
 ਬਿਭੂਤੋ 187, 197, 198, 199
 ਬ੍ਰਹਮੰ 106
 ਬਿਹੀਨੈ 107
 ਬਿਐਬ 108
 ਬਿਲੰਦੁਲ 122
 ਬਿਭੁਗਤਿ 131, 132
 ਬਿਰਕਤ 137
 ਬਹਿਸਤੁਲ 155
 ਬਿਭੂਤਿ 159
 ਬਰ 161, 162, 167
 ਬਿਅੰਤ 165
 ਬਾਹੁ 166
 ਬਾਤ 168
 ਬਿਸ੍ਰੰਭਰ 175, 181
 ਬ੍ਰਹਮੰਡਸ 176
 ਬਸ 184
 ਬਿੰਦ 185
 ਬੀਜ 185
 ਬਾਂਕ 188

ਭ
 ਭੇਖ 1
 ਭੂਪੇ 19
 ਭਉਨੇ 22
 ਭੰਗੇ 22
 ਭੋਗ 28
 ਭੋਗੇ 28, 69, 74

ਭਾਗੇ 129
 ਭਉਣੇ 45
 ਭਾਨ 46, 89
 ਭਾਨੇ 46, 47, 76, 119
 ਭੂਪ 55
 ਭੂਪੇ 55
 ਭੰਸੇ 66
 ਭੀਤੰ 69
 ਭੁਗਤਾ 77
 ਭੁਗਤੇ 199
 ਭੇਵ 82
 ਭੇਵੰ 78
 ਭੰਸ 80
 ਭੰਜਨ 83, 84, 182
 ਭੰਜਨਹਾਰ 83
 ਭਰਮ 84
 ਭਾਖਤ 86
 ਭਾਨਾਨ 89
 ਭਰਣਾਢਯ 93
 ਭਰਤੀ 97
 ਭਿੱਤ੍ਰੇ 99
 ਭਰਮੰ 99
 ਭਰਮੈ 103
 ਭਉਨੈ 111
 ਭੰਸੇ 102, 103, 112, 114
 ਭਾਹੇ 113
 ਭੇਖੀ 115
 ਭੰਡਾਰ 169
 ਭਰ 174
 ਭਵ 182
 ਭੰਜ 187
 ਭੰਜੇ 187

ਮ
 ਮੂਰਤਿ 1
 ਮਹੀਪ 1
 ਮੁਖਵਾਕ 1
 ਮਹੰਤੋ 26
 ਮਹੰਤ 38
 ਮਾਨੇ 44, 46
 ਮਾਨ 46
 ਮਾਤਾ 52
 ਮਾਣੇ 52
 ਮਾਨ 56, 79
 ਮਾਨੇ 56, 64

ਮੰਤ੍ਰ 57, 70
 ਮਾਹ 67
 ਮਾਹੇ 67
 ਮਾਨੇ 76
 ਮੂਰਤਿ 79
 ਮਾਨਤ 81
 ਮੂਰਤਿ 80, 81, 83
 ਮਾਤ 82
 ਮੁਕਤਿ 84
 ਮਹਿਮਾ 87
 ਮਹਾਨ 89
 ਮਿਤਿ 91,92,164
 ਮੁਕੰਦੇ 94
 ਮਿੱਤ੍ਰੇ 99, 101
 ਮਾਨਿਯੈ 98, 111, 118
 ਮਾਨੈ 119
 ਮੁਨਿ 161, 162, 163
 ਮਨਿ 161
 ਮੁਦਾਮ 161, 163
 ਮਨ 162, 163
 ਮਹੰਤ 170
 ਮਾਨਈ 82
 ਮੁਦਾਮੈ 121
 ਮਕਾਨੈ 122
 ਮੁਕਤਾ 144
 ਮਿਤ੍ਰੇ 148
 ਮਾਤੈ 148
 ਮਿਤਿ 164
 ਮਹਿ 171
 ਮਨ 173
 ਮਾਨਿਯ 173
 ਮਿਤ 177, 178, 179, 180
 ਮੰਤ੍ਰ 186
 ਮੰਤ੍ਰ 186

ਯ
 ਯਕੀਨੈ 123

ਰ
 ਰੂਪ ਰੰਗ ਰੇਖ 1
 ਰੰਮੇ 16
 ਰੂਪ 50, 79, 80,81,82,83, 85, 86
 ਰੂਪੇ 19, 186, 187, 188,195
 ਰੂਪੈ 128
 ਰੰਗੇ 22, 71, 195

ਰਾਗੋ 26
ਰਫ਼ੀਕ 36
ਰਾਜ 50, 51
ਰਾਜਿਕ 152
ਰਾਜ 51, 67, 85, 89
ਰਾਜੋ 105
ਰਾਜਾਨ 89
ਰਾਜੇ 67, 75
ਰਾਜੈ 112, 116, 185
ਰਾਜੇਸ਼ੂਰੰ 51
ਰੋਜੀ 152, 108, 109
ਰਜਾਕੈ 108
ਰਚਿਓ 83
ਰੰਕ 90
ਰੰਕਾਨ 90
ਰਹੀਮੈ 108, 198
ਰਿਹਾਕੈ 108
ਰਹਿੰਦ 152
ਰਵੰਨ 156
ਰਿਪੁ 182
ਰਾਜਸੰ 186
ਰੋਗ 55
ਰੋਗੋ 56, 69
ਰੋਖ 68
ਰੋਖੇ 68
ਰਿੱਧ 73
ਰਿਸਾਲ 79
ਰੰਗ 1, 80, 84
ਰੇਖ 1, 80
ਰੇਖੇ 195
ਰਾਗ 80, 84
ਰਾਗੋ 195
ਰਹਤ 84
ਰਹੀਮ 151, 154
ਰੁਜੂ 121
ਰੁਜੂਅਲ 123
ਰਜਾਇਕ 123, 154

ਲ
ਲੋਕ 52, 83
ਲਾਇਕ 85,
ਲੋਕੇ 104
ਲੀਨੋ 113

ਵ

ਵਿਸਾ 80
ਵਹੁ 86
ਵਰਤੀ 97, 199
ਵਾਸੇ 98
ਵਜੂ 121
ਵਿਸ 165
ੜ-

